

Уредништву
«Геолошких Анала»
у замену Београд

ГЕОЛОШКИ ЗАВОД
БЕОГРАД

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XII.

СВЕСКА 4.

АПРИЛ

1891

УРЕЂУЈЕ

Пера П. Ђорђевић

ИЗДАЈЕ

УПРАВА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

«Просветни Гласник» излази у месечним свескама од 6 и више табака на четвртини — Стаје годишње: за Србију 12 динара; за друге земље 15 динара (франка). — Претплата се шаље управи државне штампарије Краљев. Србије у Београду. — Рукописи шаљу се уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Београду). Они се не враћају.

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1891

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Вр. 4.

XII.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ЗАКОН О СВЕШТЕНИЧКОМ ФОНДУ

НАРОДНА СКУПШТИНА ЈЕ РЕШИЛА И ГОСПОДА КРАЉЕВСКИ
НАМЕСНИЦИ СУ ПОТВРДИЛИ :

ЗАКОН

О

фонду за издржавање удовица и деце умрлих све-
штеника и ђакона источно-православне цркве
у Краљевини Србији

Члан 1. — За издржавање удовица и деце умрлих свештеника и ђакона оснива се нарочити фонд, под именом „Фонд за издржавање удовица и деце умрлих свештеника и ђакона.“

Члан 2. — Министар народне привреде врши надзор над овим фондом, а њиме непосредно рукује Управа Фондова по наређењима, која постоје у закону о пензионом фонду за удовице и децу умрлих чиновника.

Члан 3. — Овај се фонд не сме никад и ни у ком случају употребити на другу цел, осим на ону, коју овај закон одређује.

Члан 4. — Рачуне овога фонда прегледа Главна Контрола по наређењима, која постоје за пенциони фонд удовица и деце умрлих чиновника.

Главни извод тих рачуна Управа Фондова сваке године подноси Архиепископском Сабору на увиђај, преко министра просвете и црквених послова, и, преко службених новина, предаје га јавности.

Члан 5. — Сви свештеници и ђакони православне цркве у Краљевини Србији дужни су улагати у овај фонд по одредбама овог закона.

Члан 6. — Поред готовине која се, назначена за ову цел, налази на руковању код Управе Фондова, приходи овога фонда јесу :

а.) Основни улог свих свештеника и ђакона, како оних, које овај закон затече у чину, тако и оних, који буду рукоположени после ступања у живот овога закона (члан 18. овога закона);

б.) Редовни улози свих свештеника и ђакона (члан 19. овога закона);

в.) Бир од парохија по члану 27. тачци 14. закона о црквеним властима источно-православне цркве;

г.) Таксе од синђелија;

д.) Интерес од капитала овог фонда;

ђ.) Завештања и добровољни прилози;

е.) Ванредни улози оних свештеника и ђакона, који после навршене тридесете године живота буду рукоположени, или, ако су пре навршене тридесете године рукоположени, после ове постану парохијски свештеници и ђакони, а нису раније постали улагачи овог фонда.

Члан 7. — Основни улог полажу у један пут у току првих шест месеци, и то: свештеници и ђакони вароши Београда код Управе Фондова; свештеници и ђакони у окружним местима код дотичних окружних благајница, а сви остали код дотичних полицијских власти.

Члан 8. — Свештеници и ђакони, како они, које овај закон у чину затече, тако и новорукоположенци, ако не би могли или хтели основни улог положити у току првих шест месеци свога улагања, моћи ће га положити и у шестомесечним отплатама за три године, али у томе случају дужни су плаћати 6% годишњег интереса на остатке, које буду дуговали.

Ако дотични свештеник или ђакон не буде сам положио на време отплату основног улога с интересом, наплатиће је надлежни благајник или полицијска средња власт од бира, односно од плате његове.

Члан 9. — Редовне улоге свештеничке наплаћиваће благајници дотичних власти или средња полицијска власт полугодишње при предавању бира, и то: крајем јуна и децембра месеца.

Редовне улоге ђакона наплаћиваће дотични благајници полугодишње од њихове плате.

Наплата улога врши се првенствено и без обзира на тражбине личних поверилаца дотичног свештеника или ђакона.

Члан 10. — Свештеници и ђакони, који према тачки под е.) чл. 6. овог закона имају плаћати ванредни улог, дужни су у току године дана у ово име положити сав редовни улог од почетка њихове 31-е године до дана рукоположења, односно до дана кад су постали парохијски свештеници или ђакони.

Ова се одредба не односи на свештенике и ђаконе које овај закон у чину затече.

Члан 11. — Благајник, или чиновник, који не би наплаћени улог за петнаест дана, од кад га наплати, послао Управи Фондова, платиће на исти 12% годишње интереса.

Члан 12. — Основни улог мора сваки улагач уложити потпуно, а редовни улаже до дана смрти.

Члан 13. — Удовице и деца умрлих свештеника и ђакона добивају право на издржавање из овог фонда, ако је дотични свештеник или ђакон потпуно уплатио основни улог, а поред тога још улагао у овај фонд пуних пет година.

Ако би, пак, лице, које је у овај фонд улагало, пре пет година умрло; а није сав редовни петогодишњи улог уплатило, онда његова породица одмах после смрти има право на издржавање према класи по којој је улагао; али ће се половина истог месечно задржавати дотле, док и остатак редовног петогодишњег улога не буде наплаћен.

Члан 14. — Удовице и деца умрлих свештеника, ако примају издржавање из овог фонда, губе право на бир од удових парохија, што им је признато тачком 14. члана 27. закона о првеним властима.

Члан 15. — Основни улози не враћају се никоме и ни у којем случају.

Члан 16. — И основни и редовни улози дају се по класма. Класа има пет.

У прву класу долазе сви окружни протопрезвитри, свештеници вароши Београда и парохија од 400 или више домова.

У другу класу долазе варошке и све парохије од 300—400 домова.

У трећу класу долазе парохије од 200—300 домова.

У четврту класу долазе парохије од 150 — 200 домова.

У пету класу долазе парохије испод 150 домова.

Духовни судови дужни су да за три месеца од дана, кад овај закон ступи у живот, све парохије у своме кругу распореде у дотичне класе према броју домова, на списак о томе да поднесу Архиепископском Сабору и Управи Фондова, и на крају сваке године саопштаваће им и измену у броју до-

мова сваке парохије, ако би та измена повлачила за собом и промену класе дотичне парохије.

Члан 17. — Ђаконима и парохијским капеланима оставља се право да улажу према класи коју изберу, а протопрезвитарски капелани долазе у класу према броју домова њихове парохије.

Члан 18. — На име основног улога даје :

I. класа	600	динара
II. "	500	"
III. "	400	"
IV. "	300	"
V. "	200	"

Члан 19. — На име редовног улога даје годишње :

I. класа	160	динара
II. "	120	"
III. "	80	"
IV. "	60	"
V. "	48	"

Члан 20. — Свештеник или ђакон, који би конкурсом дошао на вишу парохију, дужан је овом фонду, најдаље за годину дана, накнадити разлику основног и редовног улога између класе у којој је био и оне у коју прелази, заједно са 6% годишњег интереса од дана кад је почео улагати.

Ову разлику дужан је накнадити и онај свештеник и ђакон, који би изјавио жељу прећи из ниже класе у вишу и стећи право на издржавање по вишој класи.

Али ако би се таком свештенику или ђакону показала немогућност, да и даље улаже по изабраној класи, може се вратити у класу у коју је његова парохија уврћена, но у том случају губи право на уложено разлику.

Члан 21. — Парохијска свештена лица и ђакони, који улажу у „Пензиони фонд за удовице и децу умрлих чиновника“, као бивши чиновници, обавезни су улагати и у овај фонд.

У таком случају њихова породица, поред задовољеног права на пензију из горепоменутог фонда, има право на издржавање и из овога фонда.

Члан 22. — Свештеницима и ђаконима, који се налазе у државној служби, било као указни или неуказни чиновници, а тако исто и свештеницима и ђаконима, који се као државни чиновници налазе у пензији или на расположењу, остављено је на вољу да могу улагати у овај фонд. У таком случају они улажу према класи коју изберу, а њихова породица има право на издржавање које дотичној класи одговара.

Члан 23. — Свештеници, који би остали без парохије, имају се за шест месеци изјаснити хоће

ли и даље у овај фонд улагати по класи у којој су били.

У противном случају њихова породица губи право на издржавање.

Ну ако би оваква свештена лица добила парохују, а раније су се изјаснила да нису рада продужити уплату редовног улога, биће дужна да се у року од шест месеци изјасне, пристају ли да у року од године дана подложе све неплаћене улоге са 6% годишњег интереса од дана када су престала улоге давати, и тада ће њихова породица имати право на издржавање према свима годинама улагања.

У противном случају њихова породица добиће издржавање које јој припада, рачунајући од дана када је дотични свештеник поново добио парохују.

Члан 24. — Право на улагање у овај фонд губи онај свештеник и ђакон, који буде осуђен на губитак чина.

Члан 25. — Издржавање из овог фонда добијају удовице и деца умрлих свештеника и ђакона по одредбама овога закона.

Члан 26. — Удовице и стараоци деце умрлих улагача обраћају се за издржавање оном првостепеном суду, који је био на дежан за умрлог, и то са овим документима:

1. У случају ако је удова са децом остала:
 - а., изводом из протокола венчаних, за доказ закљученог брака са умрлим;
 - б., изводом из протокола умрлих, за осведочење смрти мужевљеве, односно очеве;
 - в., изводом из протокола рођених, за осведочење година старости и брачног рођења деце;
 - г., сведочанством месне општинске власти, да су деца жива.
2. У случају ако је удовица сама остала:
 - а., изводом из протокола венчаних; и
 - б., изводом из протокола умрлих.
3. У случају ако су деца сама остала:
 - а., изводом о смрти родитеља;
 - б., изводом из протокола рођених; и
 - в., сведошвом власти, да су деца жива.

У сва три случаја подноси се још и уверење дотичног благајника, по којој је класи умрли свештеник или ђакон улагао у овај фонд.

Ако се у ком случају изводи из црквених књига не би могли набавити, онда се место њих могу употребити и друга доказна средства.

Члан 27. — Изводи из црквених књига, сведочанства и потврђења власти, као и радња код судова, кад се ова покреће по тражби пензије за

удовицу или децу умрлих свештеника и ђакона, ослобођавају се од плаћања свих такса.

Члан 28. — Надлежни ће првостепени суд, по саслушању заступника Управе Фондова, у року од 15 дана донети решење о праву на издржавање, одредивши по овом закону класу и суму по којој ће удовица и деца заједно, или сама удовица, ако је без деце, односно сама деца, примати издржавање.

Ово решење суд ће одмах доставити удовици, односно стараоцима деце умрлог и Управи Фондова.

Са овим решењем, кад постане извршно, удовица, односно стараоци, обратитиће се Управи Фондова, која ће одмах наредити, да се по решењу издржавање издаје коме треба.

Члан 29. — Удовице и деца умрлих улагача добијаће, према одредбама овог закона, на име издржавања, и то:

	I.	II.	III.	IV.	V.
До петнаесте године	800	600	400	300	240.
Од 15 до 25 „	1.000	750	500	375	300.
Од 25 до 35 „	1.200	900	600	450	360.
Од 35 год. на даље	1.400	1.050	700	525	420.

Члан 30. — Издржавање ово издају окружни благајници непосредно или преко среске власти, а у Београду Управа Фондова, на крају сваког месеца.

Члан 31. — За дуг мужевљев — односно очев — не може се ништа из издржавања удовица и деце ни за извршење пресуде ни под забрану ставити (§. 471. тач. 9. закона о судском поступку у грађанским парницама), а за дугове удовица и деце, које они сами учине редовним путем, не може се узети више од једне четвртине издржавања.

Члан 32. — Усвојена деца свештеника и ђакона немају права на издржавање из овог фонда.

Члан 33. — Удовице и деца умрлих свештеника и ђакона могу издржавање уживати и изван Србије, но у таквом случају задржаваће се 5% у корист овог фонда.

Сведошбе о праву на примање издржавања морају се од српских власти оверити.

Члан 34. — Удовицама и ћерима умрлих свештеника и ђакона, које би без саучесника уживале издржавање из овог фонда, може се по молби њиховој на предлог министра народне привреде, а по одобрењу Краљевом, на име удомљења издати један пут за свагда највише трогодишње издржавање, ако се то у интересу фонда за добро нађе, и ако се добије уверење, да се оне не би могле без те помоћи удати.

Ова помоћ издаваће се после удаје удовице или ћери у року од 15 дана, и то њој самој ако је пунолетна, а ако је малолетна стараоцима њеним,

и тиме јој престаје право на издржавање, које је примала од дана удаје, односно преудаје.

Члан 35. — Ако би лице, које у овај фонд удаже, пре пет година свог улагања умрло, а није према наређењу члана 13. овог закона основни улог уложило, његова породица нема права на издржавање из овог фонда, него ће јој се вратити само уложени редовни улог без интереса.

Члан 36. — Право на издржавање губе :

1. Удовица : а, кад се преуда; или б, ако због бешчастећег злочинства буде осуђена (члан 18. тач. 3. казнителног законика).

2. Женска деца, кад се удаду или из узрока наведеног под б, тачке 1. овог члана.

3. Мушка деца, кад постану пунолетна или кад би и пре тога законим путем проглашена била за пунолетну.

Ну ако су мушка деца душевно или телесно са свим неспособна за рад и немају имања, да би се могла отуд издржавати, имају право на издржавање из овог фонда и после навршеног пунолетства. Докази су уверење лекарско и уверења : општинске и полицијске власти.

Али ако би се доцније дознало, да је стање ове деце у толико побољшано, да се могу сама издржавати, или да су до издржавања из овог фонда несавесним путем дошла, онда ће им се издржавање обуставити, лажна уверења одузети, а издавачи тих уверења предати суду на осуду по прописима казненог законика.

Том ће се приликом уједно тражити да суд осуди такву децу на повраћај целе суме, која им је неумесно издата; а ако они не би имали од куд то да накнаде, да то учине издавачи напред помених уверења.

Члан 37. — Против решења судског може се у року од 15 дана жалити Касационом Суду, како удовица и стараоци малолетне или неспособне деце умрлих свештеника и ђакона, тако и заступник Управе Фондава.

Члан 38. — За трошкове, нужне ради управљања овим фондом, вредиће све оно, што је о томе прописано за фондове : чиновнички и учитељски.

Члан 39. — Овај закон ступа у живот од дана, кад га Краљ потпише.

Препоручујемо свима Нашим министрима, да овај закон обнародују и о извршењу се његовом старају; властима пак заповедамо, да по њему поступају, а свима и свакоме, да му се покоравају.

11. марта 1891. год.
у Београду.

УКАЗИ КРАЉЕВСКОГА НАМЕСНИШТВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Указом господе Краљев. Намесника од 21. марта ов. г., на предлог министра просв. и цркв. послова, постављени су :

у Богословији : за професоре : *Светолик Ранковић*, хонор. предавач хришћанске науке у крагујевачкој гимназији, и *Стеван М. Веселиновић*, предавач II. беогр. гимназије ;

у II. београдској гимназији : за професора *Милош С. Динић*, предавач те гимназије ;

у крагујевачкој гимназији : за професоре : *Милан Вељковић*, *Михаило Илић* и *Сима Томић*, предавачи те гимназије ;

у београдској учитељској школи : за професора *Светислав С. Симић*, хонор. предавач у тој школи ;

у ваљевској н. гимназији : за професора *Коста Петровић*, предавач пожар. гимназије ;

у лозничкој н. гимназији : за професора *Драгутин С. Јанковић*, предавач те н. гимназије ;

у смедеревској н. гимназији : за професора *Драгутин К. Антић*, предавач те н. гимназије.

Указом од 1. априла ове год., на предлог министра просв. и цркв. послова, постављен је :

у I. београдској гимназији : за професора *Лука Лазаревић*, директор и професор ваљевске ниже гимназије, по молби.

Указом господе Краљевских Намесника од 14. децембра пр. год. одобрено је решење Народне Скупштине, којим се :

Стевану Трифуновићу, учитељу цртања II. београдске гимназије, 7 година и 7 месеци, које је провео као привремени учитељ цртања, урачунавају у године дејствителне службе;

Мити Живковићу, професору I. београдске гимназије, признаје и урачунава у године указне службе и једна година, коју је 1880.-81. школске године провео као професор гимназије у Сарајеву, а да не утиче на периодске повишице плате;

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Указом господе Краљевских Намесника од 15. децембра пр. год. одобрено је решење Народне Скупштине, којим се :

Вулу Костићу, учитељу основне школе у Божевцу, уважавају и урачунавају у године сталне

учитељске службе и оних четрнаест година, које је раније провео као учитељ.

Указом од 14. децембра пр. год. одобрено је решење Народне Скупштине, којим се :

Драгољубу С. Михаиловићу, учитељу основне школе у Уровици, урачунава у године сталне учитељске службе време од 16. јануара 1886. до прве половине месеца септембра 1888. године, које је провео у учитељству;

Кости Глишићу, учитељу основне школе у Београду, урачунава у године сталне учитељске службе време, које је провео као учитељ, и то : од 13. септембра 1871. године, када је постављен за учитеља, па до 20. јануара 1884. године, кога је дана био отпуштен из ове службе, и да му се према томе и плата да ;

Милану Магићу, учитељу основне школе у Александровцу, рачуна периодска повишица плате од 31. марта 1881. год. као дана, када је закон о учитељским платама ступио у живот, но с тим, да нема право тражења накнаде у новцу за раније године службе ; и

Анђелији Ничићки, учитељици из Пирота, урачунава у године сталне учитељске службе и време, које је проведла од 7. септ. 1884. г. до 20. јануара 1888. године као привремена учитељица.

Указом од 7. марта ове године одобрено је решење Народне Скупштине, којим се :

Мијану Н. Ракиновићу, учитељу основне неготинске школе, урачунава у године сталне учитељске службе и време, од 10. марта 1878. до месеца јануара 1883. године, које је провео као привремени учитељ ;

Анти Чоашевићу, учитељу основне школе у Рајновцу, урачунава у године сталне учитељске службе и време од 28. септембра 1879. до 5. фебруара 1884. године, које је провео као учитељ ;

Аранђелу Дмитровићу, учитељу основне школе у Нишу, урачунава у године сталне учитељске службе и време од 23. јула 1881. до 13. марта 1882. године, које је провео као привремени учитељ ;

Јовану Д. Јовановићу, учитељу основне школе у Београду, урачунава у сталне године учитељске службе и време од 7. августа 1883. до 19. јануара 1884. године, што је провео као учитељ, и утиче само на његову учитељску пензију ;

Миленку Пауновићу, учитељу основне школе подвршке, урачунава у године сталне учитељске службе и време од 1. августа 1879. до краја месеца октобра 1882. године, које је провео као учитељ, но с тим, да му ове уважене године утичу само на пензију ; — и

Кости М. Недићу, учитељу из Чачка, и *Срећку Јов. Бурићу*, учитељу из Мојсиња, рачуна превод из старих плата у нове, од 1. августа 1881. према закону о учитељским платама од 31. марта 1881. године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ВЕЛИКА ШКОЛА

Претписом од 2. марта ов. г., постављен је да бесплатно предаје уставно и међународно право др. *Милован Б. Миловановић*, владин комесар у Народној Банци.

Претписом од 12. истог мес. постављен је за учитеља певања у Вел. Школи *Јосиф Маринковић*, хоровађа акад. певачког друштва „Облић“, с тим да и даље врши дужност хоровађе „Облића“.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Претписом од 29. марта 1891. г., разрешен је *Ђура Риствић*, предавач пиротске ниже гимназије, по молби.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Постављења управитеља

Претписом министра просв. и цркв. послова постављени су :

за управитеља основних школа у Чачку *Василије Поповић*, учитељ IV. р. м. школе у истом месту, 18. марта ов. г. ;

да врши дужност управитеља осн. школе у Рајцу, окр. крајинског, *Петар Јовановић*, учитељ I. р. те школе, 26. марта ов. г. ;

да врши дужност управитеља осн. школе у Нов. Хану, окр. тимочког, *Илија Тугуновић*, учитељ III. и IV. р. те школе, 26. марта ов. г., — и

за управитеља муш. и жен. осн. школе у Гроцкој, окр. подунавског, *Лазар Зарић*, учитељ III. и IV. р. те м. школе, 27. марта ов. г.

Постављења наставника

Претписом министровим постављени су :

у ваљевском округу : за учитељицу II. р. муш. школе на Убу г-ђца *Леопава Ф. Лазаревићева*, сврш. учен. В. Ж. Школе с испитом, 21. марта ов. г.

у крајинском округу : да привремено врши дужност учитеља у Вајузи, *Милутин Љ. Поповић*, гимназист, 7. марта ов. г. ; и — за учитељицу II. р. муш. школе у Неготину, г-ђца *Марија Веслављевићева*, пређ. учитељица, 22. марта ов. г.

у моравском округу : да привремено врши дужност учитеља I. р. муш. школе у Ћуприји, г-ђа *Даница Деловићева*, пређ. учитељица, 27. марта ов. г.

у подринском округу : да привремено врши дужност учитеља у Добрићу, г-ђца *Јелисавета И. Стевановићева*, сврш. учен. В. Ж. Школе, 23. марта ов. год.

у подунавском округу : да привремено врши дужност учитеља у Шепшину, *Ђорђе В. Поповић*, свршени богослов, 13. мар. ов. г.; — да привр. врши дужност учитеља у М. Мокром Дугу, *Ђока Меленгијевић*, великошколац, 22. марта ов. г.; и — да привремено врши дужност учитеља у Баричу, *Димитрије Ћосић*, ђак учитељске школе, 30. марта ов. год.

у пожаревачком округу : да привремено врши дужност учитељице IV. р. жен. школе у Вел. Градишту, г-ђца *Милева Костићева*, сврш. учен. В. Ж. Школе, 9. марта ов. г.; — да привремено врши дужност учитеља у Дубочкој, *Светозар П. Миленковић*, пређ. учитељ, 13. марта ов. г.; и — да привр. врши дужност учитеља I. и II. р. школе у Пољани, г-ђца *Даринка Величковићева*, сврш. учен. В. Ж. Школе с испитом, 22. марта ов. г.

у рудничком округу : да привремено врши дужност учитеља I. р. школе на Рашкој, г-ђа *Милева Шкрљичка*, пређ. учитељица, 13. марта ов. г.; — за учитељицу II. р. муш. школе у Чачку, г-ђца *Јагода М. Ђуровићева*, сврш. учен. В. Ж. Школе с испитом, 18. марта ов. г.; — да привр. врши дужност учитеља у Савинцу, *Кузман Ђ. Пивашевић*, ђак учитељ. школе, 22. марта ов. г.; и — да привр. врши дужност учитеља III. и IV. разр. школе у Мрчајевцима, *Коста Цветановић*, ђак учитељске школе, 27. марта ов. г.

у тимочком округу : за учитеља у Жлци, г. *Милун Јанковић*, пређ. учитељ, 5. марта ов. г.

у црноречком округу : за учитеља у Оснићу, *Дим. В. Марковић*, пређ. учитељ, 8. марта ов. г.

Премештаји наставника

Претписом министровим постављени су :

у Београду : за учитеља II. р. м. школе на Јалији, *Дим. Ј. Пугишковић*, учитељ у Габровцу, окр. топличког, 22. марта ов. г., по молби.

у крагујевачком округу : за учитеља III. и IV. р. школе у Драчи, *Милија Лазаревић*, учитељ II., III. и IV. р. исте школе; и — за учитељицу I. и II. раз. школе у Драчи, г-ђца *Симка Тодоровићева*, учитељ. I. р. исте школе; — обоје 5. марта ов. г., по потреби.

у крајинском округу : за учитеља муш. школе у Штубику, *Димитрије Мишић*, учитељ II., III. и IV. разр. школе у Рајцу, истог окр., а за учитеља II., III., и IV. р. школе у Рајцу, *Марин Јанковић*, учитељ муш. школе у Штубику, обојица 1. марта ов. г., по потреби; и — за учитеља III. р. м. школе у Неготвну, *Петар Ђурић*, учитељ II. р. исте школе, 22. марта, по потреби.

у пиротском округу : г-ђа *Милева Васиљевићка*, привр. учитељ. II. и I. р. 2. од. школе у Ковачевцу, окр. подунавског, за привр. учитељицу жен. школе у Белој Паланци, 2. марта ов. г., по молби.

у подринском округу : за учитеља III. и IV. разр. школе у Љубовији, *Живојин О. Крстић*, учит. I. и II. разр. исте школе; — за учитељицу I. и II. разр. школе у Љубовији, г-ђца *Митра Јанићева*, учит. I. разр. шк. у Царини; и — да привр. врши учит. дужност у I. разр. школе у Царини, *Драгутин Р. Ковачевић*, привр. вршилац учит. дужности I. и II. разр. школе у Љубовији; — сви 30. марта ов. г., по молби.

у подунавском округу : за учитеља III. и IV. разр. школе у Ковачевцу, *Светозар Јевтић*, учитељ у Америћу, а за учитеља у Америћу, *Дранђево А. Николајевић*, учитељ III. и IV. разр. школе у Ковачевцу; обојица 14. фебр. ов. г., по молби; — за учитеља II. и I. разр. 1. од. школе у Ковачевцу, г-ђца *Јелена Радовићева*, учитељица жен. школе у Белој Паланци, окр. пиротског, 2. марта ов. г., по молби; — за учитеља у Баричу, *Коста Ј. Спасојевић*, учитељ у Савинцу, окр. рудничког, 22. марта ов. г., по потреби; и — за учитеља III. и IV. разр. муш. школе у Гроцкој, *Лазар Зарић*, учитељ I. и II. разр. исте школе, по потреби, а за учитељицу I. и II. разр. муш. школе у Гроцкој, г-ђца *Милева Брајковићева*, учитељ. I. разр. муш. школе у Ћуприји, по молби; обоје 26. марта ов. г.

у рудничком округу : за учитеља III. разр. муш. школе у Чачку, *Савко Филишовић*, учитељ II. разр. исте школе, 18. марта ов. г., по потреби; и — за учитеља IV. разр. муш. школе у Гор. Милановцу, *Љубомир В. Јанковић*, учитељ III. и IV. разр. школе у Мрчајевцима, окр. рудничког, 27. марта ов. г., по молби.

у тимочком округу : за учитељицу I. разр. школе у Нов. Хану, г-ђа *Љубица В. Прогичка*, учитељица II. разр. школе у Вел. Извору, окр. црноречког, 2. марта ов. г., по молби.

у црноречком округу : за учитељ. II. разр. муш. школе у Зајечару, г-ђца *Милка Танасковићева*, учитељ. I. разр. 1. од. жен. школе у истом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

месту, а за учитељицу I. разр. женске школе, г-ђа *Зорка Несторовићка*, учитељ. I. разр. 2. од. исте школе; — обе 12. марта ов. г., по потреби.

Разрешења наставника

Претписом министровим разрешени су:

у крагујевачком округу: *Божидар Јакић*, учитељ III. разр. школе у Лапову, 30. марта ов. г., по молби;

у крушевачком округу: г-ђа *Лепосава Наумосићка*, учитељица I. разр. 2. од. муш. школе у Ражњу, 2. децембра 1890. г., пошто је напустила дужност; и — *Милан С. Миловановић*, учитељ школе скоричке, 27. марта, ов. г.;

у подринском округу: г-ђа *Јулијана Илићка*, (Струнцалићева), учитељица у Добрићу, 9. марта ов. год.;

у подунавском округу: *Мина Миљковић*, привр. вршилац дужности учитеља у Шешину, 13. марта ов. г., по молби; — *Живко Димитријевић*, привр. вршилац дужности учитеља у М. Мокром Лугу, 18. марта ов. г., по молби; и — *Коста Ј. Спасојевић*, вршилац учитељске дужности у Баричу, 29. марта ов. г., по молби;

у црноречком окрргу: г-ђа *Латинка Илићка*, учитељ. II. разр. муш. школе у Зајечару, 21. фебр. ов. г., пошто је напустила дужност;

Михаило Ракиковић, учитељ III. разреда муш. школе у Неготину; *Радул Вељовић*, учитељ II. р. м. школе на Јалији, у Београду; *Јован Јовановић*, учитељ у Баричу, окр. подунавског; *Васа Г. Николић*, учитељ III. и IV. р. м. школе у Гроцкој, окр. подунавског; *Коста Недић*, учитељ III. р. м. школе у Чачку; *Вигомир Николић*, учитељ IV. р. м. школе у Гор. Милановцу, окр. рудничког, — сви 12. марта ов. г., пошто су променили положај.

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ У ГОД. 1891.

Вујица Ковачевић, пензионовани учитељ, 12. јануара ов. г.; — *Ђорђе Јанковић*, учитељ у Вајузи, окр. крајинског, 18. фебр. ов. г.; — *Милан Јанковић*, учитељ у Јарменовцима, окр. рудничког, 26. фебр. ов. г.; — *Софија Горјанчевићева*, привремена учитељ. I. и II. р. школе у Пољани, окр. пожаревачког, 6. марта ов. г.; — *Лепосава Димитријевићева*, учит. жен. рада у зајечарској гимназији, 19. марта ове године.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА.

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА ГЛАВНОГ ПРОСВ. САВЕТА.

САСТАНАК 457-ми

23. јануара 1891. год., у Београду.

Били су: председник, *Стојан Марковић*; редовни чланови: *Стев. Д. Поповић*, др. *Милан Јовановић-Батут*, *Љуб. Ковачевић*, др. *В. Бакић*, *Стев. Ловчевић*; ванредни чланови: *Жив. Живановић*, др. *Пав. Поповић*, Ст. *Предић*, *Љуб. Јовановић*, *Мих. Шљивић*, *Мих. Јовић*, *М. Велицки*, *Ур. Благојевић* и *Дим. Соколовић*.

Пословој: *Мил. Марковић*.

I.

Прочитан је и примљен записник 455. састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. ов. месеца, ПБр. 868., којим се шаље Савету поправљено дело у рукопису „Јеленче“ од г. *К. Петровића* учитеља с позивом, да Савет оцени, је ли писац поправно дело по примедбама ранијих референата, који су ово дело оцењивали.

Савет је одлучно: да се умоли г. Момчило *Иванић*, професор, да као пређашњи референт по ново прегледа ово дело и Савету реферује, да ли је писац заиста поправно дело по примедбама г. референата, које је Савет усвојио.

III.

Прочитано је писмо г. министра просвете и цркв. послова од 17. овог месеца, ПБр. 859., којим се шаље Савету на оцену дело „Збирка одабраних народних умотворина“, друга књига, од г. *Благоја Т. Недића*.

Савет је одлучно: да се умоли г. *Живан Живановић*, да прегледа ову књигу и да Савету каже своје мишљење о њој.

IV.

Прочитано је писмо г. *Стевана Давидовића*, проф. реалке, којим извештава Савет, да се не може примити прегледања дела „Механика за средње школе“, јер је оптерећен другим пословима, и моли Савет, да се на место њега избере други референт.

Савет је усвојио молбу г. Давидовића и на место њега изабрао за референта г. Јосифа Шмита, проф. реалке.

V.

Саслушани су извештаји г.г. Ст. Марковића, Љуб. Ковачевића и У. Благојевића, по актима кривце г. Крсте Војиновића, учитеља.

Савет је усвојио мишљење г.г. референата, по коме Војиновићеве кривце нису такве природе, да би га требало по закону отпустити из учитељске службе.

VI.

Како питање о темама за професорске кандидате није још свршено зато, што многи изабрани чланови нису још послали Савету састављене теме, а међу тим многи се кандидати обраћају и траже нове теме, то је Савет на овоме састанку одлучио, да учини избор тема од оних које су већ поднесене Савету и да их предложи г. министру, а доцније учиниће се избор тема и за остале групе наука, за које још нису теме поднесене.

Према овоме прочитане су и примљене у Савету теме из: минералошко-геолошке групе, од г. Јована М. Жујовића; Ботанике, од г. Стевана Т. Јакшића; Рускога језика и литературе, од г.г. Ж. Јовичића и П. П. Ђорђевића; Српскога језика са старословенским и литературом, од г.г. Јована Бошковића и Ж. Поповића; Опште историје с литературом, од г.г. М. Зечевића и Стев. Ловчевића; Хемије и хемијске технологије, од г. С. М. Лозанића; Латинског и грчког језика, од г. др-а Ј. Туромана; Упоредног земљописа, од г.г. Ђ. Милијашевића и Ст. Предића; и Нацртне геометрије, од г. Милана Капетановића.

VII.

Прочитан је заједнички реферат г.г. Саве Антоновића и У. Благојевића о књизи: „Земљопис Краљевине Србије са животописима“ за III. разред основне школе, по новој подели, од г. Милана С. Убавкића, који гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледали смо земљопис за III. раз. основ. школа од г. Милана С. Убавкића, учитеља, који нам је Главни Просветни Савет дао на оцену, и о њему имамо да кажемо ово:

И овај је земљопис опширан за ђаке III. раз. осн. школа као и земљопис г. Раше Дмитровића, који смо пре неки дан прегледали. Ево примера.

Говорећи о Колубари — писац вели овако: „Колубара. Она има два крака: један се зове Об-

ница, а други Јабланица. Обница извире испод планине Медведника, а Јабланица испод Јабланика. Обница тече на југоисток, а Јабланица на североисток, и тако се на $\frac{1}{4}$ часа више Ваљева састану код Пећине и одатле се зове Колубара. Она тече на исток и у том правцу протиче кроз Ваљево; затим тече час на север, час на исток, а у главном на исток, док не дође до подунавског округа, па онда окрене на север све источним крајем овога округа и улива се у Саву ниже Обреновца. Тече у дужину око 16 часова (80 км.). Колубара може врло много да придође. Дубине је неједнаке. Негде се може газити, а код Обреновца вози скеда, јер је ту врло дубока. С десне стране утиче у Колубару Љиг, који долази из рудн. округа. У Колубару с десне стране ниже Ваљева утиче Градац. Ова је река у сред лета врло хладна. У њеном горњем току има рибе пастрмке.“

Баш ништа више не би требало тражити ни од гимназијских ђака, а Колубарину дужину — и у сатовима и у метрима — треба изоставити баш и кад би овај земљопис написан био за гимназијске ђаке. Као код Колубаре, тако и на многим местима код других река узима у рачун и ставља у уџбеник и оне малене речке дужине, које од главнога правца одступају. У уџбенику треба поменути само главни правац, а на мала одступања треба ђацима свратити пажњу, кад наставник реку на мапи показивао буде — или том приликом, кад се ђак пропитује.

Говорећи о становницима у ваљевском округу казато је оволико: „Становници су Срби — вере православне. Они у селима раде земљу и пате стоку; а по варошицама и у вароши раде занате и тргују. Али у многим селима има по неки ситничар, који држи дућанчић и продаје мало соли, мало кафе, мало шећера и др. ситница.“

„Седа има 195; варошица 3; варош 1. Округ је добро насељен, али могао би се још насељавати. По становништву је XI-ти на реду.“

Кад је писац описивао Ваљево, казао је оволико: „Ваљево. Окружна варош. Лежи на обема обалама реке Колубаре. Ова се варош помиње још од старих времена. Има врло дивну околину. Стара је варош с десне стране, а нова с леве стране Колубаре. Нова је варош испресецана широким и правим улицама, које су засађене багремима. На тој је страни и доста лепо здање за мушку основну школу и нижу гимнасију. Има и женска основна школа. Ваљево је доста напредна и лепа варош, и с дана на дан све се више шири и удешшава. Има: штедионицу, првостепени суд, начелство, пошту, телеграф, а ту је и канцеларија среза подгорског.

Тамо се налазе и највеће војне власти за дринску дивизију.“

„Северно од вароши лежи висораван Крушик, на ком су војничка логоришта преко лета. Око Ваљева били су више пута бојеви с Турцима. У Ваљеву су, у почетку првога устанка, погубљени Алекса Ненадовић и Илија Бирчанин. (Има око 5750 ст.).“

Опис града Београда с његовом историјом узима 67, 68, 69, 70, 71 и 72 страну књиге. Ми налазимо да је то опширно и да толико не треба казивати ђацима III. раз. основ. школе. Књига о којој реферишемо налази се пред Главним Просветним Саветом, па се може о томе уверити кад прочита ствари, које наводимо. Стране смо означили.

Говорећи о планинама Плачевици и Крстиловици (округ врањски), вели ово: „Плачевица и Крстиловица. Обе су близу Врање. Између њих се налазе развалине града, за који се тврди да је Краљевића Марка, па се и зове Марков град (Марково кале). Име овим планинама прича се постало је овако: кад су Турци једном надбили Србе, Марко дође на планину, где му је град и, видећи да је порушен, прекрсти се од чуда, и од тада се та планина прозове Крстиловица. Одатле оде на другу планину, па кад и тамо виде како су Турци опљачкали и поналили села, он се од жалости заплаче, и од тад се та планина зове Плачевица.“

Истина је — да је књига занимљивија, кад се у њој налази и оваквих ствари, као што је тумачење имена поменутих планина, али ми мислимо, да ствари овакве природе не треба у уџбенике уносити с тога, што је несигурно оно причање, да је име Крстиловица дошло отуда, што се Марко прекрстио од чуда, а Плачевица зато, што се од жалости заплакао.

Биографије су добро удешене за ђаке III. раз., само су неке могле краће да буду.

Река Тамнава улива се у Колубару, а не у Саву, као што писац вели. То је од скоро. Обреновачка је општина платила надничарима, те су корито реке Тамнаве од Обреновца удесили за Колубару, и на тај се начин спасли баруштине, која се од Тамнаве код Обреновца правила. На Колубари код Обреновца има мост, и преко њега се прелази, а не прелази се преко скеде, као што писац тврди.

Код сваког округа писац је казао у почетку име округа, али је опет код сваког округа почео и оставио реч „име“. То изгледа овако:

Врањски округ

„Име. По вароши Врањи овај се округ назива својим данашњим именом.“ Кад је име већ казано, није потребно било да се опет ставља реч „име“.

Код Крајинског округа писац је казао: „за то што је у југоисточном крају Србије“ назват је Крајинским округом. Ово није тачно речено.

Опширност и оно мало ситница, које смо поменули, то су ствари у овој књизи, које књигу чине незгодном, да се као сталан уџбеник прими, а остало је све тачно и добро. Језик је добар и разумљив. Истина има грешака, али мало.

Мишљења смо, да се земљопис за III. раз. осн. школа, од г. Милана С. Убавкића, може примити као привремени уџбеник, као и онај, о ком смо пре неки дан поднели реферат.

Кад писац књигу скрати, нека је онда опет на оцену пошаље, ако мисли да му се књига као сталан уџбеник прими.

Захваљујемо Главном Просветном Савету на поверењу, којим нас је одликовао.

15. јануара 1891. год.
у Београду.

С. Антоновић

У. Благојевић

Савет је одлучио: да се „Земљопис за III. разред основне школе“, од г. М. С. Убавкића, не може примити за школску књигу.

Референтима је одређен заједнички хонорар од четрдесет (40) динара.

С овим је свршен овај састанак.

САСТАНАК 459-ти

8. фебруара 1891. г., у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: Мил. Недељковић, Др. М. Јовановић-Батут, Љуб. Ковачевић, Др. Ник. Ј. Петровић, Стев. Ловчевић; ванредни чланови: Живко Милосављевић, Ј. Миодраговић, др. Павле Поповић, М. Шљивић, Мих. Јовић, М. Велички, Урош Благојевић и Дим. Соколовић.

Пословођ: Мил. Марковић.

I.

Прочитан је и примљен записник прошлога редовног састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 28. пр. месеца, ЦБр. 114, којим се пита Савет за мишљење о квалификацији г. Павла Швабића, кандидата петроградске духовне академије.

Савет је прегледао сведошбу кандидатуру и одлучио: да г. П. Швабић има прописну квалифика-

цију за предавача богословских наука у Богословији и за предавача хришћанске науке у средњим школама.

III.

Саслушан је извештај г.г. Стојана Марковића и Љуб. Ковачевића по актима кривице г. Михаила Селаковића, учитеља из Загорице.

Савет је нашао: да је г. Селаковић крив, али да кривица није толика ни таква, да би га због ње требало отпустити из учитељске службе.

IV.

Извет је на дневни ред нов наставни програм за нижу и вишу основну школу, који је израдио збор београдских учитеља и који гласи:

НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

(ИЗРАДИО ЗБОР БЕОГРАДСКИХ УЧИТЕЉА)

A.

ЗА НИЖУ ОСНОВНУ ШКОЛУ

I.

НАУКА ХРИШЋАНСКА

Први разред

Крени знак, „во имја отца“ на словенском. „Отче наш“, само на словенском с кратким тумачењем. О Божићу у кратко (без набрајања имена и места неразумљивих деци). О Ускресу такође у кратко (као и о Божићу).

Други разред

Мада Госпођа. Ваведење. Св. Никола. Св. Сава. Св. Јован. Влаговести. Богородице дјево. Велика Госпођа.

Трећи разред

Рођење Христово. Срећење. Детињство Христово. Крштење.

Наука Христова. Две најглавније заповести: љубав према Богу и према ближњима. О милостиvom Самарјанину. О немилостиvom слуги. О пшеници и кукољу. О даровима. О послушном и непослушном сину. О неваљалом сину. Молитва пре и после учења.

Четврти разред

Врбица. Цвети. Тајна вечера. Причешће. Страдање и смрт Христова. (Велики Четвртак, Велики Петак, Велика Субота). Ускрс. Спасов дан. Духови. Радња апостолска (оснивање цркве). Апостоли Петар и Павле. Гођење Хришћана. Константин и

Јелена. Ђирило и Методије. Крштење Срба. Крсно име (Слава).

Вјерују. Црквена слава. Заветина.

Одвојено мишљење

Половина наставника на збору била је за то, да се „во имја отца“ и т. д. и „отче наш“ предаје само на српском језику.

II.

СРПСКИ ЈЕЗИК

Први разред

1. *Вежбање у говорењу* по захтевима очигледне наставе. Разговор о кући, школи и околини, према приликама и месту.

2. *Припрема за писање и читање*. Разликовање истинских ствари, биљака и животиња од њихових слика и речи; разликовање речи од речи у реченицама и разликовање слогова и гласова у речима. Ствари потребне за писање. Познавање разних праваца на стварима и повлачење црта за означавање тих праваца. Цртање слика, које су састављене из правих и кривих црта (у вези с цртањем).

3. *Читање*. Првог течаја из буквара, а другог течаја из читанке за I. раз., с пропитивањем и објашњавањем садржине појединих чланака.

4. *Писање*. Првог течаја писање малих слова и писање речи на каменим таблицама, а другог течаја писање и малих и великих слова и писање речи и даких реченица на хартији. Ово ће се писање вршити нарочито по прегледаоницама у прописима, а преписиваће се и са школске табле оно, што буде учитељ написао.

5. *Декламовање*. Научити на памет две три лаке песме.

Други разред

1. *Вежбање у правилном говорењу*.

2. *Читање*. Читање појединих чланака из читанке за овај разред с објашњењем појединих израза и пропитивањем садржине.

3. *Писање*. Преписивање из појединих чланака из читанке и из памети онога, што се буде на памет учили. Писање појединих речи, изрека и пословица по прегледаоницама и по прописима.

4. *Из граматике*. Познавање именица у опште, без поделе. Род и број у именица. Дељење речи на слокове.

5. *Декламовање* неколико лаких песама.

Трећи разред

1. *Читање.* Читање, тумачење и пропитивање појединих чланака из читанке за овај разред. Објашњавање појединих израза.

2. *Писање.* Преписивање појединих чланака из књиге. Писање појединих прочитаних чланака, у колико се деца буду упутила, да их исказују својим речима у простим реченицама. Писање прича, које су деца слушала у предавању науке хришћанске или других предмета. Писање по прегледаоницама и по казивању (диктовању), и то првог течаја између две главне линије, а другог течаја по једној линији.

3. *Из граматике:*

- а. Појам о реченицама.
- б. Именице. Издвојити само особене.
- в. Придеви (појам).
- г. Појам о глаголима.
- д. Познавање бројева основних и редних.

4. *Декламовање* неколико лаких песама.

Четврти разред

1. *Читање.* Читање, објашњавање, пропитивање и приповедање појединих чланака из читанке за овај разред.

2. *Писање.* Преписивање из књиге и с табле. Исписивање својим речима онога што се читало и запамтило, било из читанке било из других предмета. Писање писама. Писање по казивању.

3. *Из граматике:* Појам о свима врстама речи (анализа).

4. *Декламовање* народних и ваљаних лирских песама.

III.

СЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

Четврти разред

Познавање слова и њихових гласова. Читање молитава и црквених песама, које су програмом прописане за сва четири разреда (на словенском).

Три до четири приче Христове на словенском језику.

Одвојено мишљење

Мањина је тражила, да уђе на слов. јез. и Доситијева букваца.

IV.

РАЧУН

Први разред

1. Рачунање задатака усмено и писмено са једноименованим и неименованим бројевима из сва

четири рачунска вида (сабирање, одузимање, множење и дељење) од 1—20. Задавање се и комбиновани задаци, али простијег облика.

2. Познавање половина, трећина, четвртина и петина од једног целог и од осталих бројева до 20, али у облику разломака не треба писмено рачунати, него само оно, што се као целина може појавити — била мала или велика. Делилац не сме бити већи од пет. Преовлађивање усмено рачунање.

Други разред

1. Рачунање као у I. разреду с бројевима од 1 — 100.

2. Познавање разломака до десетина и десетине. Делилац не сме бити већи број од 10. У облику разломка ништа се писмено ни у овом разреду не рачуна. Комбиноване задатке треба разрешавати, али оне, који се најчешће у животу појављују.

Усмено и писмено рачунање подједнако су важни у овом разреду.

Трећи разред

1. Рачунање се све као у I. и II. разреду од 1 — 1000.

2. Рачунање до 1000 и с разноименованим бројевима.

3. Делници су ови двоцифрени бројеви: 12, 15, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 и 100 (од три цифре). Писменог рачунања у облику разломака нема ни у овом разреду.

4. Деоба времена, преобраћање бројева из једног имена у друго, рачунање с метарским мерама и новцима динарског система — предавање се и рачунати до 1000, али водећи рачуна о делницима, који су напред споменути.

5. У овом разреду преовлађује писмено рачунање. Усмено с округлим бројевима; оно служи као средство за разумевање писменог рачунања и лакоћу у рачунању у опште.

Четврти разред

1. Рачунање истих врста рачуна као и у III. разреду до 10000.

2. Долазиће више задатака — него у III. разреду — из преобраћања, израчунавања времена, метарског и динарског система.

Делилац може бити сваки двоцифрени и троцифрени број, али у том случају не треба тражити од ђака, да брзо дели, него правилно; споро може рачунати, и може сам исправљати количник, ако од први пут не погоди.

3. Појам о простом и десетном разломку.
 4. Појам о бројитељу и именитељу. Тачно писање колнчника.
 5. Појам о десетном, стотом и хиљадитом месту код десетних разломака.
 6. Прости и десетни разломци, који се могу претварати у целине, претвараће се, на после као целине рачунати; (нпр.: 4,5 Кг. може се претворити у Ег. или Дг. или у грамове; 1,20 метра може се претворити у сантиметре; 2,04 дин. може се претворити у паре, $\frac{3}{4}$ и $\frac{1}{2}$ у дин.).
 7. Кад је једноразредна школа, рачунаће се и с десетним разломцима у сва четири вида, али не најтеже рачунске задатке.
 8. Просто правило тројно.
 9. Прост интересни рачун.
- Што је речено за усмено и писмено рачунање у III. раз. вреди и за IV. раз.

Одвојено мишљење

24 наставника на збору мишљења су — да у I. разреду треба учити само до 10.

V.

З Е М Љ О П И С

Други разред

Познавање места и околине

1. Школска соба и остала одељења школске зграде. Мерење и цртање школске собе и зграде. Школско двориште и башта. Мерење и цртање дворишта и баште.
2. Излазак сунца 11. септембра. Стране света.
3. Кућа: Породица и задруга. Суседи.
4. Околне улице. Главније зграде, занимање, општина и управа (у колико је за децу). Цртање главних улица, које воде од школе у околину.
5. Годишња времена. Јесен. Јесењи људски радови. Посматрање брда, долине, равнице, јаруге, извора, потока, река, обада и ушћа. Посматрање паре, магле, облака, кише. Разговор о говечету, коњу, кокошци; соли и креди.
6. Зима. Излазак сунца 9. децембра. Зимски људски радови у месту. Посматрање снега, леда. Разговор о псу, мачки, свињи, овци и кози. Причање историјских догађаја и историјских личности у месту.
7. Пролеће. Излазак сунца 8. марта. Пролетњи људски радови у месту. Посматрање промена у природи. Разговор о првим пролетњим биљкама: љубичици, трешњи, шљиви, јабуци, крушци. Обичаји о Ђурђеву дану.

8. Лето. Излазак сунца 9. Јуна. Летњи људски радови у месту.

Цртање најглавнијих путова, којима се из места полази. Цртање места у колико је за децу.

Трећи разред

1. Кратко понављање онога, што се учило у II. разреду.
Срез у коме је школа. Цртање среза. Управа среза.
2. Остали срезови у томе округу у кратко. Цртање.
3. Округ, у коме је школа, као целина. Цртање округа. Окружна управа у колико је за децу.
4. Сви окрузи редом Цртање.
5. Преглед и цртање Србије. Државна управа у главним цртама.

Историјска грађа уз Земљопис

6. Најглавније личности из I. и II. устанка српског: *Кара-Ђорђе, Хајдук Вељко, Јаков Ненадовић, Миленко Стојковић, Петар Добрић, Станоје Главаш, Лука Лазаревић, Танаско Рајић, Милош Обреновић, Хаџи Мелентије, Никола Скобалић и Вук Караџић* — у вези с најглавнијим догађајима.

7. Поред горњег и најважније личности из оног округа у коме је школа, а историјске важне личности других округа само се напомињу у вези с историјским догађајима.

Четврти разред

Српска земља

Кратко понављање Краљевине Србије.

1. Целокупна српска земља у површном прегледу. Границе и најважније планине и реке. Величина српске земље према Србији.
2. *Босна и Херцеговина*. Границе. Величина према Србији. Највеће планине, реке и равнице. Природни производи, народно занимање. Разлика вере. Просвета. Управа. Најзнатнија места. Манастири.
3. *Стара Србија*.
4. *Македонија*.
5. *Црна Гора*.
6. *Далмација* с нарочитим погледом на Дубровник.
7. *Истра*.
8. *Хрватска, Славонија и Срем*.
9. *Бачка и Банат*.
10. *Видинска и Средачка Област*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Свака се област изучава као што је одређено код Босне. Најглавнија догађаји из живота ових знатних Срба: 1. Уз Босну и Херцеговину — *Лука Вукаловић*; 2. Уз Стару Србију — *Милош Обилић*; 3. Уз Македонију — *Краљевић Марко*; 4. Уз Црну Гору — *Његош*; 5. Уз Бачку — *Цар Јован*.

Остале балканске државе

11. *Бугарска, Турска, Румелија и Грчка* да се само ограниче и помене једно или два знатна места у кратко.

12. Цртање свих српских земаља појединце и укупно. Цртање балканског полуострва.

Примедба. У неподељеним школама могу изостати 2 биљке и 2 животиње (у II. раз.).

Одвојено мишљење

Мањина је тражила, да се у II. разр. изучава и ово: обичаји мештана, слава, ње, роса, грмљавина, гром, ветар, олуја, пљусак и град.

За видинску и средачку област мањина је тражила, да се све опширно не изучава, него да стоји овако: Поменути српске земље и српски народ у видинском, софијском и трнском крају.

VI.

СРПСКА ИСТОРИЈА

Четврти разред

1. Стара постојбина (а уз то живот, вера, обичаји, управа код Словена).

2. Сеоба и нова постојбина српска.

3. Крштење Срба.

4. Карактеристика жупанијског доба (а као најочигледније сметње српском уједињењу поменути само: како су Бугари опустошили Србију са Часловом, како је Војислав победио Грке код Папратне и изнети борбу Бодина с рођацима код Дубровника).

5. *Немања* (при коме ће се говорити само о борби с браћом код Ситнице и ратовању с Грцима).

6. *Стеван Неманић* (при коме ће се говорити само о крунисању у Жичи).

7. *Св. Сава* (опширно).

8. *Милутин* (при коме ће се учити само: ослобођење Македоније и буна Стеванова).

9. *Стеван Дечански* (при коме ће се учити само бој код Велбужда).

10. *Стеван Душан* (опширно).

11. *Урош и Вукашин* (при коме ће се учити само да су се поједина властела одметнула од њега и нису га хтели слушати, да се Вукашин прогласио за краља и да су српске земље почели отимати Маџари, Грци и Турци).

Бој код Марице и пропаст Македоније.

12. *Кнез Лазар* (код кога ће се учити само Бој на Косову).

13. *Пропаст Србије, Босне и Херцеговине* у кратко.

14. *Стање Србије под Турцима* (уз које ће се учити још и Сеоба, Ускоци и Хајдуци).

15. *Ослобођење Црне Горе од Потурчењака*.

16. *Кочина Крајина*.

17. *Пропаст Дубровачке републике*.

18. *Први устанак* (а уз то почетак буне, бој на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Београду, Суводолу, Нов. Пазару, Чегру, на Варварину, Лозници, Неготину и Равњу).

19. *Пропаст Србије и узроци II. устанка*.

20. *Други устанак* (уз који ће се учити скуп у Такову, бој на Љубићу, Пожаревцу и Дубљу).

21. *Умирење Србије* (а уз то још и како Срби добивају своја права 1830. год. и освојење 6 округа).

22. *Кнез Михаило*.

23. *Кнез Александар*.

24. *Милош и Михаило*.

25. *Краљ Милан*.

VII.

ПОЗНАВАЊЕ ПРИРОДЕ

Трећи разред

Познавање човечјег тела

1. Спољашњи облик

Имена спољашњих делова на човечјем телу. Кожа, мишићи и кости.

2. Неговање тела

Чисто држање тела, одећа и стана.

Кретање: ходање, трчање, скакање, пливање, јахање и гимнастика. Одмор и спавање.

Животиње

Јелен, вук, лисица, зец; јаребица, рода, кобац; жаба, змија и корњача; шаран (риба), чепа и свилена буба.

Биљке

Лоза, раст, липа и јела; љубичица; кукуруз, буника и конопља.

Минерали

Нишадор, галица, камени угаљ, олово и бакар.

Четврти разред

Познавање и неговање чевечјега тела

Органи

1. Органи за осећање: живци, мозак, мождина.
 2. Чудни органи: око, ухо, нос, језик, кожа.
 3. Органи за дисање: плућа и душник.
 4. Органи за храњење. — Храпа биљна, животињска и минерална. Пића.
 5. Органи за жватање и гутање: језик, зуби, пљувачка, жлезде и једњак.
 6. Органи за варење: желудац и црева.
 7. Органи за крвоток.
- Код свију ових органа поменути само радњу њихову, а не пуштати се у појединости.

Животиње

Горила, кртица, веверица, слон, камила; славуј, лапта, кукавица; пастрмка; голубачка мушица; ојађелица, пуж; пијавица.

Биљке

Гљиве (отровне и неотровне), пшеница и овас; бор, дуван; купус и пасуљ; детелина.

Минерали

Бедугак (грађење стакла), иловача (грађење земљаног посуђа), сумпор (грађење палидрваца), гвожђе, какај и жива.

Примедба. У неподељеним школама једне године и III. и IV. разред уче животиње, биљке и минерале, прописане за III. разред, а друге године оба разреда уче животиње, биљке и минерале, прописане за IV. разред.

VIII.

ЛЕПО ПИСАЊЕ

Трећи разред

1. Писање основних црта појединих слова.
2. Писање великих и малих слова по прописима.
3. Писање речи и реченица по такту.
4. Писање цифара.
5. Писање знакова интерпункције.

Четврти разред

1. Понављање онога што се учило у III. разреду.
2. Писање по једној линији.
3. Писање по такту.
4. Ситно и брзо писање.

IX.

ЦРТАЊЕ

Први разред

1. Праве линије: управне, водоравне и косе у разним правцима и величинама.
2. Цртање праволинијских предмета: стола, столице, врата, прозора, крстова, кућа итд.

Други разред

1. Цртање углова.
2. Цртање разних троуглова.
3. Цртање четвороуглова, повлачење дијагонала.
4. Цртање разних праволинијских предмета, лакних за цртање.

Трећи разред

1. Цртање кривих, таласавих, мешовитих линија.
2. Цртање петоугла, шестоугла и осмоугла по прегледима, ако их школе имају.
3. Цртање штампаних српских слова.
4. Цртање округа у коме је школа и целе Србије.

Четврти разред

1. Цртање прозора, врата, столова, столица и других сличних ствари; цртање разног посуђа, цвећа, лишћа и алата све по прегледаоцима (без сенчења).
2. Цртање карте српских земаља, појединце и у опште.

X.

ПЕВАЊЕ

Први разред

Световне:

1. *Несташни дечаки* („Лаку игру удесили несташни дечаки“).
2. *Добар ђак* („Ја у школу идем и добар сам ђак“).
3. *Имам јагње малено.*
4. *Имам пун цип шефера.*

Црквене:

Амин. Госиоди помилуј (један пут и три пут, мало). Подај госиоди (мало). Тебје госиоди (мало). И духови твојему. И всјех и всјех. Слава тебје Госиоди, слава тебје.

Други разред

Световне:

1. *Ускликнимо с љубављу.*

2. *Киша* („Кишо мати благодати“).
3. *Благо нама тџама*.
4. *Ја сам ђаче добре воле*.

Црквене :

Свјати Боже. Милост мира. Имами ко Господу. Једин свјат. Буди имја. Јелици во Христа.

Трећи разред

Световне :

1. *Лепа наша домовино*.
2. *Пролеће* („Ох пролеће“).
3. *Вивак*.
4. *Школско звонце*.
5. *Уз'о деда свог унука* (речитатив).
6. *Циц*, од Бранка.
7. *Цар везира на диван позива* (гусларски).

Црквене :

Слава оцу. Благослови, душе. Слава.... Јединородни сине. Придите, поклонимсја. Оца и Сина. Достојно и праведно јест. О имени Господи. Рождество твоје. Во Јордање.

Четврти разред

Световне :

1. *Химна*.
2. *Ој Словени*.
3. *Соколови*.
4. *Долине тутње*.
5. *Онамо, онамо....*
6. *Коло Бранково*.
7. *Мајка Југовића* (гусларски).

Црквене :

Свјат. Тебје појем. Достојно. Благословен грјадџи. Видјехом свјет. Амин да исполњате сја. Спаси Христа Боже. Амин. Господи помилуј и Тебје господи (велико). Господ воиарисја. Оиштеје воскресније. Тјело Христово. Христос воскрес. Тропар празника који се слави у оиштини и тропар храма.

Примедба. У неподељеним школама од световних песама предавање се само оне, које су у првом разреду означене под бројевима 2 и 4; у другом под бројевима 1 и 4; у трећем под бројевима 1 и 5; у четвртном под бројевима 1, 2, 3, 6, 7. Означене песме под поменути бројевима неће изостати ни у једној школи, а ако који наставник није имао прилике оне остале песме да чује, може их замењивати другим лепим песмама. Који од наставника зна и какву лепу македонску песму, треба да је покаже ђацима старијег разреда.

XI.

ГИМНАСТИКА

Први разред

1. Дечије игре (оног места у коме је школа).
2. Построј (правило пешачке службе).
3. Стојка (" " ")
4. Подбочивање " ")

Кретање ногама у месту :

1. Подизање на прстима и спуштање.
2. Подскакивање на прстима.
3. Спуштање и дизање.
4. Раздвајање и састављање ногу у своку.
5. Подизање и спуштање ногу : напред, назад

и у страну.

6. Корак у трку у месту.
7. Кретање ногу у чланку.
8. Описивање круга опруженом ногом.
9. Клађење ногама.

Кретање рукама :

1. Пружање руку наизменце : напред, у страну, горе и доле (друга је рука подбочена).
2. Пружање руку (обеју) напред, у страну, горе и доле.
3. Махање рукама наизменце : спред, назад и обратно (друга је рука подбочена).
4. То исто једновремено обема рукама.
5. Пружање руке напред и састављање песнице.
6. То исто обема рукама.
7. Кретање песнице у кругу, с лева у десно и обратно (друга рука подбочена).
8. То исто обема рукама.

Кретање главом и трупом :

1. Окретање главе лево и десно.
2. Спуштање и дизање главе : напред и назад.
3. Сагибање трупа напред, назад и у страну.

Други разред

1. Понављање свега онога што је одређено за I. разред.
2. Обртање целог тела десно и лево.
3. Гимнастички корак.
4. Корак на прстима с укрупњеним ногама.
5. Дечије игре (месне).

Трећи разред

1. Понављање онога што се учило у I. и II. разреду.
2. Прве радње с ђуладма.
3. Војничко марширање по два.
4. Разне дечије игре.

Четврти разред

1. Понављање онога што се учило.
2. Радње с ђуладма.
3. Разне дечије игре.
4. Лаке радње на гимнастичким справама.
5. Војничко марширање у двојним редовима.
6. Обртање тела у маршу.

XII.

ЖЕНСКИ РАД

Први разред

Плетење с две игле

1. *Припрема*: Разговор о памуку и иглама као средствима за рад.
2. Навијање конца на прст. Узимање игле у десну руку. Извођење прве петље и осталих.
3. Рад праве петље. Како се ради права петља.
4. Подизање испуштених петља. Како се диже петља. Парање погрешног рада.
5. Рад подвеза.

Други разред

Рад с пет игала. Плетење чарапа

1. *Припрема*. Рад обрнуте петље. Посматрање чарапе. Разговор о чарапи. Горњиште и стопала. Какав је рад на чарапи.
2. *Плетење саме чарапе*. Материјал: клупче беда памука № 18, пет једнаких игала. Најпростија шара.
3. Познавање мушких и дечијих чарапа.

Трећи разред

1. Плетење мушких и женских чарапа за одрасле, и чарапе за децу. Разлике по величини и начин рада. Сразмера према нози. Плетење памучних и вунених чарапа.

2. Упознавање рада с кукицом. Клупче равно упреденог памука. Навијање конца преко прста. Почетак рада. Промаљање конца с иглом за ланчић; ступчић с навијутком и рупе. Рад лакше чипке.

Четврти разред

1. Плетење кукицом. Поуке о материјалу и игли. Рад уметака и јастучића.

2. Припрема за вез. Дужина конца. Вежбање у удевању. Бод за шарени вез (крстићи). Извођење крстића на платну. Завршивање конца и почетак новог.

3. Рад с две боје. Израда подвеза, пануча, јастучића.

Б.

ЗА ВИШУ ОСНОВНУ ШКОЛУ

Због учестаних састанака око израде програма за ниже основне школе и због тога што многи наставници верују, да ће се више основне школе укити, па не мисле да о њима сад треба водити рачуна, — нису се могли сви наставници на збору сакупити, да израде програм и за вишу основну школу, него су председник збора и неколицина наставника о програмима поменутих школа, док оне постоје, нашли као добро за сад ово:

Да се предмети: рачун, пољска привреда и женски рад у вишим основним школама изучавају онако, како је означено у садашњим програмима. Из српског језика да се у петом разреду узме све оно из науке о облицима, како је стављено за четврте разреде у садашњим програмима, а у шестом разреду да се узму најважније ствари из синтаксе и да се обрати пажња на писмене саставе. Из осталих предмета, да су наставници виших основних школа дужни прећи само половину материјала означеног у садашњим програмима. Партије наставници нека бирају према средствима, којима поједине школе располажу.

ИЗМЕНЕ

Које је Главни одбор Учитељског Удружења учинио на програмима за осн. школу, које је изradio беогр. учитељ. збор.

I. Наука Хришћанска

Има се изоставити у I раз. „одвојено мишљење“, и у IV. раз. изоставља се „Гоњење Хришћана“.

II. Српски језик

Има се изоставити у II. раз. у 3. тачци под насловом „Писање“ од речи „и из памети онога што се буде учило на памет“.

III. Рачун

Има се узети у I. раз. само до „десет“. А изоставља се „задавање се комбиновани задаци“. Место 2. тачке нека остане по старом програму. За тим долази: „и усмено и писмено рачунање иде упоредо.“

У IV. раз. изоставља се у 2. тачци од „али“, па до краја те тачке. У 5. тачци изоставља се „појам о десетним, стотим и хиљадитим местима код десетних разломака.“ Тако исто и 6. тачка изо-

ставља се, а 7. тач. да важи за неподељену школу. Тачка 9. да буде само тражење интереса. Одвојено мишљење изоставља се.

IV. Земљопис

У II. разреду где год дође посматрање да се дода и разговор.

V. Словенски језик

У IV. раз. одвојено мишљење изоставља се.

VI. Цртање

У I. раз. 1. тачка отпада. У II. раз. 1. тачка отпада, а тако исто и у III. раз. 1. и 2. тач. отпада.

VII. Певање

У I. раз. изоставља се: „Имам пун црп шећера“. А да остане од црквеног певања: „Амин, господи помилуј, подај господи, тебје господи, све мало.“

У II. раз. да дође оно, што је избачено из I. разреда, а да се избаци „Јелци во Христа“.

У III. раз. изоставља се „циц“ и „цар везира“.

У IV. раз. изоставља се „смрт мајке Југовића“ и „Господ воцарисја“.

Примедба. У неподељеним школама да се узму песме под 2. и 3.

у II. раз. да се узму под 1, 3.

у III. „ „ „ „ „ 1, 5.

у IV. „ „ „ „ „ 1, 3, 5, 6.

Даље да се изостави све од речи „означене“, па до краја.

Из седнице Главног одбора Учитељског Удружења.

Бр. 51.

9. децембра 1890. год.

у Београду.

Повела се начелна дебата о овоме програму.

др. М. Ј. Батуг. Тражи да се из основне школе избаци учење граматике, писање на каменним таблицама и ситно писање. Даље, изгледа му, да је из „Познавања човечијег тела“ узето сувише материјала, нарочито у том случају, ако се овај предмет добро предаје. Још предлаже да се из основне школе избаци гимнастика на справама, а да остану редна вежбања и да се унесу игре: трчање, ходање итд.

Ст. Ловчевић. Налази да је у овај програм унесено много материјала. Није за овако систематско предавање појединих предмета, н. пр. Историје. Он сматра читање, писање и рачун као нешто нај-

главније у основној школи, а све остале предмете треба око овога груписати. Сви други предмети, из којих се овде излаже програм систематски, треба да се сведу у читанке. Сматра за најважније у основној школи то, да у њака развије вољу за учењем и да их навикне на саморадњу. Тежиште образовања у основној школи треба да буде у читанци, јер је читање један механизам, и то доста тежак, да га треба потпуно савладати, па да постане право и најјаче средство за самообразовање и усавршавање.

др. Н. Ј. Петровић. Наводи као незгуду то, што се чл. 2. закона о основним школама прописује који ће се предмети учити у основној школи, те по томе Савет не може мењати ништа од онога, што закон прописује. Како се пак у закону не одређује који ће се предмети предавати у нижој, а који у вишој основној школи, то налази, да Савет, задржавајући све предмете прописане самим законом, може програм за нижу основну школу тако скратити и удесити како за најбоље нађе. Наводи погрешке и неодређености у овоме поднесеном наставном програму и доказује, како се програм мора прецизовати. Сматра, да је за основну школу много теже направити програм него за средњу школу. Поднесени програм претрпан је и сувише материјалом тако, да би требало 8 часова на дан радити да се овај материјал савлада као што треба, а сувишност наставног материјала у досадањим програмима и била је баш поглавити узрок, да се почело радити на томе, да се програм измени и скрати. Резултат свога говора своди на то, да се овај поднесени програм да једноме лицу из Савета, те да га оно прецизује и уреди према примедбама и гледиштима што их Савет буде утврдио у начелној дебати о овоме програму.

Дим. Соколовић вели, да је законом одређено шта ће се учити, и с тога би требало чл. 2. закона о основ. школама изменити и у закон унети само то: шта је циљ основне школе, па после нека сам г. министар просвете, по саслушању Главног Просветног Савета, прописује шта ће се и како учити у основној школи. Није за предлог г. др-а Петровића, а сложио би се с предлогом г. Ловчевића.

др. М. Ј. Батуг, допуњујући свој први говор, тражи да се из основне школе избаце домаћи задаци.

У. Благојевић брани израду овога програма и доказује како се он у многоме разликује од програма, који сада важи. Своје мишљење поткрепљује примерима из српскога језика у IV. раз. и из земљописа, поредећи садањи програм из ових предмета с предложеним новим програмом.

Мих. Јовић слаже се с мишљењем г. др-а Петровића и објашњава своје гледиште о наставном програму.

Ј. Миодраговић говори, како је било време, када није било никаквих програма за основну школу. За овим је дошао стари програм, који је био непотпун, те се с тога почело на њега викати. На послетку дошао је програм који сада важи. Њега су радили стручњаци и унели су у њега много материјала без доброга избора. Целина садашњег програма није као што би требала да буде. Садашњи је програм опширан и сувише, а није ни пробрано све што би требало унети у основну школу, док су, међу тим, унесене ствари, што нису за школу. Није за предлог г. др-а Петровића него предлаже, да се поднесени програм узме за основу рада и да се одмах почне у Савету претресање програма из појединих предмета.

Ст. Ловчевић објашњава свој први говор и примерима доказује, како он то мисли, да се поједини предмети унесу у добро написане читанке. Он није мислио да поједине предмете треба избацити из основне школе, него је против систематског, засебног предавања тих предмета, и тражи да сви ти предмети остану, али да им центар буде у читанкама, нарочито за њих удешеним.

Мил. Недељковић сматра да је читање, писање и рачун поглавити задатак народне основне школе. Он тражи да основна школа даје писмену омладину, која уме добро читати и писати, јер су данас читање и писање најјача средства за усавршавање. Деца у основној школи треба да науче добро читати, писати и рачунати. Нарочито читање треба школа ђацима да омили тако, да деца радо читају и после кад сврше школу. Добра књига треба да им постане најмилији друг у целом животу. Брани вишу основну школу и њену потребу и наводи како је уређена и од колике је користи виша основна школа у Француској.

Пошто је исцрпена дебата у овоме правцу, стављен је на гласање предлог г. др-а Николе Ј. Петровића, који гласи: «Да се најпре о сваком предмету води начелна дебата, па да се после све повери једном члану Савета, да целину изради по примедбама и мишљењу »Главног Просветног Савета«, и предлог г. У. Благојевића и других, да се поднесени програм узме за основу рада и да се одмах у Савету отпочне претресање и утврђивање програма.

Приступило се гласању и са 7 против 6 гласова одлучено је: да се поднесени програм узме за основу рада и да се у Савету претресе и утврди.

С овим је завршен овај састанак.

ВАНРЕДНИ САСТАНЦИ 456, 458 и 460.

21. јануара, 4. и 11. фебруара 1891. г., у Београду.

Били су: председник, Стојан Марковић; редовни чланови: Стев. Д. Поповић, Мил. Недељковић, др. Милан Јвановић-Ватут, др. Ник. Ј. Петровић, Мил. Маринковић, др. В. Вакић, Стев. Ловчевић; ванредни чланови: Жив. Живановић, Фирмилијан архимандрит, Ј. Миодраговић, др. П. Поповић, Стев. Предић, Љуб. Јовановић, Мих. Шљивић, Мих. Јовић и Ур. Благојевић.

Пословођ: Мил. Марковић.

I.

У све три седнице претресан је и утврђиван програм из *Науке Хришћанске* у гимназији.

У првој седници вођена је начелна дебата о програму за средње школе. Пошто је већина чланова учествовала у овој дебати и пошто су измењане мисли о програму за средње школе, предложено је, да Савет утврди, који ће предмети бити главни у гимназији, на које треба да пада сва тежина наставе.

По предлогу г. Недељковића, који се оснива на томе, да гимназија не треба да изгуби тип народа у коме је, него баш треба да носи на себи то обележје народно, усвојено је, да предмети у гимназији по важности својој треба да иду овим редом: *српски језик, српска историја и географија, општа историја, језици, математика*, а за овим предметима да дођу после остади, мање важни предмети, и вештине.

Кад је ово усвојено, прешло се на програм из *науке хришћанске*. Према рацији одлучи саветској, прво је утврђен циљ овом предмету у гимназији овако: «Циљ је науци хришћанској у гимназији да да ученицима потребно знање о вери и цркви и да у њих усади и утврди хришћански морал».

После одредбе о циљу науке хришћанске, повила се начелна дебата о овоме предмету, у којој су поједини чланови Савета исказали своје погледе о њему.

По свршеној дебати, Савет је имао да утврди питање: у којим ће се разредима учити *наука хришћанска*.

Била су три предлога:

I. да се наука хришћанска учи у четири нижа разреда гимназије, а поред овога да дође још један час у недељни дан пред полазак у цркву.

II. да се наука хришћанска предаје у пет разреда гимназије, такође с једним недељним часом, и

III. да се наука хришћанска предаје у свих осам разреда гимназије, и да опет остане и недељни час.

Приступило се гласању, и већином гласова примљен је први предлог под I.

II.

Пошто је утврђено у којим ће се разредима учити наука хришћанска, дошло је на ред да се утврди, који ће се предмети учити у коме разреду. Г. г. Фирмилијан, Јеврем А. Илић и Стеван Веселиновић, као стручњаци, прочитали су предмете из науке хришћанске и програме из њих. Прочитани предмети као и унесени наставни материјал учинили су се Савету веома опширни и нескладни са одлуком, раније донесеном о броју часова за овај предмет и о разредима у којима ће се учити. Ово је отуда, што су г. г. стручњаци, састављајући програм из науке хришћанске, рачунали, да ће се овоме предмету дати већи број часова и да ће се у више разреда учити.

Како су се у Савету појавила разна мишљења о томе, које би предмете из науке хришћанске требало учити у коме разреду, то се ради решења овога питања приступило гласању.

Гласало се за сваки разред посебице.

За I. разред била су два предлога :

I. предлог, да се у I. разреду учи *Библијска историја*, и

II. предлог, да се у I. разреду учи *Катихизис*.

Већином гласова одлучено је: да се у I. разреду гимназије из науке хришћанске учи: *Библијска историја*.

За II. разред била су три предлога :

I. Слике из историје српске цркве и хришћански морал.

II. Литургија, и

III. Наука о хришћанском моралу, без слика.

Већином гласова одлучено је: да се у II. разреду гимназије учи из науке хришћанске: *Наука о хришћанском моралу, без слика*.

За III. разред била су такође три предлога:

I. Слике из историје српске цркве и проучење морала.

II. Катихизис, и

III. Морал хришћански.

Већином гласова одлучено је: да се у III. разреду гимназије из науке хришћанске учи: *Катихизис*.

За IV. разред била су два предлога :

I. Литургија и садашње стање српске цркве с погледом на прошлост њену; и

II. Литургија и слике из историје српске цркве до данас.

Већином гласова одлучено је: да се у IV. разреду гимназије учи из науке хришћанске: *Литургија и слике из историје српске цркве до данас*.

III.

После горњих одлука приступило се самој програму за поједине предмете у сваком разреду посебице.

Примљени су предложени програми од г. г. стручњака за сва четири разреда с малим изменама. Код програма за I. и II. р. тражио је г. Жив. Живановић да се наука хришћанска у овим разредима врати на свој први извор, на Библију.

Савет је одлучио да овај предлог г. Живановића уђе у записник, како би се у своје време могла скренути пажња предавачима науке хришћанске, да своја предавања прилагоде што је више могуће самој Библији.

Г. Живановић је изјавио, да ће о овоме својем мишљењу поднети засебан писмени предлог.

Савет је примио ову изјаву г. Живановића на знање.

Часови ексхортације недељом и празником уредиће се доцније. Наука хришћанска имаће у сваком разреду, у коме се учи, по два часа недељно. Што се тиче црквенога певања, остало је сад неутврђено, и о томе ће Савет донети своју одлуку, кад буду готови програми из свих предмета и кад се буду ревидовали. Утврђени програм у Просв. Савету из науке хришћанске штампаће се доцније, кад буде решено питање о програмима из свих осталих наставних предмета у гимназији.

С овим су завршени ови ванредни састанци, на којима је претресан и утврђиван програм из науке хришћанске у гимназијама.

ШКОЛСКИ И ЦРКВЕНИ ЛЕТОПИС

ДОМ СИРОТНЕ ДЕЦЕ

Завод за васпитање српске сирочади

Било је то у недељу 16. децембра 1879. г., када се око 30 београђана сабрало у просторије Грађанске Касине, да већа: је ли време и потреба, да се у нас оснује друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце. И збор је донео једногласно одлуку: 1. Да је време да се приватном помоћи деца васпитавају; 2. Изабрао је одбор петорице за састав статута.¹⁾

На другоме збору — 20. јануара 1880. год. — примљен је статут и друштво почело свој рад.

Најпре се прегло на упис у чланство и скупљање прилога. Све је ишло врло полако.

Прве године живота друштвенога беху скоро неопажене. У почетку друге године друштво је примило на издржање неколико деце, најпре троје, па у брзо још 9-оро. Кад их је било 12, друштво их, по одобрењу митрополитову, смести у манастир Раковицу. Ту су деца пробавила свега 3 месеца. Са рђаве хране разбегоше се. И од 12 питомаца из Раковице врати друштво у Београд свега петоро. То петоро буде предато у две породице на неговање. Двоје у брзо побеже, а троје остане. Ну и ово троје једва се држало.

Све то казиваше да друштво неће моћи постићи свој циљ без нарочите куће.

Од 1884. почиње рад друштва да се концентрује на зидање куће. Пуне две и по године вођена је преписка између друштва и београдске општине за плац, на коме би се имала зидати кућа за сиротну децу.

Тек у зиму 1886. године би и то питање решено. Друштво је добило од беогр. општине плац на Врачару. Плац је леп. Велики је 7700 квадр. метара.

У каси друштвеној било је у то доба 28.000 динара.

Главном годишњем скупу који је држан 27. фебруара 1887. године управа предложи да се зида Дом за сиротну децу, и затражи од скупа одобрење да на тај смер може утрошити из капитала 20.000 динара. Планове и предрачуве поднела беше уп, ава скупу на увиђај и одобрење. Предрачун је износио 33.000 динара, у каси 28.000 дин. То је отежавало

¹⁾ У Одбор беху изабрани г. г. *Тих. Николић, Св. Николајевић, Ник. Ј. Петровић, Коста Таушановић и Борбе А. Пенатовић.*

предлог управин, јер се многи питаху: шта ће бити ако се не скупи новаца за кућу? Зар да гледамо на Врачару друго позориште са Зеленог Венца. Добро, да кућу како тако и довршимо, шта ће нам празна кућа? Од куда ће се наћи средстава за намештај, за издржавање деце?

На све то одговарала је управа да ће она чинити своје, а од скупа тражи одобрење за 20.000 динара, не више. — И би одобрено.

У понедеоник 18. маја 1887. удари краљ Милан камен темељац у Дом Сиротне Деце.

1. октобра 1887. примио је одбор грађевину. Месец дана је спремао шта треба, а 1. новембра 1887. беху се три друштвена питомца преселила у Дом на Врачару.

На скоро после тога би примљено још 12 питомаца. На крају 1887. године било је у Дому 15 сирочади.

Годишњем скупу, који је држан 24. фебруара 1888. године, поднела је управа извештај о томе: да је кућа саграђена и да је за грађевину исплаћено предузимачу 31.000 динара, да нема друштво дуга, и да се у каси налази, које у готову, које у паширима од вредности, 26.000 динара.

Ко ће као Бог?

Управа која је онако мушки прегла и саградила кућу у целини одступи, ма да по статутима само трећина чланова иступа из управе сваке године. С муком је скуп примио оставке своје управе, али није било друкчије, морао је примити.

Године 1888. и 1889. прошле су у уређењу Дома.

Нова управа стигла је да тек у марту 1889. сазове скуп, на коме би позвана пређашња управа да опет узме послове у своје руке.

У каси беше 28.000 дин.

Нова — управо стара — управа живо је настала да увелича друштвени капитал, те да се створи могућност за проширење Дома, јер се многа деца јављаху, а просторије у Дому не беше довољно.

Сиротна деца имала су много среће. На скупу који је држан 25. фебруара 1890. год. друштвена каса показивала је готовину од близу 50.000 динара! Управа предложи и скуп прими да се на проширење Дома из те готовине може утрошити до 20.000 дин.

О Ђурђеву дне 1890. године ископани беху темељи, а о слави Дома, 11. маја 1890., беху издана нова одељења до сокала. Тога дана походише Дом Њ. В. Краљ Милан и г. Митрополит Михаило.

Зидање је живо напредовало. Већ 15. септембра била су нова одељења готова, а у половини октобра 1890. год. намештена.

Управа је желеда да у првом реду спасе ону децу, коју општина београдска даје људима сумњиве егзистенције на неговање. Ту је децу управа хтела да уведе у нова одељења и зато, што су то у истини баш најсиротнија деца, права сирочад, без оца и мајке; деца, којима се често родитељи и не знају.

Ствар је од стране управе била предата у септембру у руке председника општине, г. Ник. П. Пашића. — У другој половини октобра већ је ствар била решена, а 1. новембра 1890. год. примила је управа од београдске општине 10 мушкараца и 15 девојчица. Најстарије дете било је од 14, а најмлађе од 4 године. Ово беше значајан дан за друштво.

Деца беху примљена, тако рећи, гола и боса.

Дом сиротне деце оживео је. Од 18 посташе за један дан 43 питомца — пуна кућа деце.

Требало је живо радити. И благодарећи предусретљивости од стране владе Њег. Величанства, Дом је у брзо добио учитељицу за женску децу, те тако је могла управа с пуно наде у Бога корачати све ближе своје циљу.

Нова одељења требало је осветлати, и управа реши да то буде у исти онај дан, у који се пре 11 година први пут састаше добри људи у Грађ. Касини, у намери, да оснују Друштво за васпитање сиротне деце. То беше недеља 16. децембра 1890. године.

Осветљање беше скромно, као што је и цео рад овога хуманог друштва.

По свршеним црквеним обредима, председник друштва поздравео је одабрање присутне госте ¹⁾ овом беседом:

Уважени гости,

Било је то пре 11 година, баш у ово време, када се, као што каже Летопис наш, скупило 28 београђана и када решише да је време и потреба да се у Београду оснује Друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напушт. деце. Сећам се као да је јуче било како се овом послу приступало с пуно зебње. Мислило се да ће ново Друштво бити не само кратка века, но да ће се његови оснивачи врдо преварити у својим надањима. Сећам се напомена великих људи, који су сматрали целу ствар

¹⁾ Осветљању присуствовали су: у име краљевске владе министар народне привреде г. Коста С. Таушановић; у име Народне Скупштине: г.г. Риста Поповић, Јоца Ж. Јовановић, Стојан Рибарац и Лука Лазаревић, народни посланици; даље, председн. друштва Св. Саве г. Св. Николајевић; председница женског друштва г-ђица Персида Пинтеровићева; велики пријатељ друштва г. Арса Луквић с госпођом, и доста другот одабраног света.

као игру уобразиље тада млада човека. Али сећам се и тренутка, када честити старина, уважени газда Ника Крسمановић, куражаше покретача те мисли, па и сам се ухвати у коло људи, који прегоше да спасавају сиротну децу. Све су то за мене пријатна сећања.

Боже мој, каква разлика између ових сећања и садашње јаве!

Али, ко ће као Бог?

Полако али сигурно развијала се клица, која беше засађена 16. децембра 1879. у Грађанској Касини. Загревана сунцем српскога милосрђа, рошена росом чистога хуманитета, а суревљиво негована идеалном љубави преданих јој људи, она је у дивноме заклону ванпартијске борбе услевала и развијала се у *Дом Сиротне Деце*. Почели смо са 6 динара, а данас, хвала Богу, гледамо безбрижно у будућност наше добре дечице. Почели смо у тишини, нечувени и незнани; данас се усудисмо позвати све добре људе да виде шта смо за 11 година беспрестана рада урадили. Молим Вас немојте нам позив узимати као хвалу. Не, то је од нас далеко, јер смо убеђени да још ни на по пута стигли нисмо.

Наш почетак благословио је Господ; сваки наш корак пратио је онај, који се брине за тице небеске. И ми смо веровали у његов благослов, у његову заштиту; веровали смо да је он — отац свију паћеника — увек с нама, кад год смо се кренули на пут дечијега спасења. И та вера помогла нам је. Кад је требало помоћи, ми смо њега призивали, и он нам је помогао. Он је био наш град на висини, наш штит, рог спасења наше деце.

С том вером прибирали смо зрно по зрно, и начинисмо погачу; скупљали смо камен по камен, и саградисмо палату. Јест, палату доброј деци нашој.

Сваки камичак у овој палати наше дечице казује нам о милосрђу, о милосрђу, које је пробило уске границе једне вароши, једне покрајине, једне краљевине.

Сваки камичак казује нам о милосрђу човечанства, о доброти срца добрих људи. После Бога ми смо се уздали у добре људе, у људе који се нису завиди у плашт ниска себичњаштва, но раширили своје хумане груди, и у њих заграбили оне који немају ни оца ни мајке, ни брата ни сестре. Наше уздање није нас преварило. И нашло се много добрих људи, који у овоме Дому подигоше себи и своме имену вечити споменик. Нека је велика хвала тим добрим људима. Они учинише те смо у овај Дом могли примити све малншане, а „ко такво дете у име моје прима, мене прима“, вели Спаситељ.

Дом овај живи је сведок да се и у нас могу дићи установе, само ако се за њих ради с преда-

ношћу и истрајношћу. Ми смо на послу истрајали, истрајали радећи све у једноме правцу, тежећи једној мети. Пошто смо узвишену замисао покретача склонили од свакидашњих трзавица, ми смо јој служили с оданошћу и искреношћу какву она и заслужује. То је ваљада и учинило, да су мимо ову мисао пролазиле све мене у нашем друштвеноме животу непожане, да у редовима добротвора овога Дома има људи свију позива и свију мишљења. И у овој свечаној прилици залажемо нашу реч, да ће управа којој је поверено старање о овоме Дому и у напредак њи досадањим путем, примајући у своје коло свакога ко добра жели доброј деци нашој. Коло је наше широко, у њему има места за свакога човека, који је кадар да и најмање жртвује за пријатеље своје, који верује да већег добротинства нема но што је спасење дечице, која до Бога нигде никога свога немају. Такви људи радили су ево 11 година. И овај Дом је дело руку њихових. Благо њима! Они су из уста ове мале деце себи хвалу подигли. Јер доиста ни једно од ове деце неће никада заборавити дане што је провело у овом Дому, што је проживело користећи се прилозима добрих људи.

Нека је и сада и до века велика хвала и слава свима који помогоше ово хумано и богоугодно дело! Господ, који свакоме по заслуги даје награде, наградиће у изобиљу све оне који и најмање помогоше овај Дом, јер је ово Дом Господњи, Дом над којим лебди милост и благослов његов.

* * *

Пошто је председник завршио говор, питомци друштвени певали су и декламовали.

То беше прва свечаност у Дому сиротне деце.

Овој првој свечаности следовала је на бадњи дан друга. У Београду беше се образовао одбор госпођа¹⁾ за скупљање добровољних прилога за поклоне сиротној деци у Дому о Божићу.

Било је око 3 сахата на бадњи дан, када се састало неколико пријатеља српске сирочади, да с њима прослави бадњи дан. У великој сали беше постављен сто за 51 сироче (толико их је онда било). На столу беше јабукá, ораха, смокава, сувих шљива, переца и меда. Деца отпеваше „Рождество“, декламоваше „Божић, божић бата“, па приступише столу. Служили су их први људи у овој земљи: г-ђа Милица Саве Грујића, г-ђа Марија Ђорђа Це-

нића, г-ђа Лина фон Стефани; г-ђа Милева Николе Крстића; г. Коста С. Таушановић, г. Милвој Јосимовић и многи други.

Бадњи дан 1890. год. прослављен је у Дому сиротне деце скромно, али доиста врло лепо.

О новој години поновљен је Дом другом радioniцом. Пређе је била у Дому само корпарска радioniца, а по новој години ове године заведена је и четкарска радioniца.¹⁾

На крају фебруара имало је друштво 57 питомаца (38 мушкараца и 19 девојчица). У Дому има места за још 6 — 8 питомаца.

На скупу, који је држао 24. фебруара, остала је стара управа. Нема ваљда ни једнога друштва у Србији, које је мање мењало своје управе. У садашњој управи има 3 члана,²⁾ који се нису мењали за пуних 12 година (од постанка друштва); има их 6 који седе у управи пуних 8 година. Па и председници нису мењани.³⁾

Та сталност у управи може бити да је много допринела, што је ово друштво без прекида али стално корачало у напред.

Стање касе 24. фебруара 1891. год. било је преко 35.000 динара. Исплаћено је: дозиђивање 22.000 дин.; намештај 4000 дин. У течају 1890. год. привредила је управа преко 25.000 динара.

Садашња управа осигурала је Дому сиротне деце редован годишњи приход од 16.000 динара. Али то није довољно за 60 питомаца. Остаје на садашњој управи да нађе пута и начина, те да увећа сталне дохотке друштва.

Што се до овога могло доћи заслуга је добрих људи који стално помагашу ово хумано подузеће.

Да би читаоци видели на којим основима стоји ово друштво, штампано на овом месту правила његова, како су измењена на збору 24. фебруара ов. год.; као и уређење Дома сиротне деце.

ПРАВИЛА

ДРУШТВА ЗА ПОТПОМАГАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ СИРОТНЕ И НАПУШТЕНЕ ДЕЦЕ У БЕОГРАДУ

Циљ друштва

Чл. 1.

Циљ је друштва: да потпомаже и васпитава сиротну и напуштену децу.

¹⁾ До краја фебруара ов. г. израђено је у четкарској радioniци преко 400 четака.

²⁾ То су г.г. Мих. Валтровић, Корнел Драшковић и др. Ник. Ј. Петровић.

³⁾ Први председник био је г. Никола Крسانовић (1880. и 1881.); други г. Тих. Николић (1882. и 1883.); трећи г. арх. Нић. Дучић (1884. и 1885.); четврти г. Чедо Мијатовић (1888.); пети др. Ник. Ј. Петровић (1886., 1887., 1889., 1890., и сада је).

¹⁾ У одбор госпођа беху ушле госпође: Софија Ј. Ристићка, Милица С. Грујићка, Марија Ценићка, Милева А. Константиновићка, Лина фон Стефани, Милева Крстићка, Ваја Таушановићка и Лепосава Радојковићка.

Чл. 2.

Друштво постиже свој циљ издржавањем и васпитањем друштвених питомаца, које прими у Дом Сиротне Деце.

Средства

Чл. 3.

Материјални извори, да се друштвени циљ постигне, ови су:

- а) редовни улози чланова овога друштва;
- б) добровољни прилози;
- в) приходи од забава и јавних предавања;
- г) посмртна завештања.

Чланови друштва

Чл. 4.

Члан овога друштва може бити сваки без разлике, мушко и женско.

Чл. 5.

Ко жели да буде члан овога друштва, јавља се за то управи или коме од чланова управе.

Кад се ко већ упише као члан друштва, упис важи докле се не испише, и дужан је за све време редовно обећане улоге полагати.

Чл. 6.

Сваки редовни члан дужан је да улаже најмање шест динара годишње и да по могућству ради на остварењу друштвеног циља.

Улози се полажу благајнику или онамо, куда управа одреди.

Чл. 7.

Сваки члан има право гласања на друштвеним скуповима, као и право предлагања на њма односно свега, што спада у круг радње овога друштва.

Чл. 8.

Осим редовних, друштво може имати и почасне чланове, бирајући за ово људе, који су се показали заслужни за друштвени циљ.

Чл. 9.

Утемељачи су они који у течају једне године положе 100 динара.

Чл. 10.

Добротвори они су који приложе 500 или више динара, као и који стеку ванредне заслуге за Дом Сиротне Деце. Имена добротвора урезају се златним словима на мраморну таблу, која је узидана на видноме месту у Дому сиротне деце.

Почасни чланови утемељачи и добротвори имају иста права, која и редовни чланови.

У п р а в а

Чл. 11.

Друштвом управља Управа од 15 чланова, које бира главни редовни скуп на три године, но

тако, да сваке године по једна трећина чланова одступа. Одступање бива по реду избора. Но ако ко од чланова Управе одступи преко године, Управа се сама попуњава до првога главнога скупа.

Чл. 12.

Управа бира из своје средине председника, потпредседника, пословођу и благајника, и тако конституисана представник је друштва.

Чл. 13.

Управи је задатак:

- а) да се стара, како би друштво што савршеније свој циљ постигло;
- б) да прописује све што је потребно за унапређење Дома Сиротне Деце.
- в) да прима нове чланове;
- г) да се брине о материјалним средствима друштва, и да овима рукује;
- д) да се стара о детаљном уређењу помоћи за напуштену децу;
- ђ) да именује поверенике и почасне потпредседнике и да им издаје потребна писмена;
- е) да сазива редовне и ванредне скупове којима да подноси на решење питања, која треба скуп да реши;
- ж) да главном скупу подноси годишњи извештај целокупне своје радње;
- з) да прописује правила која се тичу реда и друштвене управе;
- и) да одређује места и лица, која ће, поред благајника, улоге примати;
- ј) да припређује забаве и јавна предавања у корист друштва;
- к) да прима у службу и из ње отпушта сав персонал у Дому Сиротне Деце.

Чл. 14.

Управа се стара, да годишњи трошкови друштва не превазиђу годишње приходе. Ако би се десно противан случај, Управа је дужна да главном скупу поднесе на решење предлог о томе: како да се надокнади недостатак.

За ово је по потреби надлежан и ванредни главни скуп.

Чл. 15.

Кад су годишњи приходи друштва већи од расхода, онда ће се сав вишак, који по закључењу годишњих рачуна једне године претекне, оставити у резервну касу друштва, и овај вишак не сме се у годинама које следују трошити без одобрења главнога скупа, а даваће се под интерес Управи Фонда или другим сигурним новчаним заводима.

Чл. 16.

Ако би у каси било новаца, који не ће требати за дуго, може управа за тај новац купити државне железничке хартије.

Чл. 17.

Према потреби управа се може поделити у више секција, а свака секција бира себи председника и пословођу.

Чл. 18.

У управи председава председник, а за време његова изостанка потпредседник; но ако би и овај изостао, онда један од чланова, кога одбор понуди.

Чл. 19.

У управи решава проста већина гласова, а ако се гласови поделе на равне делове, онда решава глас председников. А решење вредиће ако у управи решавају шест чланова с председником.

Чл. 20.

Дужности су председника ове:

- а) да сазива и руководи скупове управине;
- б) да прима, руководи и потписује сву кореспонденцију друштва, као и да потписује протоколе управних седница;
- в) да у хитним случајевима решава о привременом примању или потпомагању сиротне деце;
- г) да оверава новчана документа, по којима се чине новчани издаци из друштвене касе;
- д) да контролише и прегледа стање друштвене касе, кад за добро пађе.

Чл. 21.

Дужности су благајника:

- а) да прима улоге чланова и све новчане прилоге;
- б) да води уредну књигу прихода и расхода и књигу ствари и у опште имаовине друштвене;
- в) да премапотписује сва новчана документа;
- г) да саставља годишње прегледе стања друштвене касе и подноси их главном скупу на оцену.

Чл. 22.

Према потреби, управа ће из своје средње одредити једног или двојицу од чланова за помоћнике благајнику.

Чл. 23.

Пословође је дужност:

- а) да води белешке и протоколе радња и закључака управе и друштвених скупова;
- б) да води и израђује сву преписку друштвену и да је премапотписује;
- в) да чува сва друштвена акта;
- г) да саставља годишње извештаје о радњи друштва и управе.

Чл. 24.

Осим ових членика Друштво има своје *почасне потпредседнике* и *повренике* по оним местима, где би се могло што корисно урадити за друштвени циљ. Управа бира почасне потпредседнике и поверенике, и они су представници друштва у својим местима. Стога њима издаје управа нарочито писмено овлашћење.

Имена почасних потпредседника и повереника бележе се у споменцу Дома Сиротне Деце, а о њихову раду подноси се извештај скупу сваке године.

С к у п о в и

Чл. 25.

Друштво се састаје у главне редовне и главне ванредне скупове.

Главни редовни скуп друштва сазива се једном у години, и то сваке године у месецу јануару или фебруару, а главни ванредни скуп сазива се, кад управа за потребно пађе или кад $\frac{1}{4}$ чланова захтева; и решава о ономе, за што је сазван.

И главне редовне и главне ванредне скупове сазива управа, која је дужна објавити позив на 15 дана пре скупа.

Чл. 26.

Главни редовни скуп друштва:

- а) прима годишње рачуне друштва, које му управа подноси и одређује три члана да их прегледају, као и у опште књиге и стање касе, који о томе подносе извештај управи, а ова идућем главном редовном скупу. Избор овај вреди за једну годину у напред;
- б) бира трећину нових чланова за управу за наступајућу годину;
- в) бира предложене му почасне чланове;
- г) наређује и располаже резервном касом друштва;
- д) одобрава ванредне улоге, ако би годишњи издаци друштва били већи од прихода или наређује, ако треба, да се ови из резервне касе исплате.
- е) преимачава и допуњује правила друштвена;
- ђ) решава о предлозима управиним, појединих чланова и о томе, да друштво престане.

Чл. 27.

На друштвеним скуповима председава председник управе, а белешку води пословођ.

Чл. 28.

На друштвеним скуповима решава проста већина гласова, а гласање је јавно. На скупу решава онолико чланова, колико их дође.

Чл. 29.

Главни редовни скуп опуномоћава управу, да учини што треба, ако одређена три члана за прегледање књига, рачуна и касе друштвене нађу да је књига о приходима и расходима, или књига о стварима, неуредно вођена, и да има несправности у примању и издавању новчаних предмета и ствари за прошлу годину.

Чл. 30.

Ако главни редовни скуп реши, да друштво престане, имаовина друштвена уступа се београдској општини, која је може само на онај циљ употребити, ради кога је и друштво било; а за овако решење потребна је већина од две трећине свију чланова друштва.

У Београду, 1. марта 1891. г.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

УРЕЂЕЊЕ ДОМА СИРОТНЕ ДЕЦЕ

Чл. 1.

Друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце основао је у 1887., а довршило у 1890. г., Дом сиротне деце у Београду.

Чл. 2.

Задатак је Дома сиротне деце да прима на неговање, васпитање, школовање и занатску спрему сиротну децу обојега пола.

Чл. 3.

У Дом сиротне деце примају се ова деца :

- а.) која немају ни оца ни мајке, ни имућних сродника,
- б.) која су ванбрачна,
- с.) која имају врло сиротну мајку,
- д.) која имају сиротног и за рад неспособног оца.

Која деца имају првенство у примању, решава Управа Друштва.

Чл. 4.

У Дом сиротне деце не могу бити примљена деца, која имају здраве и за рад способне родитеље (оца и мајку).

Чл. 5.

Децу у Дом прима Управа. Само у врло хитним случајевима може председник Друштва привремено примити у Дом какво дете. Ну он је дужан првој седници одбора саопштити све, што га је руководило, да такво дете прими.

Чл. 6.

Примљено дете има у Дому стан, храну, одело, обућу, целокупну негу и школовање.

Чл. 7.

Докле ће које дете остати у Дому, решава Управа.

Чл. 8.

Дете, примљено у Дом, не може нико натраг узети, без одобрења Управе; не могу га дакле узети ни отац, ни мати, ни стараоци, ни сродници.

Чл. 9.

Одело за децу, као и све друге потребе за Дом, имају се набавити од домаћих рађевина, које се у Србији израђују. И дечија ношња мора бити истоветна с народном ношњом у Србији.

Чл. 10.

Домом сиротне деце управља Управа Друштва за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце. Мушким одељењем и општим пословима у Дому управља Управник, који је у једно и учитељ мушке школе. Женским одељењем управља учитељица. Њих обоје бира Управа.

Чл. 11.

Све особље у Дому сиротне деце поставља Управа. Она му одређује награду и прописује права и дужности.

Чл. 12.

Све особље дужно је покоравати се наредбама Управе. За невршење дужности Управа може казнити поверено јој особље: угором, платом до 15 дана и отпуштањем из службе.

Чл. 13.

Све одлуке, које се тичу Дома, извршује председник Друштва. Њему се обраћа особље за све потребе Дома и деце у опште.

Чл. 14.

Управа Друштва стара се о реду у Дому; она ће прописати потребна правила за то. Сви чланови Управе дужни су старати се, да се тај ред тачно врши.

Чл. 15.

У Дому сиротне деце има четворо-разредна мушка и женска основна школа, и једна виша занатска школа. Наставне планове и програме за обе ове школе израђује Управа, и подноси их на одобрење г.г. Министру просвете и црквених послова и Министру народне привреде.

Чл. 16.

Испити у школама Дома јавни су, и полажу се пред министарским изасланицима.

Чл. 17.

Ни један питомац Дома не може се дати на занат, док не сврши основну школу или занатску школу у Дому.

Чл. 18.

Питомци Дома сиротне деце треба да се спремају за добре грађане и вредне занатлије. С тога ће Управа обратити пажњу, да се у Дому навикавају деца на занатске радове, које треба с пуно воље и вредноће да раде.

Чл. 19.

Девојчице се спремају за вредне раднице, као и за вршење домаћих послова.

Чл. 20.

Ради усавршавања деце у ручним радовима постоје у Дому занатске радионице за мушкарце и девојчице. Који ће се занати у Дому радити, решава Управа.

Чл. 21.

Дом сиротне деце издржава „Друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце.“ Друштвени благајник исплаћује све издатке. Они морају бити оверени од председника. Само оне издатке, који не прелазе више од 10 динара, исплаћује управник.

Чл. 22.

Дом сиротне деце сваке године слави као своју славу словенске апостоле Св. Кирила и Методија (11. маја).

Чл. 23.

Имена добротвора сиротне деце, који су приложили за Дом 500 или више динара, записују се у знак захвалности златним словима у мермерну плочу, која је узидана на видном месту у Дому. Слике добротвора држе се у великој дворани Дома.

Чл. 24.

Умрлим добротворима сиротне деце припређује Управа Друштва сваке године у месецу мају па-

растос, на коме присуствују чланови управе, особље Дома и сва деца у свечаном оделу.

Председник Управе,
Др. Ник. Ј. Петровић

Пословођа,
Стев. М. Веселиновић
Благајник,
Алекса Богатинчевић

Потпредседник,
Јов. Р. Калабић

Чланови Управе:

Анка Недићка, Катарина Данићка, Стана Коларчевовица, Марија Ђ. Ценићка, Катарина М. Миловука, Др Милутин Поповић, Корнел Драшкоци, Мих. Валтровић, Милан Недељковић, Таса Миловановић и Коста Др. Ризнић.

НАУКА И НАСТАВА

Др. ФРАЊА КС. ВИТЕЗ МИКЛОШИЋ.
(1813.—1891.)

Наука о језику, а нарочито словенска филологија, претрпела је осетан губитак смрћу *Фрање Миклошића*, неуморнога посленика, највећег слависта деветнаестог века. Смрћу његовом нестало је онога радника, који је из године у годину кроз читаво пола века богатио науку својим расправама од велике вредности, који је младу словенску филологију подигао на висину праве науке. Из захвалности према таквом великану осврнимо се, ма и летимично, на његов живот и рад; упознајмо бар приближно његов значај!

* * *

Фрања Миклошић родио се 8. новембра 1813. године¹ (по старом календару) у лепом, рајском крају Штајерске у Радмершчаку. Прве дане свога детињства — прве четири године — провео је у месту рођења, а по том се преселио с родитељима у Љутомер; ту изучи основну школу. Још тада се онажао дар овога великана, — бистрина, марљивост и отвореност красиле су његову млађану душу. У основној школи био је први ђак, а по том и за свих шест година учења латинске школе у Вараждину и у Мар-

бургу. У Марбургу се позна са Станком Вразом (1810—1851), најватренијим браничем илирима; с њим се и побратими, и сневаше о срећнијим данима јужних Словена. Године 1830. налазимо га у Грацу. Илирски је покрет тада био у јеку. Све се скоро одушевљавало њиме, јер је у њему гледало спас свога народа. Том колу, у ком беше Враз међу првима, приступи и Миклошић.

У то доба одушевљења за илиризмом присталице његове или су у песмама исказивали своје одушевљење, или су потписима то тврдили. Тако у часописима тога времена сретамо читав низ песама, посвећених том покрету, а безброј с потписима као: Илир из Срема, Илир Серб из Бачке, Илир из Хрватске и т. д. Тада Ст. Враз намисли издати илирски алманах, за који стане прикупљати грађу; али не изиђе на свет због малог броја уписника. На ту сврху послао је и Миклошић две песме с потписом „Фр. Миклошић, бив. сунл. професор философије у Грацу“; њих по том штампа Ст. Враз у Даници Илирскеј за 1840. год., бр. 30 и 42. У напомени уз прву песму Враз вели да је Миклошић добро познат и хваљен по целој Штајерској „по ради својих необичних знањах“². И заиста, Миклошић је, поред изврсна знања латинскога и грчкога језика, знао још тада добро: енглески, талијански

¹ Већина биографа вели да се родио 1815. године, али то је погрешно.

² О том опширније у „Колу“ за 1889. годину, бр. 23, стр. 384. Да ли је где још која песма његова штампана, не знам.

и француски, а, разуме се, и немачки. По Италији је још 1836., а по том и 1842. путовао.

У Грацу је слушао најпре философију, па права. Положивши сјајно први ригорозум, поставе га јануара 1837. за наставника философије у градачком свеучилишту. У јесен те године положи тек последњи испит за доктора, те га прогласе за доктора философије. Као учитељ свеучилишта провео је до јула 1838. године, када да оставку и оде у Беч, да се спреми за адвоката.

Године 1840. постаде и доктор права, па ступи код адвоката Мих. Баха као писар. Чувар дворске библиотеке био је тада чувени Копитар, који има великих заслуга за нашу новију књижевност са утецаја и дружења с Вуком Караџићем. Миклошић се преко Пољака Островскога упозна с Копитаром; овај, опазивши оштроту ума и знање Миклошићево, не пропушташе ни дана, а да се с њим не састане. Тако је постепено утецао на њ, да је најзад махнуо и права и адвокатуру, па прихватио свом вољом словенску филологију, која је дотле била само необрађено поље, на ком само беше доста прикуиљена градива, јер оно, што беше по овом градиву израђено, није било ни критички ни по системи. Тако стаде под надзором Копитаревим изучавати славистику, а поред ње и санскрт. 1844. године добије за скриптора дворске библиотеке. Те године изгуби матер и свога драгога учитеља, ком посвећује 1847. своје издање *Vita S. Clementis* речима „*Manibus Kopitarii gratus discipuli animus*“. Смрћу Копитаревом упразни се место цензора словенских, новогрчких и румунских књига, те њега поставе, а то му добро дође, јер могаше лакше пратити књижевни развој у тих народа.

Година 1844. од епохалне је вредности за њ. Те године изиђе први његов научни рад: оцена „*Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Lithuanischen, Gothischen und Deutschen, von Franz Bopp*“, у „*Jahrbücher der Literatur*“, књига 105. Ова оцена обратила је на се пажњу научнога света; она је и допуна Бопове граматике — додатак о словенским језицима; у њој је М. изнео и програм свога потоњег рада на словенској филологији. Овом оценом отпочео је читав низ радова на славистици, који се, како вели згодно Јагић

у Radu V 212. „одликују ријетким обиљем употребљенијех извора, а уз то чудном прецизијом и краткоћом. Ако и тко, то умије он у мало ријечи много изрећи те се свему сувишному уклонити. Свака његова расправа има неки монументалан карактер: човјек би рекао, да не говори писац, него сама ствар“. О самим радовима говорићемо у библиографском прегледу, а сада да поменемо даље црте из живота његова.

Бурне 1848. године био је Миклошић председник друштва „Slovenija“, којој је био задатак да управља политичким покретом у јужним крајевима, а када се сазва прва уставна скупштина у Аустрији, изабра га срез св. Ленарда у Доњој Штајерској за свога посланика. Све оно, што се тицало словенскога живља, бранио је и заштићавао у свакој даној прилици, ма да се често и разилазио у мишљењу помагања са својим саплеменицима. — Упозна се с министром Стадијоном, који опазу у Миклошићу велики научнички дух, те га једнога дана 1849. године, са свим изненадно, постави за изванредног професора словенских језика и књижевности на бечком свеучилишту. Ове катедре дотле није било. И заиста Стадијон није могао наћи погоднијег лица од Миклошића, који с онолико пожртвовања и воље учини, да од Беча начини средиште словенске науке, у које се из године у годину стицао велики број младих Словена, да из уста његових чују праву, истиниту науку, којој се посветише.

Миклошићево име већ беше на гласу. Академија бечка изабра га још 1848. године за дописнога члана. Свеучилиште бреславско позва га за професора, али он не оде, добивши за редовнога професора 1850. године у Бечу. Годину дана по том избраше га за редовног члана академије, када му наградише са хиљаду форината први лео његова најглавнијег дела, „Поређене граматике“ — Науку о гласовима. Те је године путовао до Цариграда, у ком, често пута причаше својим пријатељима, први пут виде и чу српскога гуслара. Године 1852., а по том и 1856., путовао је још по Француској, Немачкој, Далмацији и Црној Гори.

Деканом философскога факултета био је већ 1851. године; ову му почаст указаше још и 1856. и 1865.; а ректором био је 1854.

У Бечу 1858. године био је 18. скуп немачких филолога, оријенталиста и педагога. Том скупу председавао је Миклошић, те у свом говору одаде признање Немцима за рад на класичкој филологији, али напомену, да има толико филологија колико народа, који имају своје литерарне споменике, да им се може живот и идеалан и реалан рад проучавати. Јест, говораше, поред класичне филологије је и германска, романска, словенска. Нацртавши духовну везу и сродство ових језика, завршио је свој говор реченицом: да ће настати нова ера за науку у Аустрији, ако пође овим путем у проучавању.

Поред ових почести и одликовања Миклошић је 1862. године постао и доживотни члан господске куће у парламенту, г. 1863. члан берлинске академије наука, а 1864. доби и племство. Последње одликовање од аустријске државе беше постављење за тајнога саветника. Српска влада дала му је за знак цењења његова научнога рада — орден св. Саве првога степена. Био је поред поменутих академија још и ових академија члан: париске, прашке, будимпештанске, минхенске, петроградске, краковске, копенхашке, букурешке, наше, загребске и римске.

С Вуком се упознао, веле, још за живота Копитарева. Вука је јако ценио, као и овај њега. Када је 1860-тих година оболео Вук, замолио је Миклошића, да надзирава штампање IV књиге народних песама; а по смрти његовој (1864) образова се за издавање његових дела одбор, који састављаху Миклошић, др. Јов. Суботић и Огњеслав Утјешеновић Острожински. У позиву њихову за прикупљање прилога напомиње се, да ће Миклошић вршити, «по нарочитој жељи покојнога Вука (за овај случај израженој за живота његова) — ревизију штампе у духу језика и правописа досадашњијех Вуковијех књига». Овај је одбор издао ова дела: 1. „Приправу за историју свега свијета по Шлецеру, издао Дим. Владисављевић, а прегледао Вук” (1864); 2. „Српске народне цјесме, V књига” (1865). На крају ове књиге међу штампарским исправцима има и по која напомена Миклошићева. 3. „Српске народне цјесме из Херцеговине (женске)” 1866; 4. „Живот и обичаји народа српскога” (1867); 5. „Народне српске приповијерке”, друго умножено издање (1870); и 6. „Deutsch-serbisches Wörterbuch” (1872), који

се може узети као други део Вукова Рјечника од 1852. године. Овај је речник био остао у хартијама, те га је Миклошић средио и штампао, написавши кратки предговор на немачком. За све ово није хтео ни паре, што тврди захвалност председника одбора Утјешеновића!

Године 1852. ожени се ћерком другга му у дворској библиотеци — Ајхенфелда; али она 1867. године умре, оставивши два сина, који су сада државни чиновници.

Здравља је био добра услед умерена живота. 1889. године доби инфлуенцу, те од то доба стаде постешено опадати, ронуту, али се нико не надаше, да ће тако брзо оронуту. Још 20. фебруара 1891. беше у походи код професора Мусафије весео и чео. „Младићска крв у мени још ври” шаљаше се, када га овај сама не пушташе кући. 21. за-неможе, и услед парализе мозга испусти своју велику душу, на велику жалост свега научног света, у суботу 23. фебруара у 8¹/₄ пре подне.

25. фебруара у 2 часа по подне искупио се беше учени свет пред покојниковим станом, да ода пошту његовом раду. Сва словенска омладина (изузевши Хрвате) била је такођер присутна и положила венце на мртвачки одар. — У 5 часова црна земља затрпа за навек последње остатке онога, који је кроз 50 година неуморно радио на проучавању језика и историје словенске.

Из Србије послали су телеграме саучешћа I београдска и крагујевачка гимнасија, као и дружина „Даничић”, која је јавила, да се и венац положи на мртвачки одар, али беше касно. Учено српско друштво заступао је на спроводу српски посланик на бечком двору г. Симић.

* * *

Обилан је рад Миклошићев. Прегледати га потанко захтева и више времена, но што га ми имамо овом приликом, и више спреме; с тога ћемо изнети оно, о чем је писао, средивши према сродности предмета, колико се може.

I. Главно тежиште његова рада пада на „Упоредну граматiku словенских језика” (Vergleichende Grammatik der slavischen sprachen. Wien 1862—1875), коју је знанствено утемељио, преневши методе Гримове, Дицове, као и Шлајхерова и других испитивања уређењем језика на словенске језике; а тиме

је уједно унапредио науку о облицима и гласовима аријских језика, и синтакси словенској положио основ. О том послу Јагић у Radu V, 210. вели: «Његов задатак беше голем — да према начелима данашње филологијске науке, на темељу дубока историјског изучавања, изради све дијелове словенске граматике. Тко зна у какову је стању Миклошић тај предмет нашао, кад се га прихватио, а какав исходи као резултат његова умног рада, биће му тешко пресудити, да ли је требало веће одважности, лаћајући се трудног посла, или веће вјештине и науке, израђујући га. Камо ће љепша похвала Миклошићевим дјелима, него ли што баш свако поједино нарјечје словенско мора да призна, да му је Миклошић положио онај фундаменат научни, на којему се може поуздано градити.»

Свакој књизи поређене граматике слов. језика, а има их четири, претходи по читав низ посебних расправа, које беху као углед штампане.

1. *Vergleichende Grammatik. I. Lautlehre der slavischen Sprachen* штампана је два пута: 1852 године, 8°, стр. XVI и 518, и 1879, стр. 598. Овом делу граматике припадају ове расправе:

Lautlehre der altslovenischen Sprache 1850 и 1878 (претходни радови). Ово управо треће издање (1878) приказао је Јагић у Archiv-у f. sl. Philologie, III.

Ueber die Steigerung und Dehnung der Vocale in den slavischen Sprachen, у Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, XXVIII, 53—96. У Archiv-у III говори о њој Лескин.

Ueber die langen vocale in den slavischen Sprachen, опет у Denkschriften, XXIX, 75 до 140.

Lautlehre der bulgarischen Sprache, у «Slavische Bibliothek» oder Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte, I, 43—56.

Geschichte der lautbezeichnung im bulgarischen. Wien 1883. XXXIV Denkschr., стр. 47.

2. *Vergleichende Grammatik. III Band. Formenlehre der slavischen Sprachen*, 8°, 1856, стр. XVI. и 582; — 1876, стр. 550. Још је прво издање начинило епоху и створило писцу славу за навек, како вели Јагић. О овом делу граматике има доста и посебних радова, и то:

Vorbericht zur Lehre von d. Conjugation

im altslov. 1848. стр. 5., и — *Formenlehre der altslovenischen Sprache*, у два издања, од 1850 (стр. 73) и од 1854 (стр. VIII и 179).

Altslovenische formenlehre in paradigmata mit texten aus glagolitischen quellen. 1871. 8°, стр. XXXV и 96. Ово би било као треће издање претходнога рада. Увод је од неочењене вредности; њиме је доказао познату теорију панонисма. У Archiv-у I. Јагић о овој књизи говори.

Lehre von der conjugation im altslovenischen, Denkschriften, I, 167—206.

Ueber die altslovenische conjugation у Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, I, 171—175.

Ueber die genetivendung до in der pronominalen declination der slavischen sprachen у Sitzungsberichte, LXII, 48—53.

Ueber die zusammengesetzte declination in den slavischen sprachen у Sitzungsberichte, LXVIII, 133—156.

Das imperfect in den slavischen sprachen у Sitzungsberichte, LXXVII, стр. 5—30.

Ueber den ursprung einiger casus der pronominalen declination (из Sitzungsberichte LXXVIII од 143—152), 1874., стр. 12.

Beiträge zur altslovenischen grammatik у Sitzungsberichte LXXXI, 81—136. — О овим трима расправама говорио је Јагић у Archiv f. sl. Ph. I.

3. *Vergleichende Grammatik der sl. Sprachen, IV. Syntax*, 1868—1874, XII и 896 страна. Изилазила је у свескама. Друго непоправљено издање изашло је 1883. године. Овај део граматике доста га је и времена и труда стао, јер ни у једнога словенскога народа, сем у Срба, не беше праве синтаксе; све је било од практичне вредности. О том, шта вреди Даничићева синтакса, нарочито за њ, може се прочитати у Миклошићеву приказу, који на завршетку ових редака додајемо. У Archiv-у I изишла је Јагићева оцена овога дела граматике. — Ови се његови радови односе на синтаксу:

Die verba impersonalia im slavischen у Denkschriften XIV, 199—244. Ово је после проширио, нове податке и изворе додао, па штампано 1883. под натписом «Subjectlose Sätze», 8°, стр. 78. Ова је расправа заинтересовала не само филологе већ и философе. О првом издању говорио је Јагић у Radu V.

Die negation in den slavischen sprachen у Denkschriften XVIII, 335—367.

Der praepositionslose local in den slavischen sprachen y Sitzungsberichte LVII, стр. 531—558. О овом Јагић y Radu V, стр. 226.

Ueber den accusativus cum infinitivo y Sitzungsberichte LX, 483—508.

Verba intensiva im altslovenischen y Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slavischen Sprachen. Herausgegeben von A. Kuhn und A. Schleicher. 1858. 8°, стр. 67—80.

4. *Vergleichende Grammatik*, II. Band. *Stambildungslehre*, 1875, стр. XXIV и 504. На овом делу пробавио је читавих двадесет година, и када га је довршио, штампао је с напоменом, у уводу, да се и нехотице подсећа на: «ὅταν συντέλεση ὁ ἄνθρωπος τότε ἀρχεται». У овом делу изналази корене и основе из старог словенског језика, који се узима за најстарији од словенских језика, а и за најближи заједничком словенском; и то изналази свима словенским језицима, наводећи и примере из свих тих језика, ако их има. И о овом делу говори опширно Јагић у првој књизи Archiv-а. Овамо спадају и ове расправе:

Die wurzeln des altslovenischen y Denkschriften VIII, 154—179. У «Српским Новинама» за 1857., бр. 87. приказао их је Даничић: „У овој је малој књизи велико благо: корени старог језика словенског... Овај је најновији посао врло вредног Миклошића, који је основао историјску науку о језицима словенским, најбоље што учени свет има тога реда.“

Das suffix њ im altslovenischen y Кунову и Шлајхерову часопису «Beiträge zur vergl. Sprachforschung», 1858, стр. 222—233 и 273 до 289.

Die bildung der nomina im altslovenischen y Denkschriften IX, 135—232.

Die bildung der slavischen Personennamen y Denkschriften XIII, 251—330.

Die nominale zusammensetzung im serbischen y Denkschriften XIII 1—28.

Die bildung der Ortsnamen aus personennamen im slavischen y Denkschriften XIV, 1—74. О овом, као и претходном, y Radu V, 212—217.

Die slavischen Ortsnamen aus appellativen y Denkschriften XXI, 75—106 и XXIII 141—272.

Ueber den Ursprung der worte von der Form aslov. trět y Denkschriften XXVII, 261 до 307.

Ueber den Ursprung der worte von der form aslov. trět und trat y Denkschriften XXVIII, 3—52. О овим двома последњим расправама говорио је Лескин y Archiv-y III.

Suffix 1ъ: Subst. masc.; part.; adj. Aus einer grösseren Abhandlung über die Bildung der nomina im altslovenischen (Denksch. IX) als Probe y Slavische Bibliothek II, 286—288.

Die wurzel sru im slavischen y Kuhn-ovu часопису Beiträge zur vergl. Sprachforschung, 1858., стр. 128.

Овом делу може се додати и његово *Radices linguae slovenicae veteris dialecti*. Lipsiae 1845, стр. 145. За своје време веома узорита расправа; њом хтеде увести стару словенштину у коло нидоевропских језикословних наука, вели Јагић.

II. Друга је грана Миклошићева рада **лексикографија**. Још 1850. године издао је:

Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti (4°, стр. XIV и 204.) за који Даничић, приказујући га српском читалачком свету у бр. 20 Срб. Новина за 1850 годину, овако између осталог рече: «Миклошић је у овој књизи показао прави словенски језик, какав је по најстаријим књигама. И за то којима је стало за овијем језиком и којима би се учинило срамота, кад би им се рекло да га не знају, они ваља ову књигу да уче. Али и онај који само око својега језика ради, био он Србин или Рус или Чех и т. д., наћи ће у овој књизи много којешта што ће му засвијетлити да свој језик боље позна. Да хоће бог дати да се наши књижевници њом онолико помогну колико им она помоћи може». У овом речнику има на 18.000 речи, што је поцрпао из 26 рукописа и 27 штампаних књига.

После 12 година неуморна рада, у доба када поче излазити Даничићев «Рјечник из књижевних старина српских», обогатио је словенску литературу новом драгоценшћу; појавио се *Lexicon palaeoslovenico-greco-latinum, emendatum auctum*. Vindobonae. 1862 до 1865. 8°, стр. XXII и 1171. И овај речник (први свезак) приказује Даничић својим вештим, научничким пером у Видовдану бр. 36. за 1862. годину. «Ваља јавити за књигу, која стоји у књижевности свију народа словенских у првом реду и словенске народе изводи у заједницу с осталим народима европским у умној радњи таку, да међу

делима првих књижевника у Европи имају и Словени своја. О таком делу говорити врло је тешко за човека који припада народу, који је скоро 500 година био одвојен од просвете па у свему назадовао. Барем за себе не могу то да не кажем. А ово напомињем за то што нисам рад ни да се надају читаоци да ћу им показати сву вредност овога дела и висину коју заузима." За тим износи врлине дела: мноштво речи, обиље у изради, речима не казује «само главна значења него и друга у која прелазе главна," уз речи постале од самога корена казује и корен, па и промене овога, унео стране речи и т. д. «За нас је Србе још особито важно што — колико се у овај пар може опазити — највише богатства свога, које напоменух, и у речима и у значењу, има нови речник Миклошићев из извора, који су остали од старе наше књижевности и до којих је тек у најновије време могао дићи Миклошић». «Сваки књижевни посленик може наћи у овој књизи много којешта, на чему ће бити захвалан писцу њезину.» О овом речнику донео је врло похвалан суд и Јагић у *Књижевнику* II, стр. 437 до 441, као и А. Шлајхер.

И још два достојна помена речника имамо, који умножише заслуге Миклошићеве, којих и онако велики број беше, и то:

«*Dictionnaire abrégé de six langues slaves (russe, vieux-slave, bulgare, serbe, tchèque, polonais) ainsi que français et allemand*». St. Petersbourg, Moscou et Vienne 1885; и

Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien 1886. 8° О оба рада било је говора у *Archiv-у für sl. Philologie*. У «Руском фил. Вјстнику», и то XVIII, има «Об етимологическом словарѣ Миклошича», од Р. Брандта, а за тим почевши од 1890., II свезак, и «Дополнительный замѣчания къ разбору этимологическаго словаря Миклошича.»

III. Стари споменици; разна издања. — Словенска, а и остала, филологија захвална му је, што је издао низ важних старих споменика, уз које је обично писао уводе на латинском, објашњујући споменик. Ову врсту послова или је вршио сам или у друштву с другим научницима. Сам је издао ове:

S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum slovenice latine et graece cum notis criticis et glossario. Accedunt epimetra

duo, ad historiam Serbiae spectantia. Vindobonae. 1845. 8°, стр. VIII и 72.

Vita S. Clementis, episcopi Bulgarorum graece. Vindobonae. 1847. 8°, стр. XXII и 34.

Vitae Sanctorum. E codice antiquissimo palaeoslovenice cum notis criticis et glossario. Accedunt epimetra grammatica quinque. Од стр. 32 до 39: Index vocabulorum, quae in nostris Radicibus . . . desunt. Viennae. 1847, 8°, стр. 54.

Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice Suprasliensi. Vindobonae, 1851, 8°, стр. XII и 452.

Apostolus e codice monasterii šišatovcensis. Vindobonae, 1853, 8°, стр. XXIV и 267. Ово је посветио кнезу Михаилу, као и *Lexicon* од 1850 године. У посвети вели: «Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović hoc patriae linguae monumentum venerabundus offert gratus editor». Миклошић је много општио с пок. кнезом Михаилом; били су искрени пријатељи. —

Lex Stephani Dušani. Fasciculus prior textum continens. Vindobonae, 1856. 8°, стр. 28 и 2 л. Приказао Даничић у Србским Новинама за 1857. бр. 1.

Evangelium S. Matthaei palaeoslovenice e codicibus. Vindobonae. 1856, 8°, стр. 90.

Das Recht von Pskov. Wien. 1857, 8° и у Slavische Bibliothek, II, 46—63.

Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusiae. Viennae. 1858. 8°, стр. XII и 580. Посветио такођер кнезу Михаилу. Овај споменик, који броји 497 споменика (од год. 1189—1618) од којих нису 150 догле нигде штампани, приказали су архимандрит Герасим у «Седмици» за 1858 годину, у бр. 32. и Ђ. Даничић у Србским Новинама 1858. бр. 94. «Мислимо, вели Даничић, да би срамота било за Србе, кад би им требало препоручивати ову књигу, за коју на први поглед право рече неко у овим новинама, да не зна важније од ње за српски народ».

Chronica Nestoris textum russo-slovenicum, versio latina, glossarium. Vol. I. Vindobonae. 1860. 8°, стр. XIX и 223.

Vita S. Methodii russo-slovenice et latine. Vindobonae. 1870. 8°, стр. 29.

Zum Glagolita Clozianus у Denkschriften X, 195—214.

Trojanska priča, bugarski i latinski, у Starinama III, 147—188.

Psaltir s tumačenjem, pisan 1346. za Branka Mladenovića, u Starinama IV, 29—62.

Izveštaj od god. 1772. o manastirih na Fruškoj gori u Srijemu, podastri kr. dalm. brv. slav. namjesničkomu vieću, u Starinama VIII, 1—19.

Die serbische Dynasten Crnojević, Beitrag zur Geschichte von Montenegro. 1886. (Sitzungsber. CXII, sv. I, 29—62).

У друштву је издао :

Acta et diplomata graeca medii aevi, sancta et profana collecta. Ediderunt Fr. Miklosich et I. Müller, и то :

Volumen I: *Acta patriarchatus Constantinopolitani, 1315—1402*, e codicibus manu scriptis bibliothecae palatinae Vindobonensis. Vindobonae, 1860, 8°, стр. X, 607. (Tomus prior).

Volumen II с истим натписом. 1862. 8°, стр. 608. (Tomus posterior).

Volumen III. *Acta et diplomata res graecas italsque illustrantia*, e tabulariis Anconitano, Florentino, Melitensi, Neapolitano, Veneta, Vindobonensi. 1865. 8°. XXII и 393.

Volumen IV. *Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum orientis*. 1871. 8°, стр. XIV и 441. (Tomus primus).

Volumen V. с истим натписом (Tomus secundus). 1887.

Volumen VI с истим натписом. 1890. VIII и 452 (Tomus tertius).

Die legende vom heiligen Cyrillus, von Ernst Dümmler und Fr. Miklosich, 1870, u Denkschriften XIX, стр. 48.

Monumenta spectantia ad unionem ecclesiarum graecae et romanae, edita ab A. Theiner et Fr. Miklosich. Cum tabula. Vindobonae 1872.

Памеръ и житиѣ блаженаго учигелѣ нашего Константина философа прѣзгао наставника словѣнскому ѣзыку. Српско словенски текст с латинским преводом. Dümmler и Миклошић издали у Denkschriften XIX, 203—248.

Овде бисмо могли поменути сем издања Букова немачко-српскога речника :

Slovensko berilo за пети (1853) и шести (1854 и друго издање 1881) разред.

Barth. Kopitars kleinere Schriften, sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts. I Bd. Wien, 1857. 8°, стр. 380. У 36. броју Српских Новина за 1857. приказ је Даничићев.

Chrestomatia palaeoslovenica (на крају су Monumenta frisingensis). Vindobonae. 1854. 8°,

стр. 92. Друго је издање изишло год 1861 под натписом : *Chrestomatia palaeoslovenica cum specimenibus reliquiarum linguarum slavicarum*, стр. 114.

III. Мио му је био посао да истражује **стране речи у словенским језицима**, како би се, тако прикупљајући градиво, могао објаснити утицај страних појмова, страног живота и културе на домаће појмове, живот и културу. и обратно. Радам на том послу показао је културни утицај Словена на Мађаре и Румуне, изнео словенско језично благо, што се налази у новогрчком, и тим доказао, да су ту досељеници Словени, који подлегоше вишој грчкој култури; у последње доба бавио се о истраживању турских елемената у језицима југоисточне и источне Европе. Радови, који се односе на овај део посла, јесу ови :

Die slavische elementen im rumunischen у Denkschriften XII, 1—70. У Видовдану бр. 71. изишао је Даничићев приказ, који се завршује : «Похвалом завршити реферат о овој књизи, те дужности опрашта референта само име славнога писца њезина».

Под истим натписом изишла је расправа о овом питању у Denkschriften XX, 1—88.

Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen у Denkschriften XV 73—140. О овом раду говори Јагић у Radu V стр. 219—223 : «Ово је дакле мален етимологијски језик страних ријечи, који су код Словѣнана, не од данас ни од јучер, већ одавна у животу, те се говоре и пишу напоредо с оним, које су извором својим домаће благо.»

Die slavischen Elemente im albanischen, у Denkschriften XIX, 337—374.

Die Form entlehnter verba im albanischen und einigen anderen Sprachen у Denkschriften XX, 315—323.

Die slavischen elemente im magyarischen у Denkschriften XXI, 1—74.

Die slavischen elemente im neugriechischen у Sitzungsberichte LXIII, 529—566.

Die türkische elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (griechisch, albanisch, rumunisch, serbisch, kleinrussisch, grossrussisch, polnisch). Овај је рад штампан у неколико књига Denkschriften, и то : I A—K у XXXIV., II K'—Z у XXXV, III A—M у XXX и IV N—Z, за тим A—Z и Додатак у XXXVIII. О првом и другом свеску било је више говора у VIII и IX књизи Archiv-a.

Die slavischen, magyrischen und rumunischen elemente im türkischen sprachschätze. 1889. 8°.

Ueber die einwirkung des türkischen auf die grammatik der südosteuropäischen sprachen. 1889. 8°

IV. Своје научничке погледе задржавао је овда онда **на народној поезији и животу словенских народа**, а на по се нашој. Ови су му радови:

Beiträge zur kenntniß der slavischen volkspoesie. I. Die Volksepik der Croaten, у Denkschriften XIX, 55—114.

Die Rusalien. Ein beitrage zur slavischen mythologie, у Sitzungsberichte XLVI, 386—406.

Ueber Goethes „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan-Aga“. Geschichte d. Orig-text. u. d. Uebersetz., у Sitzungsberichte C III, св. II, стр. 413—489.

Die serbische epik у Oesterreichische Revue 1863. II. 1—23. Ово је превео у Летопису Матице Српске Стеван Павловић.

Die blutrache bei den Slaven. 1887. 8°, у Denkschriften XXXVI. У X књизи Archiv-a f. sl. Ph. говорио је о њој Јагић.

Die darstellung im slavischen volksepis. Wien 1890. Из Denkschriften XXXVIII, стр. 50.

V. **Оцене**. Поменули смо, говорећи о животу Миклошићеву, његову значајну критику на Бопову граматику, а сада остале:

Оцена у Jahrbücher der Literatur 1847., књ. 119, стр. 1—39, на *„Остромирово еванђеље 1056—57. Изданое А. Востоковымъ. Петроград, 1843“*.

Оцена *Даничића „Србска Синтака“* 1858. у „Србским Новинама“ бр. 97 за 1858 год. Ову је оцену штампала и „Седмица“ од 1858 године у бр. 35.

Друга *оцена* на српском језику јесте штампана у Видовдану за 1862 годину, бр. 38, а на *„Даничићев рјечник из књижевних старина српских“* и то на први свезак *а—бръзъ*. На крају ових редака додајемо обе ове оцене, пошто су од важности, а већини су непознате. Да ли је још шта ћирилицом писао, не знамо.

VI. Миклошић се није само задржао на испитивању словенских језика, већ се бавио и о *расветљењу историје развића романских језика*, а на по се румунскога, као и о *расветљењу језика скитничких Цигана*. Тим својим радовима заузео је једно од првих места међу најновијим оријенталистима...

Сем поменутих расправа његових у одељку III, а који се односе и на романске језике, јесу још ове:

„Ueber die wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten“, у Denkschriften XXX, 1—66.

Rumunische Untersuchungen:

I. *Jstro und Macedo-rumunische sprachdenkmähler*, у Denkschriften XXXII, стр. 92. 1881. године.

II. *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen dialecte. Vocalismus*, I. 1881. Vocalismus, II. 1881. Vocalismus, III. Consonantismus I. 1882. и Consonantismus II. 1882.

О овој радњи Миклошића говори се у Archiv-y f. sl. Ph. књизи VI.

Le préfixe roman „dis“ en albanais у Revue de Linguistique et de philologie comparée 1871.

У овим радовима бави се о *циганском језику*, а под општим натписом: *„Ueber die mundarten und die wanderungen der Zigeuner Europas:“*

I. *Die slavischen elemente in den mundarten der Zigeuner*, у Denkschriften XXI, 197 до 253.

II. *Beiträge zur grammatik und zum lexicon der zigeunermundarten*, у Denkschriften XXII, 21—102.

III. *Die wanderungen der Zigeuner*, у Denkschriften XXIII, 1—46.

IV. *Märchen und lieder der Zigeuner der Bukowina*. I Theil, у Denkschriften XXIII, 273 до 339. и II Theil у XXV, 1—68, Glossar.

V. *Beiträge zur kenntniß der Zigeuner in Galizien, in Sirmien und in Serbien*, у Denkschriften XXVI, 1—66.

VI. *Vergleichung der Zigeunermundarten*, I Th. у Denkschriften XXVI, 161—248; II у XXVII, 1—108.

VII. *Lautlehre der Zigeunermundarten* у Denkschriften XXX, 159—208.

VIII. *Stammbildungslehre der Zigeunermundarten*, у Denkschriften XXX, 391—485.

IX. *Formenlehre der Zigeunermundarten* у Denkschriften XXXI, 1—54.

X. *Syntax der Zigeunermundarten* у Denkschriften LXX, 55—114.

XI. *Beiträge zur kenntniß der Zigeunermundarten* у Sitzungsberichte LXXVII, 759 до 792, LXXXIII, 535—562, XC, 245—296.

VII. **Разни мањи списи**. Још има неколико радова Миклошићевих, који су по сво-

joj sadržini raznovrsni i koji ne spadaju u koju od pomenutih šest grupa. Ovo su:

Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen, u Denkschriften VII. 105—140. U Slavische Bibliothek II. 140—150 „Додаци“ ка тој расправи. — И ову радњу приказао је Даничић у „Србским Новинама“ за 1857., бр. 10.

Die slavischen monatsnamen, u Denkschriften XVII, 1—32.

Die christliche terminologie der slavischen sprachen, u Denkschriften XXIV, 1—58.

Bericht ueber Quer's sprachenhalle, u Sitzungsberichte I. 164—168.

Ueber den reflexiven gebrauch des pronomens oß und der damit zusammenhängenden formen für alle personen u Sitzungsberichte I. 119—127.

Ueber die sprache der ältesten russischen chronisten, vorzüglich Nestors, u Sitzungsberichte XIV, 3—52.

Ferdinand Josef Wolf. Eine lebensskizze, 1866.

O slovima zélo i zemlja, u Radu jug. Akademije IX, 11—16.

Marija kéi Angjelinina i Konstantin Arjanit, u Radu XII, 1—9.

Ljubljana, Laibach, Vodnikov spomenik, 4°, 182—4.

Glagolitisch u Allg. Encyklopädie der Wissenschaften und Künste, v. Ersch und Gruber. Leipzig, 1859, 4°, 403—22.

У Archiv-y für slav. Philologie:

Ueber die altrussischen kolbjager, Arch. X, стр. 1—7.

Ueber Fremdwörter, Arch. XI, стр. 105 до 111.

Ein neuer Beleg für den altserbischen Ausdruck себрь у XI Archiv-y, стр. 633.

Eine Sprachprobe des kroatischen Dialectes von Neuprerau bei Nikolsburg. Prodika na nedilju vazménu. XII Archiv, стр. 311—319.

Саопштио је и неколико писама, као Бобровскога о супрасалском кодексу, Нибура Копитару, итд.

Издао је у две књиге и: „*Slavische bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte*“ I, 1851. (8°, 321) сам, а II у друштву са Фидлером 1858. 8°, 212 страна. Поред других радова има повећи број и Миклошићевих; неке смо већ поменули, с тога овде наводимо само непоменуте:

У првој књизи: *Popovka od Svilojevića*. Aufgezeichnet 1863. Mitgetheilt vom herausgeber, стр. 259—260.

Bartholomæi Kopitari prolegomena historica in evangelia Slavice стр. 57—84.

Glagolitisches fragment evang. Joani. I e. 69—19, 28, стр. 261—263.

Entgegnung auf herrn Wenzel Hanka's albernheiten und lügen, стр. 267—321.

У другој: *Denkmal der neuslovenischen sprache*. Aus einer Handschrift des XV jahrhund. in der k. k. Bibliothek zu Laibach, стр. 170—172.

Die altslavenischen legenden von heil. Wenzel, стр. 270—281.

Brief des heil. Brun an Kaiser Heinrich, стр. 307—312.

Да завршимо овај кратки преглед богата Миклошићева рада. Мислимо, да ће и ово површно разгледање моћи послужити читаоцу да сазна величину заслуга овога Нестора словенске филологије, да сазна шта њиме губи наука, словенство. Да ли смо покупили све радове Миклошићеве, не можемо тврдити; али свакако навели смо већину и значајније.

При изради овога посла сем поменутих овде онде радова Даничићевих и Јагићевих служили смо се лепом расправом Антона Трстењака „*Fr. Ks. vitez Miklošič*“ (штампана у „*Letopis-y matice slovenske za leto 1882 in 1883.*“) и некрологом Миклошићевим од М. Murka у „*Die Presse*“ N. 75. за ову годину.

Б. С. Б.

Оцена књиге Ђ. Даничића „*Србска синтакса*“ I. 1858.

Између свију делова граматике у Словена је најлоше обрађивана синтакса. Да би се ово посведочило, само треба поменути основатеља научне граматике словенских језика, Ј. Добровскога, који ни у својима „*Institutiones linguæ Slavicae veteris dialecti*“ ни у својем „*Lehrgebäude der böhmischen Sprache*“ није учинио ни што се умерено иште. Ако за стари словенски језик допета и вреди изговор, да онда кад су „*Institutiones*“ писане, године 1822, најстарији извори старог словенскога језика још нису били штампани, и с тога писац није могао доћи до њих, опет га треба прекорити што је пишући чешку синтаксу онако мало гледао на старије изворе чешке књижевности, који су му били отворени. Али у томе пада на њега још један пре-

кор, а то је што највише примера, које наводи, није узео из извора, него их је сам начинио, а кад се тако ради, онда место закона у језику, којих се држи сав народ, морају доћи мисли једнога човека, т. ј. самовољство. Из овога што је речено излази шта по мојој мисли треба пре свега искати од научне синтаксе. Она треба прво примере, којима потврђује постављена правила, да узима из литературе, да бисмо се уверили да правила није измислио писац него да је оно доиста закон у језику. Друго, она не треба да се држи литературе само свога времена, него и старије и најстарије споменике да претресе, јер се у научној синтакси не тражи само да се зна како се сад говори, него и како се од најстаријих времена говорило, осим што и овде као и у науци о формама стари закон осветљује садашњи обичај.

У кога су ова начела, он ће доиста радосно поздравити именовано дело г. Ђ. Даничића, који је са више ваљаних послова о језику већ на гласу, јер оно не само еминентно одговара реченом исказању, него се и згодном разредбом, прецизијом и потпуношћу врло добро одликује. У њему не само нема ни једнога правила непосведочена, него су и примери из литературе узети; даље ни један период српске литературе није прескочен, него су споменици њезини од дванаестог века до наших дана с марљивошћу, којој се доиста дивити треба, испитани и за синтаксу поцрпени. Знам напред, да ће се где коме учинити да је аутор стављајући примере учинио добра сувише; али ко промисли како је важна ствар знати докле се у прошло време с којим законом може допрети; ко узме на ум како често долази питање је ли што, што се у језику покаже, опште правило, или је само изузетак, везан за време или за место, он ће и у том бити захвалан аутору на беспримерном труду његову. Али му на његову са свим изврсном послу не може нико већма захвалити од писца ових врста, који је к двама књигама своје поређене граматике, у којима је наука о гласовима и формама, рад скоро додати још једну о синтакси, а којему у овом послу Даничићеву стоји све што му из важна дела српске синтаксе треба, и који ће осим тога из њега поцрпети много оштроумних примедба опште вредности. Потписани мисли, да има право казати, да ни један словенски језик о својој синтакси не може показати овако ваљана посла као српски у овој књизи. По свему овоме ваља желети да свршетак дела што пре изађе.

Не може човек да не назове српски народ срећним, што добивши од поштованог Нестора међу славистама ненадвишен зборник својих народних песама, којима се сав просвећени свет праведно диви, и речник, који је углед за речнике, сад од млађага

човека има о једноме између најтежих делова у граматици својега језика посао, који науци са свим одговара.

У Бечу, 19. августа 1858.

Др. Фр. Миклошић.

Уредништво «Србских Новина» под текстом ставило је ову напомену: »За особиту част држимо што нас је најкомпетентнији судија у оваким стварима удостојио овим чланком«.

Оцена Даничићева «Рјечника из књижевних старина српских». Први свезак а — брљз.

До године 1840. јамачно нико није помишљао да народ српски има знатно мноштво докумената за своју историју од старијих па до новијих времена. Речене године изађоше на свијет у Београду документи, који се сачуваше у архиви негдашње републике дубровачке а који се тичу послова, које с Дубровником имаше Србија, Босна и на по се омањи власници српскога народа. Од то доба не даде себи мира љубав к старинама, те многи документи изађоше на свијет трудовима Шафарика, В. С. Караџића, М. Пуџића, издавача књиге, о којој сам рад говорити, и других. И сам сам се огледао на том пољу, и године 1858. великодушном помоћу кнеза српскога Михаила М. Обреновића издадох у Бечу зборник свијех докумената, писаних српским језиком, и штампаних и нештампаних, за које могах дознати. Осим грађе од докумената имамо за српску историју љетописне биљешке и биографије српских владалаца и црквених поглавара, које издајући на свијет стекоше заслуге Шафарик, Вукомановић, Даничић и други. Види се да није мало домаћих за дознавање старог живота српскога са сваке стране, па се ваља надати да кад један пут истраживање одузме ову драгоцену грађу, коју да богме треба још сложити и са страним изворима, онда ће се моћи показати живот српскога народа онако, како у овај пар не би човјек мислио да може бити.

Да би се до тога дошло, учињен је велик корак дјелом г. Даничића. Речени су споменици писани језиком, који данас разумију само они који се баве око језика, а ни они га не разумију свуда потпуно; јер садашњи језик српски не зна за многе старе ријечи своје, па тијем ријечима треба тек тражити значење поредећи мјестима, на којима која долази, а често и сродне језике узимајући у помоћ, особито словенске, а не ријетко и језике сусједних народа, грчки, италијански, мађарски, арбанаски, а за доцније вријеме и турски. Тако на пр. ријеч *казњиць*, — за њу према старој *казна* неки ми-

слише да се тако звао финансијални чиновник, а она, као и грчка *εὐνοῦχος*, којој одговара, значи дворскога чиновника.

У дјелу је Даничићеву намјера да се уклоне такве тегобе, које су у језику, и ваља признати да му је то изашло за руком са свијем изврено: у томе га потпомаже његово темељно знање словенских језика и његово свуда довољно познанство с онијем језицима, из којих су примади Срби ријечи. Сваки лист ове прве свеске засведочава помњу и филолошкој тачношћу у писца: нека се примјера ради, погледа у чланке: *а, ако, асира, баштина, благи, ближика* и т. д.

Али би врло погријешио ко би мислио да ова књига има вриједност само за језик; јер је писац узео и сва имена људи и мјеста, и с тачношћу, којој се доиста ваља дивити, побиљежио сва мјеста гдје се налази које име. То чини те историк и географ управо не може бити без ове књиге. Писац се није плашио од труда да имена историјских људи кад кад поремећена осветли, и да би то могао учинити, ваљано се обзирао по историји својега народа; исту је пажњу обратио Даничић и на географска имена, која је помоћу свијех извора, које има, и самих по све нових, свуда рад одредити колико се год може. Погледајмо за лична имена: *амзери, амстери*, а за имена мјеста: *архилевница, бана, батоуси* и т. д., на ње се лако увјерити да имамо посла с дјелом, које је разумно засновано, с великом тачношћу и темељним знањем изведено, тако да без њега не може бити нико, ко се бави старином српскога народа, — које тек праву вриједност даје познатим до сада изворима за историју српскога народа, чинећи да се могу с коришћу употребити, и које ће бити постојан сиоменик научној озбиљности својега писца.

И ја сам пређе имао намјеру осветлити начином којим је овдје учињено српске документе које сам издао, и посао мој још прије неколико година бјеше далеко напредовао, кад ме други послови сметаше те га не могах наставити: а сад разгледавши прву свеску дјела Даничићева могу са свијем миран оставити на страну свој одломак.

Да бег да писцу, који је за српски језик а сад и за старине својега народа стекао високе заслуге, да скоро сврши започети посао!

У Бечу, 21. марта 1862.

Ф. Миклошић.

НЕШТО О СРПСКИМ АКЦЕНТИМА

(КРАТКИ ПРЕГЛЕД)

од

Гргура М. Јакшића

фил. III. године

»... das serbische hat hinsichtlich dieser modificationen der vocale unter allen slavischen, und ich wäre versucht zu sagen überhaupt unter allen bekannten sprachen den feinsten und zartesten organismus.« — Miklosich, Vergl. Lautl. 1852 p. 317.

(НАСТАВАК)

3.

Осим Вука и Даничића јављало се, на пољу *штокавске* акцентуације, још доста вредних радника²⁹⁾. Ошћи резултат њихова истраживања слаже се потпуно с поставком Даничићевом, да имамо четири акцента: два кратка и два дуга. Кратки су: а) $\grave{}$ (кратки), који се изговара кратко, обичним гласом, нпр. у речима: вода, магла, љскре итд.; б) ˘ (оштри), који се изговара такође кратко, али јачим и вишим гласом, нпр. у речима: слђга, слђва, кђћа итд. Дуги су: а) $\acute{}$ (дуги), изговара се обичним дугим гласом, који расте на више, нпр. у речима: рђка, сђбор, стрђна итд.; б) ˆ (високодуги), изговара се гласом, који је у почетку најјачи а после пада на ниже. Између акцената кратких и дугих има и сличности. Тако акценти $\grave{}$ и $\acute{}$, по своме изговору, слични су у томе, што им се глас почиње слабије па расте на више (*crescendo*); а акценти пак ˘ и ˆ слични су у томе, што им је изговор у почетку најјачи, а после поступно слабији (*decrescendo*). Ово међусобно подударане може се са свим згодно изразити овом форшулом³⁰⁾:

$\grave{}$: $\acute{}$ = $\grave{}$: $\acute{}$ или

$\grave{}$: ˘ = $\acute{}$: ˆ «

˘ : ˆ = $\grave{}$: $\acute{}$

Осим овога дуги су акценти ˘ и ˆ слични међу собом у толико, што су оба сложени: дуги акценат ˘ из једне обичне

²⁹⁾ Сваки ће бити поменути на свом месту.

³⁰⁾ На ову је мисао први дошао В. Јагић у расправи св. јој: „Paralele u hrvatsko-srpskom naglasivanju“ (Rad XII).

краткоће и једног краткога акцента: $\acute{a} = a\grave{a}$; високодуги пак ($\grave{}$) сложен је из једнога општрога акцента и једне обичне краткоће; $\hat{a} = \hat{a}a$. Ова се сличност може врло лепо примерима потврдити: $\acute{d}\acute{b}te = диј\acute{e}те = ди\acute{e}те = де\acute{e}те = д\acute{e}те$; $v\acute{f}k = ви\acute{f}јек = ви\acute{f}ек = в\acute{e}ек = в\acute{e}к$; $s\acute{e}lce = се\acute{o}це$; $po\acute{j}as = по\acute{a}с = по\acute{a}с = по\acute{a}с = по\acute{a}с$ итд. Тиме се могу лепо протумачити већ одавно позната правила, да акценти $\grave{}$ и $\hat{}$ могу стајати само на првом слогу у речи, док акценти $\acute{}$ и $\acute{}$ могу стајати на сваком осим последњега: $\acute{o}тац$, $\acute{d}оброта$, $\acute{p}ретилина$, $\acute{r}ука$, $\acute{j}унаци$, $\acute{p}отурченику$ итд. Ово се опет правило допуњава другим, по коме речи једносложне могу имати само $\grave{}$ или $\hat{}$: $\acute{b}рег$, $\acute{s}уд$, $\acute{b}рат$, $\acute{l}ук$ итд.³¹⁾ Ово правило, да акценти $\grave{}$ или $\hat{}$ могу стајати само на првом слогу, јамачно је отуд, што се општина акцента $\grave{}$ може лепо опазити само на оном слогу на ком је интензивност најјача, а то је први слог у речи. А пошто акценат $\grave{}$ може стајати само на првом слогу, то ће, наравно, и њему ближи акценат $\hat{}$, моћи стајати само на првом слогу, јер је $\hat{a} = \hat{a}a$, и по пређашњем правилу \hat{a} не може стајати ни на ком другом слогу него на првом. Према томе, на прилику, не би требало акцентовати $\acute{j}уначе$, јер би то било = $\acute{j}уна\acute{a}че$, а то не може бити, него треба $\grave{}$ акценат с првога а помаћи на први слог те изговорити $\acute{j}уна\acute{c}е = \acute{j}уна\acute{c}е$ ³²⁾. У речи које имају $\acute{}$ или $\acute{}$ акценат, находе се са свим друкчије појаве акцентовања, а то за то, што ти акценти несу везани увек за први слог³³⁾.

Од четири наша акцента најзнатније је, бар за сад, питање о акценту $\hat{}$. О њему је досле највише писано, али и данас несу сви на чисто, где га ваља бележити (кад је слог акцензован), а где не ваља (кад је само дужина без акцента).

Много заслужни филолог наш Ђ. Даничић држао је да нема дугих слогова без акцента, него да на сваком дугом слогу мора

³¹⁾ Ипак се чини да се неке речи тим двама правилима противе; тако се каже: очевидни, којекako, осим ако се ово не може протумачити тим, што су речи сложене, па је први акценат отпао. Теже је објаснити облик $v\acute{e}$ (= $v\acute{a}с$) с овим акцентом.

³²⁾ Т. Маретић „Јзвјеће о кралј. вел. гимназији и Загребу.“ За школску годину 1778|9., стр. 46.

³³⁾ То се може најбоље видети, кад пред речима стоји предлог.

бити акценат $\hat{}$ ³⁴⁾, те је према томе писао: $v\acute{o}димо$, $ж\acute{e}н\acute{e}$ (gen. sing.), $к\acute{r}аљ\acute{e}ва$, $п\acute{r}авд\acute{a}$ - $смо$ итд. Овако је говорио Даничић у својој „Малој срп. граматичи“, а одмах за тим и у првој расправи својој о акцентима (Slav. Bibliotek. I. стр. 97). После непуне године дана појави се с противним мишљењем учени проф. Фр. Миклошић. Говорећи о акцентима српским у првом делу своје упоредне граматике словенских језика, примети он, да у речима, у којима Даничић бележи два акцента, други слог није акцензован, него да је само по просодиском квантитету дуг. Он оправдава тврђење своје овим разлозима:

1., Што је основно правило акцентуације, да у једној речи има само један акценат, или бар да је један слог јаче наглашен.

2., Што то тврди и постанак слогова, о којима је говор.

3., Што је, најпосле, и Вук то опазио, казавши у предговору к своме „Рјечнику“: „готово би се могло рећи, да је и овај глас ($\hat{}$) двојак у оним ријечима, ђе се два налазе у једној ријечи: на пр. $\acute{p}\acute{a}м\acute{h}\acute{e}ње$, $\acute{s}\acute{u}д\acute{i}м$ “.

Даничић пак у потврду свога мишљења и у одговор Миклошићу вели, да може бити стари језици, којима данас не познајемо изговора, несу подносили два акцента у једној речи, али да је то правило старих језика „без довољнога истраживања пренесено на нове“; и да то правило само себе обара, кад допушта да на речи може бити само један *главни* акценат, дакле, да може бити још какав узредни. За тим вели, да нема никакве разлике у говору између речи: $\acute{u}з\acute{r}\acute{a}ст$ (*statura*) и $\acute{u}з\acute{r}\acute{a}ст$ (*ad quercum*), јер би иначе, вели, *реч раст* морала бити без акцента, што се никако не може допустити. Најпосле вели да није баш поуздано, да се први и други слог у таквих речи неједнако изговара, нпр. $\acute{s}\acute{u}д\acute{i}м$, $\acute{p}\acute{a}м\acute{h}\acute{e}ње$, а ако би било поуздано, да се други слог слабије изговара од првога, онда би то ваљало тумачити тим „што су овде два једнака акцента, један до другога“. „Има у језику — вели Даничић — и јачих ствари, него што су акценти, па кад се две једнаке састану, једна другој уступа у нечем, тако се нпр. говори *во м: воо, јати м. јаати, поке м. по оке*. Кад ово не би било прави узрок, за

³⁴⁾ Вук је на једном месту изразио сумњу, да је слог *ма ком је* $\hat{}$ акценат — двојак.

(напред у речи *вода*) нешто нижи и слабији, и да служи, управо, као неки мост до осталих слогова (ако их имаде), који су нижи, те тако акценат прогресивно пада. Овај други слог упоређује Ковачевић с „Mitteltop-ом”, који су Хадлеј и Мистели увели у грчку акцентуацију. Ова је модификација оправдана још и тиме, што акценти $\hat{\quad}$ и $\tilde{\quad}$ имају тон који пада, а акценти $\acute{\quad}$ и $\grave{\quad}$ имају тон, који расте, и према томе, првим двама акцентима није ни потребан средњи тон, — мост, јер падају, а другим двама потребан је буди какав прелаз у низину, јер расту. Кад би овај други слог био исте висине и јачине, као што је први, онда би било потребно, да иза другог слога, — дакле, на трећем слогу, дође прелазни, средњи тон. Овај ће појав, по свој прилици, и бити главни узрок, што је штокавска акцентуација онако музикална.⁽⁴⁰⁾

Ову, доиста занимљиву, мисао о двосложном акценту, чини се, да је донекле и Вук наслуђивао. У „Писменици” својој, на страни 11, говорећи о „пригласилу преодуљујућем” ($\hat{\quad}$), вели он: „пише се над оним самогласним писменом, на коме се глас тако врло протеже, да се и следујућим њему самогласним писменима (јербо оно по највише у среди, а риједко на крају или у почетку долази) од свога продуживања нешто придаје, напр.: десет људи, шест коња, седам језика итд.” Чини се, дакле, да је Вук добро поимао праву природу (његов $\hat{\quad}$) акцента. Истина, он у „Писменици” није добро знао кад то бива, јер не би уз: коња, људи, упоредо писао и: језика, нити би за блáго⁽⁴¹⁾, дрáго говорио, да се и овде „нешто гласа придаје следујућему писмену.” Тек уза сав недостатак, вредно је поменути да је Вук и овде дивном интуицијом својом био на правом путу, и ако није знао ни за какве теорије о акценту, него писао по слуху.

Па и Даничић, говорећи о историји наше акцентуације⁽⁴²⁾, и тражећи потврде мишљењу А. Мажуранића и других, који веле да је штокавска акцентуација постала од чакавске, — изнео је мисао врло сличну теорији о двосложном акценту. Он наводи реч

„вода”, која гласи у штокаваца *vòda*, а у чакаваца *vodà*, и вели, да овај случај утврђује његову мисао, по којој је некад морала бити нека стара акцентуација (заједничка и за штокавце и чакавце данашње), у којој су оба слога у речи *вода* имала акценат, и да је се из те акцентуације развила данашња штокавска, у које је већа сила гласа прешла на први слог, а с другог је нестало, док у чакаваца, напротив, други слог задржа акценат, који је, и у време те старе заједничке акцентуације, како се мисли, био слабији од првога.

У потврду ономе, што смо мало пре рекли о акценту $\tilde{\quad}$, иде и Мазингова теорија о двосложном акценту, али онака, како ју је модификовао Љ. Ковачевић. По њима је акценат $\tilde{\quad}$ тројак — а не двојак, као што мисли Будмани —: а) кад је једносложан (Eisilbenaccent): *dân*; б) кад је друга половина двосложнога акцента (*die zweite Hälfte des Zweisilbenaccentes*): *kázŭjre*; и в) кад је неакцентована дужина: *vòldvâ*. Кад би се хтело потпуно да се одговори значењу овога акцента у сва три случаја, онда би за први случај био подесан знак $\tilde{\quad}$; за други би случај ваљало измислити нов знак; а за трећи случај био би Брлићев знак λ . Тако би требало да буде, па да сваки знак одговори природи самога гласа. За сад би, у недостатку другог знака, могао добро послужити за оба последња случаја знак $\tilde{\quad}$, јер је доста јасно, да слог, кад је друга половина двосложног акцента, нема свога акцента, него само мало тона с предњег слога, дакле, да је управо просодиска дужина.

Још би вредно било показати, каквим су знацима и које акценте бележили, и како су те знаке називали разни писци наши у опће, и граматичари посебице. Али колико је год то вредно, толико је исто и немогућно. У књижевним споменицима и граматицима нашим до Вука, употребљава сваки писац друкчије знаке, по своме нахођењу, тако, да се слободно може рећи, да у томе влада прави хаос. Могло би се рећи, али не са свим поуздано, да већина писаца употребљава за кратке слоге знак $\grave{\quad}$ а за дуге знак $\hat{\quad}$. Од Вука па на даље махом се

⁴⁰ О овоме има лепих примера у расправи М. Šrepela „Акцент и метарјуначких народних рјесана” (Program zagreb. gimnazije за 1885/6 годину).

⁴¹ Све речи бележим онако, како су у Вука.

⁴² У Radu XX. стр. 185.

држе његових знакова; одступања чине А. Мажуранић итд. У погледу назива за акценте, влада још већа одвојеност. Готово сваки писац има своје особите називе. У том се нарочито одликују Хрвати. У најновије време највише се употребљавају две терминологије: Ђ. Даничића и Јов. Бошковића. По Даничићу имају четири знака: " (оштар), ` (кратак), ^ (дуг) и ^ (високодуг, врло дуг); по Бошковићу: " (оштар), ` (благ), ^ (отегнут и ^ (снажан). Даничићева је терминологија више у употреби, али је Бошковићева подеснија, јер више одговара самом начину изговарања дотичних акцената. — Хрвати још не су дошли ни до какве сталне терминологије; акценат " обично зову: «двоструки», «јак тешки» итд.; акценат ^: «гравис», «слаб тешки» итд.; акценат `: «окут», «оштри» (sic!), «отегнути», «дуги»; и најпосле акценат ^: «завинути», «обли» итд.

4.

Покрај ошћих особина у штокавском дијалекту, које досле излагасмо, има и знатних одступања, која чине различни крајеви растуренога Српства. Та одступања или боље рећи покрајинске особине знатне су, јер нам могу расветлити многе појаве у нашем акценту, које су нам досле још тамо застрте, а и за то, што су врло занимљиве и тако разноврсне, да би се неук човек у први мах могао преплашити, и не сањајући, да се у тим малим разликама — кад се дубље у њих загледа — могу лепо распознавати делови једнога истог организма. Од тих особина, доста ће бити да се помену оне, које су најзнатније и које су колико толико испитане.

Оваких особина по највише има дубровачки говор, на чији је акценат најпре пажњу обратио П. Будмани, и то прво у Граматици⁴³⁾, а не давно и у оделитој расправи «О дубровачком дијалекту» (Rad LXV). Он у овој својој расправи, говорећи о одступању дубровачкога говора у облицима, гласовима и другим појавима језичким, — вели да је у акценту највећа особина та, што на претпоследњем слогу речи, ако је последњи слог кратак, акценат ` код двосложних речи (ако сугласник није и, в) по-

стаје ^: вода (м. вода), магла (м. магла), Цавтат (у ген. sing. пак имају акценат као и остали штокавци: водѐ, маглѐ, Цавтата); код више сложних речи постаје " : врућина, лепота (ген. sig. врућинѐ, лепотѐ). Осим тога има од Вука напомена⁴⁴⁾, да у дубровачком говору прилог вр. садашњег код неких глагола, ако су ови састављени с предлозима, у женском и средњем роду, задржава исти акценат, који су имали и прости глаголи, нпр.: дао, дала, дало — прџао, прџала, прџало; тако исто; повџа, повџо; пошџа, пошџо; умрџа, умрџо; почџа, почџо итд. За тим има једна особина код глагола пете и шесте врсте, који код осталога народа, у истом прилогу имају " акценат а ` у начину неодређеном, док у дубровачком говору задржавају акценат инфинитива: ковати — ково — ковала, — ковало итд. Даничић је на једном месту напоменуо да нема ни једне речи средњег рода, као: село, брдо, која би разликовала dativ од locala, осим у дубровачком говору. Тако исто Дубровчани говоре: драг, драга, драго а прилог је драго; овај акценат у прилогу задржавају у ном. асс. pl. мушкога и женскога рода. Они говоре: нџв, нџва, нџво; слџн, слџнџ, слџнџ; мџне, тџбе; прџви, џсми⁴⁵⁾. Карактеристично је и то код Дубровчана, што је врло редак импешерекат и аорист, да га при читању не умеју изговорити правим акцентом; место њега увек употребљавају прошло време. И најпосле, по тврђењу проф. М. Кушара⁴⁶⁾, може се кад што чути по отцима дубровачким: водѐ, горѐ, које ће, свакако, бити утицај чакавскога акцента с далматинскога острвља.

И у моравском говору има врло карактерних покрајинских особина, што се тиче акцента. О томе је врло кратко и лепо писао проф. В. Карић⁴⁷⁾. Као што је познато, моравски говор се међи с говором шумадиским, па ипак се у многим које чему разликују. Тако, моравски говор има велику старину, а шумадски је најмлађи од свих српских говора. У моравском се говору не говоре сва четири акцента као у шумади-

43) »Пословице« итд. стр. XLII.

45) По неки од ових примера може се чути чешће и код нас, на граници ваљевскога и ужичкога округа.

46) У програму дубровачке гимназије за 1888/89 год. стр. 17.

47) »Србија« итд. стр. 205.

43) Gramatica della lingua serbo-croata (illirica) compilata da Pietro Budmani. Fascicolo I. Vienna. 1866.

ском. Они као и чакавци немају акцента. Осим тога у овом се говору јасно опажа тежња акцента, да се у истим речима помери за слог наглас од места на ком стоји у шумадском. Тада се кратки акценат (') замењује оштрим ("), нпр. шум. Ресава, морав. Ресава; шум. Јасика, морав. Јасика; шум. господине, морав. господине итд. У моравском говору, дакле, оштар акценат (") пада редовно на други, а у речима са више од три слога, на трећи слог. По некад се сам акценат не помера, али се тон готово са свим пренесе на други слог. — Остале су особине ситније а несу довољно ни испитане, за то се неће ни помињати.

(Наставиће се)

МЕОТСКА ЕТАЖА

(НОВ КАТ ТЕРЦИЈЕРНЕ ФОРМАЦИЈЕ)

од

(светлика А. Радовановића)

Ко разгледа Сисову дивну књигу «Историја Мбра» (Antlitz der Erde II.) видеће, како су се контуре мора и суве земље непрестано мењале, почевши од искони па до данас. Хетеромезне,¹ хетеротопске и хетеропске творевине непрестано једна другу прекривају. Уз то су, у току дугог геолошког времена, долазиле многобројне деформације: кора се земљина набирала, пуцала, силне су се дис-

¹ По Мојсисовићу (Die Dolomitriffe v. Südtirol und Venetien, стр. 5 — 8.) имамо у главном три хоролошке категорије седимената, које одређују:

1. медија, у којој су се геолошке творевине образовале. На тај начин разликујемо моринске и сувоземне (терестричне) наслаге. За две творевине, које су се стварале у истој медији, видимо да су изомезне, а кад имамо посла с једном моринском и једном сувоземном творевином, онда видимо, да су оне хетеромезне. Изомезни су н. пр. лајтовац и тегел; хетеромезни су никермијски плиоцен, који је литеровао снага материјал за палеоценоске сисаре и прославио неколико палеонтолога, и наш или ден (конгерски и левантски етаж), у којем се налазе трагови те исте фауне.

2. простор, у ком је извесна група животиња била распрострањена. Ово треба разумети у смислу данашњих зоогеографских и фитогеографских провинција. Кад две творевине по најкарактеристичнијим фосилима својим припадају једној истој провинцији, онда су оне изотопске, у противном случају хетеротопске. Кад упоредимо нашу јуру с алијском, онда су то две изотопске творевине; руска најура и наша то су две хетеротопске творевине.

3. специјалне прилике самог места, на ком су се седименти стварали. Ово су фације. У овом погледу разликујемо: изотопске творевине, кад су једне и исте фације, и хетеротопске, кад спадају у разне фације. Наш лијас и банатски изотопске су творевине, а босанско-херцеговачки лијас и наш хетеротопске; тегел и лајтовац спадају у једну етажу, а хетеротопске су творевине, и т. д.

локације површиле. вода није напуштала свој свакидањи рад, вулканизам је вршио своје.... Ма куд се обазрели по површини земљиној, свуда, као последицу свега овога, виђамо, да се нижу, једна преко друге, најразличитије творевине. Ово је на понеким местима, као што је н. пр. наша Источна Србија, дошло до врло интересног резултата: преко кристалних шкриљаца долази на извесним местима литорална творевина горњег перма, преко овог наслагао се лијас, за тим долази трансгресија чак горње креде, па онда млађи терцијер! Оваквих прекида било је на врло много места и по осталим деловима света, не само у Европи. И је ли сад могућно, да се по реду геолошких творевина једног делића земљине површине створи шема целокупног земљиног развића, и да се одмери ток његов?! У оквиру једног азијског полуострва (Европе), па ни њега целог, да се наслика развиће целе земље!... Све границе између појединих формација, па чак донекле и појединих етажа, а то ће рећи скоро целокупна стратиграфска деоба, оснива се само на променама хоролошких прилика, на локалној неконинуалности изотопских, изотопских и изомезних творевина у Енглеској, Француској и Немачкој. И што се више геолошко знање унапређивало, што се боље и остали делови земљине површине испитивали, добивао се, мало по мало, све правилнији и опширнији појам о самом току земљиног развића и о његовој конинуалности. Колико је светлости бацила на ово поље само Индија! Шта су само допринела истраживања по Хималајима! Како су од огромне важности резултати американских геолога!... Узмимо један пример. Граница између јуре и креде узета је на основу тога, што се у Француској, Енглеској и Немачкој измеђ поменутих формација налази «вилд» (Weald), а то ће рећи, што се у том делу Европе при свршетку јуре море све више повлачило, па се ту на послетку стварали слатководни седименти; за тим је море опет поступно расло и захватило пређашњи терен. И сад, наравно, да ће се између моринске фауне тамошње јуре и тамошње креде опазити велики прекид. Јер колико је само прохујало времена између доба, кад су на том месту живели представници једне и представници друге моринске фауне?! Кад погледамо сад на исте ове творевине у Алпима,

видећемо, да је овде са свим друкчије. Онда, кад је у северној Француској и Енглеској отпочела негативна фаза мора, остала је овде и даље морска дубина. Тако се почео стварати титон. И док се у северозападној Европи стварао «вилд» и за тим поступно наступала трансгресија кретацејске формације, дотле је овде довршен титон и постављен је одмах неокон. Овде је дакле потпуна континуалност. И да је нешто на основу ових алпийских прилика стварана стратиграфска деоба мезозоицких формација, заиста нити би било «јуре» ни «креде», но нешто са свим треће... Исто нам тако Стахеова «либурнијска етажа» (протоцен) у Истри и Далмацији и Lagamic у Сев. Америци чине прелаз од креде к терцијеру. На послетку и она велика разлика укупног карактера палеозоицких и мезозоицких фауна, која је присталицама кивијевих «катаклизама» била најмилији разлог, није у Индији и Хималајима ни принети у таквој мера оштра, као што је то у Европи. И кад би на неком месту земљине површине нашли изопске, изотопске и изомезне творевине у једном континуалном реду, онда нити би их могли делити у одсеке, па ма какви они били, нити би били у стању разликовати епохе, периоде и т. д., јер би, наравно, у њима видели само то, како се живот органског света континуално развијао.

Из овога излази, да су стратиграфске формације са свим неједнаке вредности, и да се скоро све оснивају на скроз вештачкој класификацији. Како би се могла извести природна стратиграфска класификација геолошких творевина?

Од искони бори се сува земља са својим такмацем, морем; у неравној борби својој подлеже она на једном месту, побеђује на другом: море се лагано креће, заузима друге контуре и премешта са собом попринте оног силног броја најразноврснијих облика органског света. Органски се свет дакле непрекидно развијао, почев од искони па до данас. И са овог гледишта не можемо наћи никакву критерију, која би нам послужила за основ природној класификацији стратиграфских формација. И зато је већина палеонтолога склона, да задржи ове досадање «формације» и «етаже», на којима се оснива целокупна литература геолошко-палеонтолошка («кад већ природне класификације не може бити»), а брижљиво води рачуна само

о палеонтолошким хоризонтима или зонама, као најподеснијем и најоправданијем мерилу за развиће органског света.¹ С друге стране пак осећа се међу геолозима струја, да све стратиграфске формације и етаже треба поново класификовати, јер је природна стратиграфска класификација заиста могућна. У расподели суве земље и воде било је често таквих мена, да су при том огромне територије земљине површине потпадале под море и обратно. Сетимо се само ценоманске трансгресије: по целој Европи, у Малој Азији, Персији и т. д., у западној Аустралији и источној Африци, у задњој Индији и источној Азији, скоро у целој Сев. Америци, у Бразилији, и т. д., долазе творевине горње креде преко најразноврснијих, махом много старијих, формација; за време сенона достиже ова трансгресија своју кулминациону тачку, за тим поступно опада све до свршетка еоцена. Са олигоценом наступа такође веома импозантна трансгресија, за коју се, бар у Европи, може рећи, да је после кретацејске једна од највећих. И зар не би сад природна класификација свих разноврсних мена, што их је претрпела земља у току свог геолошког развића, била потпуно оправдана, кад би се оснивала на догађајима овакве врсте?! Зар не би то била једна «природна формација», која би се везивала за овакве трансгресије, као што су ценоманска и олигоценска?! Би, заиста. Овакве догађаје треба узети за основ деобе будућих формација, од прилике као што то и историја чини, разматрајући извесне периоде друштвеног развића према извесним догађајима од значаја.... Тежак посао, којим би се преустројило све ово, што је до сада познато у стратиграфији, а посао, који, рекли би, неминовно чека геологију, јер јој у многом стоји будућност до њега. До данас није учињен још ни један покушај у овоме смислу, који би обухватао какав већи период геолошки, међу тим имамо ипак један сјајан пример, који нам улива наде, да ће стратиграфија временом заузети једно од најугледнијих места међу осталим деловима јестаственице. То је деоба млађег терцијера (миоцена и плиоцена) с плеистоценом, коју је, на основу свих досадањих терциолошких радова, извршио Eduard Suess. Као што је

¹ Neumayr, Erdgeschichte, II., стр. 15.

познато, разликује данас стратиграфија по њему : I. медитеранску етажу (са „широм“), затим II. медитеранску етажу (са сарматском, и понтијском етажом), па III. медитеранску етажу (с левантском), IV. медитеранску етажу (с леденим добом) и напоследку V. медитеранску етажу, која и данас траје.

Ово је најлепша, најуспешнија и једина природна класификација у целој стратиграфији. Има још што шта да се у њој дотерује, па и проширује, али је бар основ ту, трајан, непроменљив, јер природан, — пример за све потоње стратиграфске деобе.

Све ово напред истакосмо нарочито зато, да би се што боље увидео велики значај ове нове етаже, коју смо ради представити српским природњацима и којом руски геолог *Андрусов* попуњује Сисову класификацију, а осим тога даје још врло важних прилога за разумевање до сад загонетне нам сарматске фауне и оне велике противности, коју према њој показује конгериска фауна. То је *меотска* етажа, која и стратиграфски и палеонтолошки чини прелаз из сарматске етаже у понтијску. Да би се пак што боље разумела ствар, о којој ће у овом чланку поглавито бити говора, изнећемо прво што се до сад зна о млађем терцијеру у опште, (и у колико је то нама за ову ствар потребно), па ће се онда лако увидети и то, у чему се баш састоји напредак стратиграфије с уношењем ове нове етаже, коју је *Андрусов* предложио. При овоме следоваћемо у главном стопама *Сисовим*.¹

Све маринске творевине, које су се стварале у оно доба, када је јужну и извесне делове средње Европе захватало море с фауном, која се има сматрати као основ данашње фауне Средоземног Мора, стављамо у *прву медитеранску етажу*. На основу досадашњих стратиграфских резултата врло је вероватно, да је у ово доба велики део северног Атланског Океана био још сува земља, или бар заузет великим острвима, која су доцније утонула. Атлански се Океан тада дубоко увлачио у данашњу долину Жиронде, али опет није овуда стајао у вези са Средоземним Морем, него линијом Гва-

далкивира дуж јужног обода шпанске Мезете, а осим тога по свој прилици још једним, и много знатнијим, рукавом кроз Мароканску. Од француског Централног Платоа па кроз басен Роне пружало се ово море у Швајцарску, одавде на СИ., опкољавајући јужни обод Чешке Месе и допирући чак у северну Моравску. Исто тако трагове овога мора виђамо на многим местима по Маџарској, Ердељу, Штајерској, јужним Алпима, по спољном ободу Апенина, на Корзици, Сардинији и Малти, за тим у јужном делу мале Азије, а одавде све до у северни крај Персије.

Преко ове групе разноврсних маринских наслага долази у источној Европи про страни хорозонат плаветникасто-сиве глине са *Aturia Aturi* и многим другим особитим формама мекушаца; ово је *Сисов шлир* (*Schlier*). Најзападнији трагови шлира констатовани су на Малти и у околини Нице. Из источне Баварске повлачи се шлир, између Чешке Месе и алпијско-карпатског обода, кроз Аустрију, Моравску и Шлезују чак у Влашку. Свуда га одају склади гипса, соли и других продуката дисоцијације. У овај хоризонат спадају и склади соли у Ердељској. Шлир је констатован и у Маџарској; он се налази и по спољном ободу Апенина и са истим карактерима у Малој Азији. Исто тако вероватно је, да ће овамо спадаати и они моћни склади гипса и соли, који се налазе око Еуфрата и по Персији.

После позитивне фазе, када је прво медитеранско море поступно расло и захватило поменуте крајеве, наступила је дакле негативна фаза; море се повлачило. Силни делови његови заостајали су као самостални басени, и из њих се на многим местима, на којима су прилике за то подесне биле, стварали моћни склади гипса и соли. И док се овако у главном по источној Европи стварао шлир, дотле су у западној владале континенталне прилике, те се зато ту преко маринских наслага I. медитеранске етаже налазе слатководне и терестричне творевине као еквиваленти шлира. Крајем овог доба наступиле су најзнатније промене у дотадашњој структури Европе (а по свој прилици и великог дела целе земљине површине): извршило се набирање Алпа, Апенина и већег дела Карпата. Уз набирање осталих на-

¹ Види *Antlitz der Erde*, I., стр. 360—449.

слага пристаје и шир, чинећи спољни обод поменутих планинских система. У исто време постају у Тошканији, у Аустрији, Штајерској и у западној Угарској велике депресије (снижења), а вероватно биће из овога доба и ердељска котлина. Море је већ са свим напустило ове крајеве, и зато се у поменутих утолеглицама стварају слатководни резервоари, који су лиферовали силне фосилне биљке и лигнит. Можемо дакле разликовати два разноврсна одељка шира: један марински и један слатководни.

Настаје поново позитивна фаза мора; море расте, и сад се таложу наслаге *друге медитеранске етаже*. Океан се опет увлачи у данашњу долину Жиронде, и иде још даље по први пут, чак до Орлеана, али се опет не дохвати Средоземнога Мора. Долином Гвадалкивира опет се врши комуникација између Океана и ондашњег Средоземног Мора. Исто тако заузима море као и пређе Басен Роне, али не захвата више Швајцарску, те тако и нема више оне директне везе између француско-швајцарског и бечког терцијера, као што је то пре било. Ну, што је ово море овде изгубило (услед планина, које ту посташе), надоккађује оно с друге стране тиме, што заузима све оне алијске и карпатске депресије, које набројасмо. па се за тим, ошколивши Карпате, пружа далеко на И., чак до Кавказа. Исто тако захватало је ово море и јужни део Мале Азије, међу тим изгледа, да се у Јерменску и Персију није више увлачило. Идући Југу шири се оно много више, но I. медитеранско море, прекривајући скоро целу Либијску Пустињу и допирући до места, где је данас Црвено Море (кога, наравно, није онда било: Арабија се директно везивала с Африком; зато се овде у обалама Црвеног Мора налазе пужићи и шкољке, исто као и у околини Беча, а поред обала данашњи пужићи и шкољке, са свим страног индијског типа).

После ове позитивне фазе II. медитеранскога мора наступа негативна фаза његова: оно се повлачи, али не тако брзо као оно прво, а осим тога у овом кретању свом осцјлаује оно још једанпут у позитивном смислу, и то не као целина, но само једним, на особит начин измењеним делом својим. Творевине из прве половине овога доба ставља Сис у сарматску, а оне друге

у понтијску етажу. Интересне океанографске прилике и разноврсни биолошки односи појединих делова сарматског и понтијског (конгеријског) мора учинили су, те студија њихових творевина спада у најинтереснији одељак терциологије. Сарматска се етажа мора такође схватити као маринска етажа, макар да она у многим крајевима показује бракичан карактер. У западној Европи нема је (исто као што нема ни шира), јер се овде II. медитеранско море много брже повукло, те се као еквиваленти сарматске етаже налазе опет слатководне творевине; у источној Европи пак прекрива она велику просторију: цео Бечки и Градачки Басен, целу Панонску Равницу, подунавске делове Србије, Бугарске и Влашке, целу јужну Пољску и сву јужну Русију чак до Аралског Језера, а осим тога има трагова, да је продирало чак до Дарданела и до данашњег Егејског Мора (Црно Море и Егејско Море постали су, као што је познато, тек по свршетку терцијера). По укупном карактеру свом показује сарматска етажа неку особиту монотонију. Theodor Fuchs¹ држи, да је сарматско море морало бити изоловано, и да је имало знатно мањи проценат соли но океан; као доказ за ово наводи велику сличност, коју има фауна сарматске етаже са фауном данашњег Црног Мора. Rudolf Hörnes² је мишљења, да се сиромаштво (монотонија) сарматске фауне може објаснити и тако, ако се узме, да се количина соли сарматскога мора врло често мењала. Alexander Bittner³ схваћа сарматско море само као остатак II. медитеранског мора, и сарматску фауну Бечког Басена сматра као закржљалу и услед изолованости и бракичких утицаја дегенеровану фауну II. медитеранске етаже. Сва се ова три мишљења слажу у томе, да је сарматско море било или са свим издвојено, или у врло лабавој вези са сувременим Средоземним Морем, и да су услед тога морале у њему и владати са свим друкчије прилике. На основу података о свим до сад проученим сарматским локалностима долази Сис

¹ Über die Natur d. sarmat. Stufe und deren Analoga in d. Jetztzeit und in früheren geol. Epochen. Sitzungsber. d. Akademie. Wien 1877, LXXV.

² Sarmatische Ablagerungen in d. Umgebung von Gratz. Mittheil. naturwiss. Ver. f. Steyer. 1878.

³ Über den Charakter d. sarmat. Fauna. Jahrbuch d. geol. Reichsanst. 1883, XXXIII.

до интересног закључка, да се у сарматској фауни врло јасно могу разликовати два елемента, један «западњачки» и један «источњачки». У Бечком Басену прелазе слојевима друге медитеранске етаже директно у сарматске. Прелаз је са свим континуалан, и у сарматској фауни налазе се многи типови, који су на истом месту живели и за време друге медитеранске етаже (мурекси, плевротоме, церити и т. д.), или су с овима веома сродни, те је највероватније, да су се од њих и развили; споредну улогу играју пак извесни пужеви (трохуси, насе, фазијанеле и т. д.) и шкољке (*Mastra podolica*, *Tapes gregaria*, *Egđilia podolica* и др.), који се разазнају као са свим стран, по свој прилици из каквог другог (јер сигурно не из Средоземног Мора) досељен, елеменат. Што се даље иде на И., ка Каспијском Мору, све више превлађује овај елеменат; у јужној Русији удружују се с њиме још и многи други облици којих у Бечком Басену и у Мацарској и нема, те фауна, макар да је, кад се упореди с правим маринским фаунама монотона, опет није тако сиромашна, као што је то с фауном у западном крају сарматског рејона. На основу овога и на основу распрострањености сарматских творевина и закључује Сис: да је сарматски рејон лежао са свим изван домена Средоземног Мора (треба се сетити, да су Црно и Егејско Море доцније постали); и да сарматска фауна у главном није само промењена фауна Средоземног Мора, но самостална фауна, која се из неког непознатог нам и по свој прилици изолованог мора доселила и окупирали остатке II. медитеранске етаже, — дакле мешавина, од извесних реликата друго-медитеранске и ове стране фауне; најчистији тип ове фауне налази се (*sonderbarerweise!* вели Сис) у галицијско-бесарапској зони.

Свршетком сарматске етаже имамо највећу негативну фазу између позитивне фазе II. медитеранске и III. медитеранске етаже. Пре но што ће се дакле извршити, као што кажу енглески геолози, овај циклус II. медитеранске етаже, видимо још једну осцилацију у позитивном смислу: јавља се трансгресија бракичких творевина с разноврсним конгеријама, кардијама, меланописима и т. д., захватајући поред целог сарматског рејона још и Басен Роне и све долине око Апенина чак до Сицилије, — понтијска (кон-

геријска) етажа. По многим уџбеницима налази се, како је ова етажа директан наставак сарматске етаже, и уз то се на врло примамљив начин објашњује, како је непрестаним и све интензивнијим ослађавањем вода сарматскога мора постајала све слађа, добивши на послетку карактер језерски. Међу тим кад се ствар дубље разгледа, види се, да се између сарматске и понтијске етаже налази оштра граница, како у стратиграфском, тако и у палеонтолошком погледу. Преко сарматске фауне долази без икаквог прелаза и са свим другог карактера понтијска (конгеријска) фауна. Понтијско море или, боље рећи, језеро није дакле никако могло постати директно из сарматскога. У истом смислу говори нам и интересан закључак, до кога је дошао Suess: да је измеђ сарматске етаже и конгеријске морало протећи много времена, и да је за све то време владала континентална клима; отуда и видимо да у Басену Роне, код Најсидлерског језера и на др. местима конгеријски слојеви испуњују усеке и ерозивне неравности у сарматским творевинама.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ДРУГО ПУТОВАЊЕ
НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА ДРУГЕ БЕОГРАДСКЕ
ГИМНАЗИЈЕ
ПО СРБИЈИ И ПО БОСНИ
1890.

од
ДР-А НИК. Ј. ПЕТРОВИЋА, ЉУБ. МИЉКОВИЋА, П. А. ТИШЕ,
П. С. ПАРЛОВИЋА, Ж. Ј. ЈУРИШИЋА.

II.
КРОЗ БОСНУ

1. Зворник — Нова Касаба — Сребрница —
Љубовија.

Одби Суљо дереглију и ми за 5 минута бесмо на левој обали Дрине. Ту нас дочекаше аустријски финанси. Њихови људи прихватише нам ствари, да носе у царинарницу. Ишли смо у гомили. Нисмо ни 20 корака крочили од Дрине, а наш Аца рече

само «директоре», па се хтеде да стропошта. Директор и Милан прихватише Ацу, који се беше онесвестио. Јурио је да утече од кише (бар да је утекао, но беше сав мокар), па онако уморна, ваљда од воде, ухватила га несвестица Сав је био позеле-нео. Ну пошто га посусмо мало водом по глави, дође к себи, али беше са свим изнемогао. С тога га директор не пушташе од себе.

Како је име царинику зворничком у Босни, не знамо. И то нам је жао, јер нас је он једини за све време бављења у Босни намучио. Без мало пуна два сахата прегледали су њих двојица оно мало нашег пртљага. Завириваху са сваке стране. Највише се заустављаху на хартијама. Сваку хартију претресали су и читали. Миљковић беше завио своје ципеле у један број «Српских Новина». Одвише их, па почеше читати. Све смо то морали да гледамо и чекамо. Нашег Владу заболело трбух, те опет ту посла. Г. Јуришић оде с њим.

Дође ред и на ствари Јуришићеве. То је била велика врећа с хартијама за пресовање биљака. Није шала, ту има бар 1000 табака. Одрешеше врећу, па стадоше табак по табак претурати. Да човека мука спопадне. У зао час нађоше и записник Јуришића с екскурзије, у који он бележи где је коју биљку видео или нашао. Беше забележио и описе појединих биљака. Све скоро забележене су латинским именима. Претура г. цариник записник тај и на лево и на десно. Залуду је Јуришић објашњавао, да су то његове флористичке забелешке, које не подлеже царинењу. Док последњи лист не беше претурен, цариник не даде записника.

Сад дође на ред Павловић са својим фотографским апаратом. Павловић је држао предавање из физике о фотографији. То се г. царинику допало, а колико су разумели, бар онај млађи, види се отуд, што апарат мешаше с албумом, па кушаше да га отвори. Исто тако беше врло радознао, да види плоче за сликање. Ту беше чвор. Павловић и директор доказиваху, како се те плоче кваре од светлости, и ако се оне изваде из тамнине, где су сложене, не вреде више ништа. На једване муке пристадоше, да не отварају плоче, али да виде апарат.

Дође Типа на ред. Он опет беше понео много цигарета. Узеше му, па измерише па теразије и предадоше једва једну трећину.

— Ово мора да се врати, јер на једнога човека не сме се више преносити. Типа стаде објашњавати, како је то дуван неколицине, а не његов. Залуду, нађен је код њега, и две трећине Типиних цигарета оде натраг у Србију.

Миљковић је био четврти на реду. Он је носио сам колосалну зоолошку торбу, и у њој неколико флаша са спиритусом. Флаше беху прилично пуне разним инсектима. У двома беху и два лепа екземплара змија, које смо ухватили на Црвеној Јабуци.

— Што ће вам то, испитиваше цариник Миљковића. Заиста чудно питање. Миљковић је држао врло лепо популарно предавање из зоологије, а специјално о змијама. Млађи цариник никако није веровао да то чини г. Миљковић из интереса наспрам школе и науке. И он је остао у уверењу, да «нису чиста посла» онолике змије и онолики инсекти.

Дођоше на ред и кутије за инсекте. Сваку су отворили и видели наше лептире и бубе, што смо их похватили.

Све ово што смо доживели у царинарници зворничкој казиваше нам, да су цариници целога света на један калуп скројени. То су праве неверне Томе, који верују само у оно, што опипају.

Из царинарнице одосмо право Фолнеру у гостионицу.

Први нам је посао био, да Ацу сместимо. Он се беше опоравио, али при свем том, по наредби директоровој, морао је у постељу. За њега беше поручен чај и мало супе. То је била сва вечера нашем добром Аци, који је од овога часа постао са свим друкчији, т. ј. много јуначнији.

Пошто се пресвукосмо изађосмо у варош, тек колико да се видимо.

Директор оде да се јави предстојнику г. барону Климбургу, али га не нађе дома. Каза, да ће сутра доћи.

Били смо врло уморни, покисли, прозебли, изгладнели. Једва смо чекали да нам даду вечеру, па да се одморимо. И тек у 9 сахата вечерамо, па после тога одосмо у постељу. Било је казато, да се спава докле ко хоће, јер сутра у понедељак — 9. јула — остајемо у Зворнику.

У понедељак 9 јуна у 8 часова из јутра доручковали смо код Фолнера. Разуме се ко је шта хтео.

Још смо били при доручку, а пријави нам се главни кмет Великога Зворника, као што га тамо зову градоначелник. Смаил-бег Скопљаковић. Човек средњих година — око 40, осредња раста, лепа лица, права носа, грахорастих очију, обријан, и танких бркова. Његово држање бејаше војничко, ма да је носио гуњче и чакшире. Турбан није носио, но фес. Доцније сазнасмо да је био у турској војсци капетан, да се био противу Руса, и да је на Шишки кланцу рањен, па отуда донесен кући. За време окупације владао се лојално по војнички. С тога је био виђен у нове власти. Родбинске везе чине га виђеним и међу Турцима. Његова је родбина једна од највећих у Зворнику.

Смаил-бег поседје мало, јер за време његова седења к нама дође човек из котарскога суда, с позивом да котарски предстојник зове директора и моли да сви к њему одемо. Г. Климбург беше нам вратио пасоше, које нам на обали Дрине полицајци одузеше. Вратио их беше не регледане. Ми смо понели пасоше и пошпи у котарско (среско) здање (зграду). Оно је ново. Озидано је после окупације. Здање је врло лепо. На доњем су боју многе канцеларије, котарски суд, кадија и жандари; а горе су канцеларије котарског предстојника и његов стан.

Чим смо дошли, одмах нас пустише г. предстојнику. Он нас прими врло љубазно. Канцеларија његова беше скромно намештена. Леп писаћи сто, канабе од трске, и неколико тршчаних столица.

Директор предаде наше пасоше, за које рече г. предстојник, да ће их оверити само до Сребрнице, а тамо се морају опет визирати за Љубовију, а у Љубовији опет за прелазак преко границе.

Говорило се српски, а по мало немачки. Разговор се водио о нашем путу, а нарочито о томе, куда ћемо из Зворника. Ту нам је г. Климбург са својом картом био од помоћи. Изјависмо да би желели видети град. И г. предстојник понуди се да нас он лично проведе кроз град, ако би смо хтели опет к њему у 10 часова доћи, па што смо, разуме се, одмах пристали.

Из котарскога здања прођосмо кроз варош. Био је курбан-барјам, а за тај празник Мухамедови кољу јагње (обично овна) као ми о Ускрсу. То је курбан (жртва). На пијаци беше доста овнова. Продавали се по цену од 4 до 7 форината.

Директор оде да врати походу градоначелнику, Смаил-аги, али, га не нађе у канцеларији; с тога се врати у своје друштво, па опет наставише шетњу кроз варош. Међу тим дође и 10-ти сахат, и одосмо г. предстојнику да нас проведе кроз град.

У друштву с г. предстојником ишли смо брзо. Прођосмо кроз доњи град. Отуд иза капије, лево од моста, на унутрашњој страни зида има у каменој плочи рељефна слика римског војника без главе, руку на прсима прекрштених, с мачем (управо с канијом од мача) о бедрима. Отуд почесмо пети се степеницама у горњи град. И ту смо ишли брзо. Попели смо се бар на 1000 степеница! Просто, душа оде у нос. Ово нам беше и теже и горе но пењање уза Црвену Јабуку. Пели смо се скоро без одмора. Па да се бар одморисмо у горњем граду. Ну и ту тек прођосмо, те се од једном нађосмо на пољани изван града. Једва смо стигли да се наживамо дивна изгледа на Зворник и Дрину. Доиста је врло леп изглед са Вртоглавице, на којој је горњи град, на Зворник и Дрину.

По брду Вртоглавице, где је и зворнички град, и по самоме Зворнику скупљене су ове биљке:

Thalictrum angustifolium L.; *Ranunculus polyanthemos* L.; *Ranunculus philonotis* Ketz.; *Helleborus odoratus* W. K.; *Arabis procurrens*, W. K.; *Berteroa incana* D. C.; *Sisymbrium columnae* Jacq.; *Sisymbrium officinale* L.; *Conringia austriaca* Jacq.; *Syrenia cuspidata* Rehb.; *Helianthemum oelandicum* Wahlb.; *Viola tricolor* L.; *Polygala comosa* Schrk; *Tunica Saxifraga* Scop.; *Gypsophilla muralis* L.; *Silene inflata* L.; *Silene italica* L.; *Spergularia rubra* Pers.; *Althaea officinalis* L.; *Malva sylvestris* L.; *Geranium lucidum* L.; *Hypericum hirsutum* L.; *Hypericum perforatum* L.; *Cytisus capitatus* Jacq; *Medicago lupulina* L.; *Melilotus officinalis* Desd.; *Trifolium arvense* L.; *Trifolium repens* X.; *Trifolium patens* Schreb; *Dryenium decumbens* Jord; *Astragalus Cicer* L.; *Coronilla Emerus* L.; *Onobrychis sativa* L.; *Prunus Mahaleb* L.; *Potentilla argentea* L.; Po-

tentilla Tormentilla L.; Potentilla anserina L.; Sedum maximum L.; Sedum cepea L.; Conium maculatum L.; Seseli gracile W. K.; Seseli rigidum W. K.; Cornus sanguinea L.; Cornus mas L.; Galium ochroleucum W. K.; Scabiosa Hladnikiana Rehb.; Knautia sylvatica Dub.; Chrysanthemum leucanthemum L.; Cirsium Erisithales Scop.; Campanula glomerata L.; Campanula multiflora W. K.; Campanula Trachelium L.; Campanula persicifolia L.; Anchusa Barrelieri Bor.; Cerinthe minor L.; Verbascum Thapsus L.; Verbascum Lychnitis L.; Verbascum nigrum L.; Scrophularia nodosa L.; Scrophularia Camina L.; Linaria minor Desf.; Thymus serpyllum L.; Calamintha thymifolia Rehb.; Calamintha Acinos Claitv.; Clinopodium vulgare L.; Salvia verticillata L.; Galeopsis versicolor Curt.; Leonurus Cardiaca L.; Lamium purpureum L.; Teucrium chamedrys L.; Blitum bonus Heuricus C. A. Mey.; Blitum Glaucum L.; Euphorbia platyphylla L.; Urtica dioica L.; Urtica urens L.; Parietaria erecta M. K.; Carpinus Betulus L.; Corylus Avellana L.; Salix alba L.; Juniperus comunis L.; Arum maculatum L.; Allium flavum L.; Panicum crus gali L.; Setaria verticillata P. B. (*ипилеу*); Anthoxanthum odoratum L.; Phleum Bochuveri Wib.; Melica ciliata L.; Dactylis glomerata L.; Lolium perenne L.; Gramitis ceterach Sw.; Polypodium vulgare L.

Било је 11 сахати, кад смо стигли у ва-рош. Одосмо право у џамију, јер многи наши ученици нису никад видели, како се Мухамеданци Богу моле. У џамију уђоше, по обичају Мухамедоваца, у чарапама: директор, Миљковић и Павловић, а остали, не хотећи свлачити обуће, гледаху кроз прозор или кроз врата, која беху широм отворена. Одатле смо ишли у цркву и у српску школу. Црква је била затворена, али нам је отворише. У исту ову цркву улазио је директор пре 18 година (1872. год.), када је долазио у Зворник. Тада му причаху, како су Срби донели у Зворник прво звоно за цркву у меду, па кад су га извадили из меда, опрали и дигли, чували су га само ради гледања, нису смели звонити. И то Турци нису трпели, но су им звоно одузели.

Црква зворничка осредња је. Иконо-стас врло обичан, а зидови без украса. Не нађосмо у цркви никога, па за све време бављења у Зворнику не видесмо ни једнога свештеника.

Из цркве отишли смо у школу. Деца беху распуштена. Само нас фамулус дочека. На столу учитељеву нађосмо школске књиге све латинцом.

Тек што дођосмо у гостионицу, јавише нам да је дошао окружни начелник из Тузле г. Вуковић, и моли нас, да по ручку сви њему дођемо на по једну кафу. Поквари нам се намерагани одмор.

Одмах по ручку одосмо начелнику окр. тузланског г. Вуковићу у канцеларију предстојникову. Г. Вуковић је Далматинац, свестрано образован човек. И он беше с нама врло љубазан. Пред нама наредио је г. Климбургу да нам учини што год може, те да са задовољством путујемо по његовом округу. Одмах нареди да се спреме две врло лепе шајке, на којима да се одвеземо низ Дрину до багера.

Опростисмо се с г. Вуковићем, па одосмо у гостионицу, да чекамо предстојника, који ће нас спровести низ Дрину. Међу тим и г. Вуковић вратио се одмах у Тузлу, резиденцију својега округа.

Округ тузлански, где спада и срез зворнички, има 8 срезова, а сваки срез по 3 до 4 општине. Срез зворнички има 3 општине, а 35.000 становника. Сва Босна и Херцеговина подељене су на 6 округа и 48 срезова (котара). Али и срески начелник, или као што га они зову: котарски предстојник, то је велики чиновник. Он има плате 2.400 форината на путовање, бесплатан стан, огрев и послугу. То ће бити свега наших на 6000 динара. Окружни начелник има саме плате 6.000 форината на годину — колико код нас министар. Осим тога стан и додатке. Али се и за једног и за другог тражи не само факултетска спрема, но и нарочити државни испити.

Црква православна једна. До окупације није било католичке цркве. После тога нашло се да је било у давнашња времена, па су је Турци претворили у џамију. По окупацији од те џамије начињена је католичка црква. Она служи за војску и досељенике из Аустро-Угарске.

Школа турских има поред сваке џамије. И поред српске цркве има српска основна школа, у коју иду деца све три вере.

Комунална је школа нова, лепа приземна грађевина, на друму који води из

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Зворника Бијељини. У њој раде два учитеља и једна учитељица. Учителима имају 600 форината плате и 80 форината додатка на огрев за годину; учитељица 500 форината плате и 80 фор. на огрев. Све то плаћа општина из своје касе.

Зворник је био негда богато место, јер има плодну околину. За сада одржали су се у њему као најбогатији људи: Хаџи Хасановић; Суљага — Дрљача (досељеник из Дрљаче код Ужица); Јоцо — Јовичић; Хаџи Хамзић; Хаџи Осман бег Видајић и Мехмед бег Алајбеговић. Знаменита породица бега Видајића прилично је изумрла. Још су у животу и добро се држе Хаџи-Осман бег Видајић, Атлага-бег-Видајић, и Али-бег-Видајић. Од старих Алајбеговића су у животу: Грбовци; Шетићи; Матлија-бег-Алајбеговић и Ахмет-бег-Алајбеговић.

Смаил-бег-Скопљаковићи, од којих је и садашњи градоначелник, није стара зворничка породица. Они су се доселили у Зворник из Скопља, које лежи на 6 сахата далеко од Травника. Садашњи градоначелник Смаил бег по својој даљој породици потомак је чувених Рустем-пашаића. Он се поноси тим својим пореклом и сматра се да је бољи од обичних зворничана, којих има много гушавих.

Зворнички Турци живе врло повучено. Али никако не примају европских обичаја. Они се још жене и удају по турски.

Од знатних људи држе више од једне жене (највише три) ови: Мујага Зенил-Агић; Адем-беговић; Мехмед Алија; Мула Медин; Хаџи Салет Тичић; Ашим Ибрамовић и Осман Прњаворац.

Дође и 3 сахата. У то доба ступи у гостионицу г. барон Колимбург с госпођом бароницом. Обоје беху дошли да нас прате у шајкама низ Дрину. Пошто се узајамно престависмо, сиђосмо Дрини на обалу. Шајке беху не само лепе, но и врло угодне. Два дана пре нас на њима се спуштао низ Дрину аустријски министар за Босну и Херцеговину, Венијамин Калаји. У тим лепим шајкама имајасмо част и ми да се провозамо. У првој шајци седосмо: г-ђа бароница, г. барон, директор, Миљковић, Типа, Павловић и Милан с Ацом. У другој Јуришић, као дежурни, с осталим ученицима. Ма да је Дрина врло брза, опет су веслари јуначки веслали,

а думенција беше вазда на опрезу, јер смо шловили у кориту, које беше некада по неколико метара дубоко, а друга чули би како наша шајка гребе по песку. Скоро сахат и по возили смо се до багера. Он је онога дана радио према нашој Ковиљачи. Да смо се нешто извезли на нашу обалу, стигли би у Ковиљачу за не пуно пола сахата.

Багер зове се машина која дубе дринско корито. Она у ковама вади песак с једнога места (са средине), па га истурује у страну, лево и десно. На багеру има 6 радника и један машиниста. Има скоро година дана како багер ради, и не ће бити готов за још 6 месеци — ако Дрина међу тим не поквари све што је за прошлу годину урађено.

Пошто смо прегледали багер, извезосмо се на босанску обалу Дрине у један врбак испод Козлука.

Ми смо ту очекивали кола, на којима ће мо да се вратимо у Зворник, јер се уз Дрину не весла. Бар није мајка родила јунака, да одвесла пун чамац људи уз Дрину.

Како се изненадисмо, кад у врбљаку застадосмо спремењу ванредно лепу ужину. Госпођа бароница припремила нам беше шунке, мортаделе, сира и друге лепе ђаконије за ужину.

Тек око 9¹, часова у вече вратисмо се у Зворник. То беше први дан нашега бављења на босанскоме земљишту. Овај дан прошао је лепо, али од многог виђења и ходања бесмо и сувише уморни.

На обали Дрине испод Козлука, где смо ужинали, запажене су ове биљке:

Clematis Vitalba L.; *Thalictrum aquilegifolium* L.; *Nasturtium sylvestre* R. Br.; *Saponaria officinalis* L.; *Cucubalus baccifer* L.; *Linum catharticum* L.; *Althaea officinalis* L.; *Hypericum perforatum* L.; *Cytisus hirsutus* L.; *Ononis procurrens* Wallr.; *Melilotus officinalis* Desv.; *Melilotus alba* Desv.; *Trifolium arvense* L.; *Trifolium hybridum* L.; *Trifolium elegans* Sav.; *Trif. procumbens* Schreb.; *Vicia cracca* L.; *Vicia angustifolia* Roth.; *Rubus caesius* L. (острура); *Lythrum virgatum* L.; *Sherardia arvensis* L.; *Valeriana officinalis* L.; *Scabiosa columbaria* L.; *Knautia arvensis* Coult.; *Erigeron acris* L.; *Eupatorium cannabinum* L.; *Pulicaria dysenterica* Gaertn.; *Achillea millefolium* L.; *Echinops sphae-*

rocephalus L.; Carduus nutans L.; Crepis pulchra L.; Sonchus arvensis L.; Erythraea centaurium Pers. Anchusa officinalis L.; Myosotis palustris L.; Lithospermum purpureo-caeruleum L.; Cereus minor L.; Solanum dulcamara L.; Gratiola officinalis L.; Pulegium vulgare Mill.; Origanum vulgare L.; Scutellaria gabriculata L.; Stachys palustris L.; Leonurus cardiaca L.; Verbena officinalis L.; Lysimachia Nummularia L.; Anagallis arvensis L.; Polygonum aviculare L.; Rumex paluster Sm.; Passerina annua Wickstr.; Aristolochia Clematitis L.; Euphorbia salicifolia Host.; Cannabis sativa L.; Urtica dioica L.; Populus alba L.; Populus nigra L.; Tuncus lamprocarpus Ehrh.; Setaria glauca P. B.; Agrostis stolonifera L.; Cynodon Dactylon Pers.; Bromus secalinus L.; Brachypodium sylvaticum R. S.

Од инсеката покупили смо ове:

Formica rufa и aethiops, Amophila holosericea, Vespa vulgaris, Bromus Spec.? Tiphia femorata, Gryllus campestris, Musca cadaverina, Lestes sponsa, Aeschna mista, Aeschna pratensis, Coccinella 7-punctata, Platycerus caraboides, Geotrupes stercorarius, Copris lunaris, Doreadion rufipes.

Још у понедеоник — 9 јуна — замолисмо и г. предстојника и г. градоначелника, да нам спреме 6 коња за јахање и једна кола за ствари. Желели смо да рано пођемо за Нову Касабу.

У уторник 10 јула требало је устати најдаље у 6 сахата, те да се у 7 кренемо. Ми сви бесмо у 6 сахата готови, али коња не беше. Шумар котарски дође у гостионицу, преставивши нам се као вођ на путу од Зворника. Најзад дођоше и коњи. Тек у 8 часова кренусмо кроз чаршију пут Нове Касабе. Пошто нас је пут водио поред котарског здања, то свратисмо да се г. предстојнику још једном захвалимо на лепом дочеку. Ту се опростисмо с г. бароном и г-ђом бароницом, па опучисмо путем уз Дрину.

Нисмо одмакли ни два километра, а сагледасмо у Дрини две живописне стене, како су никле у сред Дрине. Оне затварају Дрину. То су чувена Бремена. На том месту пропао је многи сплав.

Аустријанци и не мисле да чисте Бремена, јер они хоће Дрину да начине пловном само од Раче до Зворника. Даље горе не иде.

Према Бременима има на самоме путу лена узвишица, која се зове Хаџи-Бајир. Ту

је и прва механица и неколико дућанчића. У једноме од њих продају се лепе ствари резане од дрвета. Те ствари израђује неки Јусуп Нукић, из Дивича, који је био 3 године на робији у Зјеници, па је тамо изучио стругарски занат. Турци га сад зову „велики тишлер“. Директор је купио у дућану чашу коју је Јусо израдио. За њу је дао 20 крајцара. Она нас је често добро послужила.

Према Хаџи-Бајиру и Дивичу на нашој страни види се лепо Сакар са старом цамијом. У њему кметује Хаџис Хаџи-Ефендић, човек који је и пре 1878 бивао кмет.

Кад се остави град Зворник и пође љубовиским путем, наилази се на чврсти кречњак, који је местимице шкриљаст, као и вапнац на Вртиглавици. Према нашем Зворнику на босанској страни кроз овај кречњак промаља се један изданак црвене и љубичасте шкриљасте стене. Она у брзо престаје, а јавља се опет кречњак, кроз који у скоро за тим пробија зелена стена, која се везује за наш серпентин што је развијен преко. Моћна маса вапнаца, коме се стратификација не види, даје се проматрати све до Јошевачког камена. Кроз њу су, у атару села Дивича, на четири места, избили црвени, лапоровити шкриљци, а близу Хисара, преко од нашег Сакара, има нешто мало правог пешчара. Код Јошевачког камена у подини је кречњаку кварцевити конгломерат. Он је у слојевима и нагнут под углом од 35° к југу.

Прилазећи у домањак села Снегова, крчевите стране брда што десно од друма леже веома су богате у кречним осулинама и валуцима, што се са оголићених стрмени, а под утицајем воде, одваљују и на ниже сурвавају — засипајући и оно мало долине, што је овде има. Ова се појава особито лепо види у долини јошевачке реке.

Од Зворника до Дивича стигнемо за $\frac{1}{4}$ сахата. Пошто се науживасмо погледа с Хаџи-Бајца дођосмо за $\frac{1}{4}$ сахата у Снегово. Село се и не види, тек по нека кућа казује да горе у брду има нешто налик на село. Кроз Снегово тече мала Снеговачка река, која се између Дивича и Снегова улива у Дрину. Преко речице има леп сталан мост.

(СВРШИТЕ СЕ)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

АРИТМЕТИКА КАО ЈЕДНОСТАВАН И ДОСЛЕДАН НАСТАВНИ СИСТЕМ.

предавање професора

Хуга Ајхлера

на збору друштва „Realschule“ у Бечу, 15. Марта 1890. године.

Генетична таблица рачунских радња.

Ред	Непосредне	Обрнуте	Извршљиве релативним бројевима	$\varphi(a)$
I.	$1 + 1 + 1 + 1 + \dots$ Сабирање $a + b = s$	$s - a = b$ $s - b = a$ Одзимање	негативни бројеви	$a(-1)$
II	$a + a + a + \dots$ Множење $ab = c$	$c : a = b$ $c : b = a$ Дељење	разломљеници	$a\left(\frac{1}{b}\right)$
III	$a. a. a. a. \dots$ Степеновање $a^n = p$	$\sqrt[n]{p} = a$ Кореновање $\log p = n$ Логаритмовање	ирационални и уображени бројеви	$a\sqrt[n]{b}$ $a(\mp i)$

Ова генетична таблица рачунских радња показује једноставан склоп наставног система аритметике. Све *непосредне* радње вишега реда постају из радња нижега реда, кад се изједначе дани бројеви; а код *обрнутих* рачунских радња претпоставља се, да је познат резултат једног даног броја и једне непосредне рачунске радње, па се тражи онај други број, који је у непосредној радњи био учинилац познатог резултата. Сабирању, као и множењу, одговара само по једна противна (обрнута) радња, јер се вредност збире не мења разменом његових сабирака, као што се ни производу не мења вредност, кад му се чинители размене; напротив степеновању две су радње противне, јер се основа са изложитељем не може разменити, а да се тиме не ремети вредност степене количине. Из истог разлога не може бити какве више непосредне рачунске радње, јер се добијају различни резултати, кад се при свођењу степена степене количине полази са основе или са највишег изложитеља. Свакако је $2^4 = 4^2$, али је $2^{2^2} = 16^2 < 2^{16}$, а тако исто и $3^3 = 27^3 < 3^{27}$ и т. д. Узгред да напоменемо, да има много разломљеница, којима се вредност не мења, кад се изложитељ узме за основу, а основа

буде изложитељ, а то су разломци облика $\left(\frac{n+1}{n}\right)^n$ степеновани изложитељем $\left(\frac{n+1}{n}\right)^{n+i}$ на пример $\left(\frac{9}{4}\right)^{27} = \left(\frac{27}{8}\right)^9$ (Heugel, Emmerich, 1888).

Даље се може горњој табlici додати правило, да се све радње вишега реда свде на оне нижег реда рачунањем изложитељима или логаритмима.

Код свију непосредних радња тражи се пењање у реду природних бројева, и с тога су ове радње увек извршљиве а код обрнутих операција рачунских тражи се враћање у том реду природних бројева, и с тога је могућност, да се овака радња изврши, условна; па у колико тај услов није испуњен, наилазимо на нове бројне облике.

Негативни су бројеви према томе разлике добивене одузимањем, кад је умалитељ већи од умаљеника. Умаљенику не можемо одузети више природних јединица, но што их има.

Разломљеници су количници добивени деобом дељеника, који није био множина делитељева. Дељивост је само особина множине.

Ирационални и *уображени* бројеви јесу резултат кореновања, кад радиканд није степена количина с онаквим истим изложитељем као што је изложитељ корена.

Диринг у свом делу „Grundmitteln der Analysis“, 1884, назива све ове бројеве заједничким именом: *релативни* бројеви, и сматра их као функције природних бројева, напомињући при том изрично, да код негативних и уображених бројева наступа квалитативна промена. Ово нас не може изненадити, кад помислимо, како се често квалитет мери квантитетом. Разлика између богатства и сиромаштва само је квантитативна. Квалитет звука и оптичких боја зависи од количине вибрација; шта више, звук и светлост и не разликују се тако битно ничим другим до бројем вибрација њихових таласа.

Кад се једном науче свих седам врста рачунања не само природним бројевима, већ и са оне 4 врсте релативних бројева, онда је већ исцрпена садржина чисте аритметике. Све остало, а нарочито рачунање именованим бројевима, долази у примењену аритметику или алгебру. Па и на ово поље допире корист горње таблице, јер се сваки број преноси с једне стране какве једначине на другу, кад се њиме изврши противна рачунска радња.

По овим изложеним начелима израђен је један старији уџбеник аустријски, који на жалост није познат толико, колико заслужује. Ми мислимо уџ-

беник Хембицов (Ghilain von Hembyze), који је још 1855. био написан и намењен аустријским војним школама, и којим су се ове школе служиле кроз неких петнаест година. У овом уџбенику органски се развијају докази разних правила непосредно из самих одредаба рачунских радња, и јављају се у таквом прегледном и једноставном склопу, да се нема шта замерити. У потпуној сагласности с овим делом стоје радови проф. Шредера у Дармштату, публиковани 1873., у којима је нарочито доказано, да извођење аритметичног система бива једноставније применом закона о комутацији и асоцијацији.

Ово је схватање мало по мало нашло одзива код математичара тако, да је се ово већ одомаћило у аустријским и немачким уџбеницима. Најстрожије је овај једноставни систем примењен у уџбенику Воршицковом (Берлин, 1881), а Диринг га у свом поменутом делу „Grundmitteln der Analysis“ претпоставља као већ признату истину. Воршицки назива количинном свез, што се даје повећати или смањити, и што је у сваком ма и најмањем делу свом истога склопа као што је целина. Што је главно, овом је одредбом количинама дат карактер непрекидности, чега нема код дискретних ствари, јер је то особина само временских и просторних количина. По Воршицком само се на ове количине и може применити аритметика безусловно, а на дискретне ствари само у толико, у колико се оне могу замислити као конкретне. А ако је, по Канту, број мера за мношину, он мора бити такве природе, да се њиме може мерити свака коликоћа времена и просторних количина; а ово је могуће само тако, ако се ни релативни бројеви не искључе из појма о броју, јер тек тим добива бројни ред карактер непрекидности и подобност, да се њиме може поредити и мерити друга непрекидност.

У настави се, после научног тумачења негативних бројева као неизвршљиве разлике, обично наводи као очигледан пример за ове бројеве »дуговање« и »потраживање« у књиговођењу. Пример је заиста подесан, јер се њиме могу лепо објаснити све особине негативних бројева, а нарочито њихов релативни карактер, јер се једна иста сума јавља код једног трговца као потраживање, а код другог као дуговање.

Правило о знацима при множењу развија се лако из појма о коефицијенту. Збир

$+ a + a + a + a + \dots$ значи број a , узети b -пута као сабирак,

$- a - a - a - a - \dots$ значи број a , узети b -пута као умалитељ.

Ну може тако исто и негативан број бити сабирак или умалитељ, дакле

$+ (- a) + (- a) + (- a) + \dots$ значи негативан број, узети b -пута као сабирак, а

$- (- a) - (- a) - (- a) - \dots$ значи негативан број, узети b -пута као умалитељ.

Ако још узмемо у помоћ закон о комутацији, наставимо:

$$\left. \begin{array}{l} - 1 - 1 - 1 - 1 \dots = - a \\ - 1 - 1 - 1 - 1 \dots = - a \\ - 1 - 1 - 1 - 1 \dots = - a \\ \dots \dots \dots \dots \dots \dots \dots \\ - b - b - b - b \dots = - a b \end{array} \right\} b\text{-пута}$$

a-пута

што значи, да су и негативни чиниоци разменљиви, и тако долазимо до дефиниције: Множити значи узети множењем онолико пута као сабирак, колико показује множењем.

Нека је допуштено овде поменути још један моменат у настави, а то је увођење у појам о латералним бројевима. Како се сви други бројеви могу уврстити у један ред, чудно је да тој норми не подлеже и уображени бројеви. Ну општа је појава, да се не могу у један ред уврстити предмети зависни од два услова. Кад бисмо на пр. хтели ређати јабуке по њиховој каквоћи, па би она зависила рецимо од два услова: величине и руменила, онда би увршћење у један ред било немогуће. Ми бисмо их могли ређати само по величини, или само по боји, али кад бисмо морали једновремено водити рачуна о једном и другом услову, онда бисмо били принуђени прећи на латерално поље. Или. да се вратимо бројевима, рецимо: може ли се таблица множења прегледно изложити у једној врсти? Зар нисмо већ овде принуђени, да се крећемо по два димензијама? То исто бива и код сваког другог табеларног прегледа са два различна удаза или услова. И код уображених бројева траже се у ствари два услова: појава негативног остатка, и кореновање, без обзира на његову могућност. Тиме смо принуђени, да уображеним бројевима дамо место латерално према реду природних бројева.

Кад је дакле поменути математичарима пошло за руком, да оснују једноставан и доследан систем аритметички, онда се морамо с чуђењем запитати, зашто он није нашао општег признања. Изгледа да је отпор овом једноставном систему потекао пре свега из тежње, да настава буде не само очигледна, него — тако да речемо — и опши-

лива. Хтедо се, као што се 4 прве рачунске радње изводе на рачунаљци, да се тако исто и сва друга правила аритметичка оципљиво објасне јабукама п ораспа. Истина је, да се одузимање може дефинисати не само као радња противна сабирању, него и као изналажење разлике између два броја; и дељење се може дефинисати као поновљено одузимање. Ну како се кореповање и логаритмовање не могу објаснити друкчије, него као радње противне степеновању, то је најбоље, зарад једноставног облика научних основа, за све обрнуте рачунске радње применити један исти облик тумачења. Како ли је разнолик систем научних доказа у оним уџбеницима, у којима и саме дефиниције одступају од једноставног облика.

Чиста (не примењена) аритметика бави се наименованим бројевима; не само *Фришауф*, него и други математички писци, кажу то изрично; огромна већина практикује то ћутећи, па ни у аустријским уџбеницима *Хаберла*, *Мочника* и *Валентина*, ни у познатим немачким уџбеницима од *Балцера* и *Камблија* нема аритметике дискретних количина.

Неки су писци постављали питање, шта се може бројати? — Ми одговарамо: Све и ништа! — Бројати можемо све предмете, који имају ма какво заједничко, иначе произвољно обележје, као што се то чини у инвентарима. — Динари могу бити сродни по вредности, па се с тога и могу бројати, кад се има на уму само то заједничко им обележје, ну они свакако нису сродни по степену оксидације и кристаличном склопу. Ми не можемо бројати ништа, па ни две ствари, ако мислимо да бројимо идентитете, а не индивидуалитете.

У једној скорашњој прилици проф. *Вестерман* у Риги нарочито је нагласно, да се при рачунању именованим бројевима наименовање резултата налази расуђивањем потпуно независним од самог рачунског поступка. Само се код сабирања и одузимања наименовање збира и разлике слаже с наименовањем даних бројева, јер ове обадве радње у самој ствари нису ништа друго до бројање на више и на ниже, те с тога код ових радња и стоји на првом месту једнородност бројаних предмета као услов, да се бројање може извршити. Са свим је друкче код множења. Производ 7 јабука с 9 пара може бити 63 јабуке, ако се претпостави, да 7 јабука коштају једну пару; а може бити и 63 паре, кад се претпостави, да једна јабука кошта 9 пара. Производ два дана и броја 24 може бити 48 дана, или 48 часова. Производ 7^m са 9^m биће 63 квадратна метра, а производ 7^m са 9 килограма биће

килограметри. Види се дакле, да се наименовање производа може слагати с наименовањем једног или другог чиниоца, а да се може и разликовати од обадва. Да би се отклонила свака сумња, казује се обично множитељ као наименован број; ако ли је тада множеник дуж, онда је и производ дуж, а само је производ двеју дужи — управнице и производнице*) — површина. Тако ће исто и производ килограма с наименованим бројем бити опет килограми, а само се производ дужи с килограмом зове килограметар.

Исто је тако разликовање деобе на „мерење“ и „дељење“ поступак непознат чистој аритметици. Научни разлог томе ваља тражити у размењивости чиниоца једног производа, из чега следује, да је множењу противна само једна, а не две литичне рачунске радње. Разлика између дељења и мерења чисто је физичке природе, па и код очигледних примера је често пута тешко одредити, да ли је деоба дељење или мерење. Замислимо на пр. на рачунаљци на три прута по 4 куглице, онда ће овим очигледним средством сваки почетник у рачуну лако погодити, колико се пута 3 или 4 садржи у броју 12. У овом рачунском поступку могло се помињати на дељење као и на мерење, што је по резултат све једно. И сами писци нису никако сложни у тумачењу, шта је мерење? Једни називају мерењем онај случај деобе, кад су дељеник и делитељ равноимени бројеви; код других налазимо, да је мерење то исто што и дељивост; а има и таквих чудних тумачења, да разлику између дељења и мерења ваља тражити у промењеном положају између дељеника и делитеља, $a : b$ или $b : a$. Прва дефиниција пада после онога, што смо рекли о наименовању бројева који се множе. А кад је делитељ наименован број, онда у већини случајева количник и дељеник имају једнако наименовање, али сем других количина, овом правилу не подлеже ни просторне и механичке количине.

Рачунање именованим бројевима даје у много прилика условне резултате. Узмимо ради примера просто правило тројно: кад 3 радника сврше неки посао за два дана, онда ће тај исти посао свршити за 4 дана $1\frac{1}{2}$ радник. Исто се тако налази на тешкоће при рачунању разломљеницима. Нама је појам о половини јабуке обичан, али се половина радника не да замислити тако исто, као ни негативна биљка, прационална јабука или уображен орах. Излази дакле, да се именовање рачунског резултата врши размисљањем независним од саме рачунске радње. У горњем примеру морало би се

*) Directrix и Genetrix.

казати овако решење: један ће раденик радити за све време (4 дана), а други само половину тог времена.

Други један извор привидних контрадикција потиче из неоправдане тежње, да се аритметички основни појмови протумаче геометријским средствима. И ако је геометрија најбоље средство за очигледну представу аритметичких закона, ипак су геометрија и аритметика свака за се ограничена целина, и морају се према својој природи свака самостално обрађивати, т. ј. аритметичке истине треба аритметички и доказивати. Тумачење негативних бројева супротним правцима једне праве даје повода забубама, јер може неко рећи: две тачке на апсцисној осовини, $+4$ и -3 , удаљене су једна од друге за 7 , међутим је збир ових бројева $+1$. Свакако се овде заборавило, да се међусобно одстојање двеју тачака, које су одређене одстојањима од почетка, не налази никад сабирањем већ одузимањем, те се тако отклања она несугласица. Још грђу погрешку нађосмо у уџбенику *Др-а Филкланда* (Лангенсалца, 1887), који је покушао да правила о аритметичким знацима код множења објасни правоугаоником, подељеним на 4 поља, на којима се заиста види извесна супротност дужина, али не и површина, те је тако остало необјашњено оно, што се је хтело објаснити. Основни појмови аритметички и геометријски не подударују се. Бројање на више и на ниже свакојако се слаже с кретањем у супротним правцима, али производ више од три чинитеља нема никаквог геометријског значења, нити производ негативних дужина може имати ма каквог геометријског обележја. Кад бисмо на пр. хтели рећи, да је производ двеју позитивних дужи бео правоугаоник, а производ неједнако означених дужи црн, — да бисмо промену знака једног чинитеља очигледно представили променом боје — онда би производ два негативна чинитеља морао бити опет бео правоугаоник, с тога што је сад други чинитељ променио знак; и тако бисмо имали једно очигледно средство за објашњавање аритметичких истина, каје би се још помоћу белих и црних коцака могло применити и на три чинитеља, само што бело и црно нису геометријске особине. — Исто тако није нико до сад могао дати геометријског значења 4 , или вишем степену, а један основни облик аритметички, полином, геометријска је немогућност.

Друге примедбе против доследности аритметичког система потекле су из рачунања нулом и бесконачним количинама. Једначина $a^0 = 1$ не слаже се са одредбом степене количине, по којој основа a , неузета никако као чинитељ, даје 0 , а не 1 .

Ну како нула може бити само резултат одузимања, а одузимање изложитеља јавља се само код дељења степенних количина с једнаким основама, то смо се вратили правилу: Сваки број, подељен сам собом, даје 1 . — Већ овај случај показује, да се нулом, као одрицањем броја, не сме рачунати као да је она број, него се у сваком поједином случају мора испитати, у колико је допуштено нулом формално као бројем рачунати.

Питања оваке природе веома су омиљена у неким немачким уџбеницима, на пр. *Тетеровом* у ХанOVERу (1881.) и *Ландмесеровом* у Виртембергу (1883); она се дају већином свести на једначни облик: $ma + bm = am + bm$, одакле се премештајем чланова налази: $a(m - m) = b(m - m)$, или по скраћењу са $(m - m)$, да је $a = b$ т. ј. да су ма која два броја једнака; међу тим је у ствари овде доказано само то, да сваки број помножен нулом, даје опет нулу. — И рачунање бесконачно великим бројевима даје често повода сумњи; тако се налази код *Енголта* (Арау 1888) овакав количник:

$$1 : (1 + x) = 1 - x + x^2 - x^3 + x^4 - x^5 + \dots$$

$$\text{и } 1 : (x + 1) = \frac{1}{x} - \frac{1}{x^2} + \frac{1}{x^3} - \frac{1}{x^4} + \frac{1}{x^5} - \dots$$

Замењујући овде x бројним вредностима, чуди се *Енголт* да се резултати не слажу; а то долази отуд, што је први ред збирљив само за вредности мање од 1 , а други за вредности веће од 1 , а несугласица је само привидна, јер је разлика између два бесконачно велика броја неодређен израз, т. ј. $\infty - \infty = a$.

И ако поменуте примедбе против доследности аритметичког система нису основане, ипак се може објаснити њихов постанак; али има замерака, о којима се то не може рећи. Тако се испитивање, да ли се позитивним бројевима може рачунати као и природним, мора обележити као беспредметно. Кад се у неком удружењу налазе два Јована Јовановића, онда се један од њих, за разлику од другог, зове Јован Јовановић старији, не мењајући услед тога ни у колико својих особина. Тако се исто и природни бројеви, за разлику од негативних, зову позитивни, а доцније и цели, стварни и рационални, не мењајући тиме својих особина. Шта више, позитивни су бројеви, док се не приступи разломљеницима, идентични с природним бројевима; како би иначе било могуће оно ортографско правило: где нема знака, замисља се plus.

На питање: шта је управо геометријска мера? — може се просто одговорити: назначен количник! За доказ навешћемо, како се у многим приликама размера казује једним бројем. Ако вам

на пр. какав железничар каже, да је на Семерингу највеће пењање 42, или читање у каквој статистици број 0,123, онда се у оба случаја у опште разуме, да је прави количник стављен на место назначеног.

Неки су чак и то замерили, што се у убеницима наизменце служимо речима: *број, количила* и *израз*. Оно до душе требало би у аритметици да се говори само о бројевима; ну како је количина опширнији појам, а израз, т. ј. усмено или графично формулисање појма, још опширнији, то нека је допуштено, да би се избегла заморна монотонија, да се може једна реч заменити другом. У таквим стилстичким критикама не умемо да нађемо математичких мисли.

Шоенхауер је геометријске постулате упоредио с мишоловком, чиме је хтео рећи да је *Евклидова* геометрија основана поглавито на искуству, али да се није проникло у суштину њихову. Морамо признати да овај философ има право у толико, што се је геометрија — из поштовања прма класичном веку — сувише дуго држала *Евклидових* облика, тако да се тек у убеницима последњих година све више јавља тежња, да се *Евклидова* емпирична геометрија замени индуктивном модерном геометријом. Аритметика стоји у том погледу много боље, јер имамо много угледних радова, поред којих нема места сумњи, да је аритметика само гомида произвољних, на искуству основаних истина, него је она систем научних истина које, по логичној нужности, чине једноставну и доследну целину.

Они, који сумњају у аритметику као једноставан и доследан наставни систем, нису срећни што се позивају на г. *Лихтенберга*, јер је овај господин широј публици боље познат као сатирик но као философ. А ми мислимо, да наставнички позив није, да сумњу ствара, него да је отклања; и да створи себи убеђење, и да по њему ради. А наше је убеђење: „да је аритметика свуд апстрактна, и ако не оскудевамо у средствима, да је очигледно представимо.“

(*Österreichische Mittelschule*).

ПРЕВЕО

Стеван Давидовић
ПРОФЕСОР

МИСЛИ О ШКОЛСКОЈ ДИСЦИПЛИНИ

(ПО НЕМАЧКОМ)

Поводом једног чланка др-а Фр. Штандфеста о школској дисциплини, штампаног у

листу „*Österreichische Mittelschule*“, изнео је у истом листу и проф. др. *Г. Хергл* неколико својих мисли о том предмету; па како је ова страна школског живота врло важна, јер је добра дисциплина једна од најбитнијих погодаба за успешну наставу, саопштићемо овде главне мисли *Херглове*.

За време предавања

треба обратити пажњу на пристојно држање ученика како при седењу (руке не смеју бити скривене, из више узрока), тако и при устајању и седању. Да би цео разред пажљиво пратио предавање, треба крајња места до прозора попунити оним ученицима, за које се зна да их настава више интересује. Као што се у телу човечјем покретом сваког нерва управља са једнога центра, исто тако мора и ученик да буде активан део целине, јер су сви ученици једног разреда тако рећи један васпитаник, који свом наставнику не сме дговати ни једнога одговора. Па као што они мишићи, који ређе раде, слабе, па и изумру; исто је тако потребно, да се сваки ученик што чешће подстиче на рад, — разуме се: слабији више но умнији или напреднији. Ну сарадња свију елемената не сме се показати у томе, што ће сви ученици, на једно питање наставниково, скочити, дићи руке, и викати: „да кажем ја!“ јер многи дени ученик може тада поуздано рачунати, да неће бити прозван. Ова околност, као и искуство, да се јављају и такви ученици, који и не знају одговора, даје повода мишљењу, да би требало са свим укинути ово јављање. Непажљиви ученици могу се и једним и другим средством натерати, да буду пажљивији; а то је размештај ученика по њиховој подобности, али не онако као што обично бива, да се бољи ученици распореде по предњим клупама, него обрнуто. Да се при оваком размештају даје маха дошаптавању, мислим да неће нико тврдити, јер се дошаптавање у опште не сме трпети, нити се оно у појединим случајевима даје избећи. А напротив овакав размештај има ту добру страну, што су наставнику приликом пропитивања они лошији ученици увек пред очима; а ваља у том видети и један васпитни моменат, јер се оваким размештајем добрим ученицима поклања оправдано поверење, које они неће лако злоупотребити, него ће их оно још више подстаћи на рад, док се међу тим уобичајеним размештајем они лошији ученици, који могу бити врло вредни али мање даровити, очигледним запостављањем вређају и осећају понижени.

Да пређемо на дисциплину за време писмених задатака у школи. И ту је предњим размештајем

преписивање много отежано; сем тога преписивање се може спречити и овим средствима: поглед наставника треба да је непрестано управљен целом разреду, у разреду мора владати потпун мир; с тога не треба допустити ни да поједини ученици запиткују наставника, нити да се задаци разновремено предају. Исто тако не треба наставник да иде по разреду тамо-амо, јер се тако даје прилика ученицима да завире у туђ рад и да се договарају. Ученици ће се брзо одвикнути од запиткивања, ако им наставник одмах у почетку не одговара на питање; а ради једновремене предаје школских задатака може се препоручити овај поступак: Сваки ученик, кад сврши задатак, треба да га преда ономе који седи на крају исте скампије (редару те скампије), и не сме изаћи из разреда, јер би тиме узнемирио и свој разред а и друге, него има да се спрема за идучи час, или треба да понавља оно што је предавано на претходном часу. Тиме се ученицима спречава дошаптавање и помагање оним друговима који још нису довршили задатак. Од прилике пет минута пре но што ће куднути час, наставник треба да опомене ученике да доврше задатак, па чим кудне час, редар сваке клупе предаће скупљене задатке ономе који седи пред њим; на тај начин биће и већбанке сложене оним истим редом, којим и ученици седе, те се тако може при кориговању лако ући у траг независним радovima.

При кориговању писмених задатака у школи, треба наставник да има на уму цео разред, а не само оног једног ученика чији задатак поправља. Обично се наставници задовољавају тим, што помену круције и чешће погрешке, па за тим раздаду већбанке ученицима, да они сами учине нужне исправке. Из разних узрока препоручно бих ја један други поступак, којег се држе многи моји другови, и који вреди нарочито за преводе из матерњег језика на туђи језик. Како се текст на матерњем језику пише брже но превод, већбанка ће бити чистија, ако се изостави тај текст; ну има један важнији разлог. Многи ученици, нарочито они у нижим разредима, чим израде превод, хитају да препишу текст на матерњем језику, да би га могли код куће, уз помоћ приватног учитеља или старијег друга, израдити; а то бива и код вреднијих ученика у старијим разредима. Да би ученици оно време, које пропусте преписујући текст на матерњем језику, корисније употребили, да превод још једном прегледају и дотерају, било би у интересу саморађње, која је и онако скучена садашњом, можда и сувише плашљивом, наставном методом, кад би ученици писали текст на матерњем језику у одвојеној већбанци, у коју би уписали превод израђен код куће уз при-

помоћ свију допуштених средстава, па би на тај начин дошли у школу потпуно спремни за коректуру. А да би се ученици навикли, да још истог дана прериде задатак код куће, треба наставник неколико пута одмах сутра дан да врати школске задатке, па да том приликом укори оне ученике, који нису прерадили задатак. Сем тога не треба већбанке враћати на самом часу, јер се тим даје прилика узнемировању колико самим раздавањем, толико и ученичком радозналошћу, да виде оцене и погрешке својих другова, него се домаћи превод поправи према тачном преводу који је на табли написан, а тек се код куће исправе погрешке у школској већбанци, која се враћа после часа.

А сад да пређемо на другу страну школске дисциплине, којој се обично мало пажње поклања, али се ипак не сме занемарити, јер ред у том правцу може значити не само половину, већ и цео живот, а то је одржавање реда

пре и после часа.

Да пре доласка наставникова влада у разреду потпуна тишина, тешко је постићи; а нема ни смисла томе тежити, јер мирни разреди нису увек и најбољи. Довољно је кад се строго пази на то, да је сваки ученик на свом месту. Али о једној другој тачци имало би се више шта рећи: о томе, како да се избегне забуна при каквој изненадној опасности, на пр. пожару. Како број ученика у средњим школама нагло расте, а школске зграде нису ни подесне ни простране; а како се даље из искуства зна, како су и одраслија лица збуњена у случају какве опасности, то би се у том погледу могло препоручити ово:

а) владање у разредима.

Како се већ при тражењу горњих хаљина и шешира лако може десити забуна, треба увек наваљивати, да сваки ученик своје хаљине обеси на одређено место близу свога седишта. На извештај знак, који се мора јасно разликовати од школског звона, наставник ће казати ученицима, да своје школске ствари (књиге, свеске и т. д.) узму у леву руку, за тим да узму своје хаљине, да метну шешир на главу, горње хаљине на лево раме, и да по два и два стану у ред (најбоље онако како седе у разреду, т. ј. вратима најближи напред); ученици, који се на знак узбуне не би десили у ученици (него у ходнику, нужнику и т. д.), треба одмах да похитају у свој разред. Чим ученици буду спремни за полазак, учитељ ће отворити оба крила школских врата, и казати ученицима да брзим (али не трчећим) кораком излазе, а он ће сам остати код

школских врата, да би могао спречити евентуално гурање. Ако би међу ученицима био који хроми, учитељ ће се нарочито за њега заузети и закљонити га најподеснијим начином. Наставник ће последњи оставити разред, пошто се увери да нико није заостао у разреду, и оставиће за собом отворена врата. Ако се у моменту, кад је дат знак за узбуну, учитељ не би десно у разреду, дужан је да похита у свој разред, да укаже потребну помоћ и да води надзор.

б.) у школској згради.

Ако школска зграда има више излаза, онда треба пазити да се они сви употребе; с погледом на то треба регулисати како излазак појединих разреда, тако и њихово кретање по школским ходницима. Исто тако треба тачно одредити, и ученике у томе већати, који ће разреди ићи напред, кад се више ходника стичу у један, или кад се учioniце налазе с једне и с друге стране једног истог ходника. Обично треба пустити млађе разреде напред, а никако не треба допустити да разреди иду упоредо, или да једни друге претичу, да би се на тај начин избегло гурање на главном излазу.

в.) пред школском зградом

Па и пред школском зградом не треба пустити ученике, да се развију по својој вољи, јер могу у случају какве опасности сметати лицима која су дошла у помоћ, а могу и сами бити повређени; треба их одвести до једног извесног места (на пр. цркве, какве нове куће, рођа и т. д.), и тек тамо их распустити с напоменом да оду право кући. За све време потребно је, да учитељ како у држању тако и у говору буде озбиљан, а и ученици да не вичу.

У почетку сваке школске године требало би још првих дана упознати нове наставнике с тачним

одредбама у овом погледу, које су условљене месним приликама; а у самом извршењу ових одредаба треба преко целе године већати се сваки дан после последњег часа.

На послетку да рекнемо коју и

О КАЗНАМА.

Казнити ученика премештајем на друго место не може се препоручити после онога што је речено о њиховом размештају по подобности, јер преместити лошијег ученика у задњу клупу, значило би не само одликовати га, него му дати прилике, да буде још непажљивији. С погледом пак на ограничену дисциплинску власт, која је дата и поједином наставнику и професорском савету, а имајући на уму и немогућност, да школа, сем оно неколико дневних часова, кад су ученици под њеним надзором, мотри на ученике и ван школских часова, јер би се њен рад у том правцу могао тумачити као мешање у родитељска права; с погледом на све то, — најбоље је да се казни у опште мало примењују, а кад већ мора бити, онда да се то чини у оној поступности, коју је прописао школски закон, ако се хоће да очува њихова важност. У опште треба више полагати на учениково властито признање, а казну оставити домаћем васпитању. С тога треба често извештавати родитеље о свему, што се дешава у школи; па ако им је стало до тога, да своје дете изведу на добар пут, они ће знати шта им ваља чинити; а ако родитељи буду равнодушни према свима опоменама школске власти, онда је школа бар скинула са себе сваку одговорност, но у таком случају треба строго применити казне прописане школским законом.

С. Д.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА.

КЊИЖЕВНЕ ОБЗНАНЕ

Numismatička sbirka od najstarije dobe od cara Dioklecijana. (Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu. Odsjek II. Svezak I.) Uredio prof. Sime Ljubić, ravnatelj nar. zem. muzeja. Sa 12 tabla. U Zagrebu. Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta 1890. (Цена 3 форинте).

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1891.

Међу најлепше научке забаве долази прикупљање и одређивање биљака, инсеката, минерала и старинских новца.

Пред том трајном а и корисном забавом падају у засенак многе тренутне и узалудне забаве.

С тога није чудо, што у свету има људи, који ће доста труда уложити и скупе новце потрошити, да дођу до каквог ретког и загонетног старинског новца.

Највећа се пажња, разуме се, поклања лепим колонијалним и светским новцима грчким и римским, али се, у свима земљама, велика пажња поклања и домаћим старинским новцима.

Класичне старинске новце, грчке и римске, воли образован свет као нешто лепо, а своје старинске новце, ма и не били лепо, воли сваки народ као нешто своје.

Шта вреде старински новци за науку, најбоље нам показује историја културе и уметности, па и историја владалаца и држава. А каква пријатна и родољубива осећања у срцу нашег народа називају новци цара Душана, кнеза Лазара и Краљевића Марка — може знати само онај, који је имао прилике да види, како наш свет чува сваку старинску пару (новац), особито кад држи да је српска.

Ну, при свем том, старинске паре, које се ипак у нашим крајевима, не могу да се спасу од пропасти или од одношења у туђину.

Старинске паре, које се код нас пађу, махом падну неиспитане, као жртве модерне индустрије, пред златарску дуваљку, или дођу до руку агента страних музеја. То долази отуда, што код нас као да још нема људи, који би старинским новцима поклањали онолико сталне и озбиљне научне пажње, колико им привремене и радознале пажње поклања прости свет.

Разбирање за старинске новце као да је до сад била само дужност чувара Народног Музеја или страст лакомих среброљубаца. До душе, има и закон, који забрањује носити старине на страну, али тај закон не може да сачува од искушења сиромашне породице, кад им се, у оскудици, појави прилика, да за старинске паре, које данас не иду, добију новце, који иду.

Закон управо заплашава свет, те не сме да показује старинске паре из страховања, да му их власт не би одузела без накнаде. Тога ради се и Музеја сећају само људи имућнији и увиђавнији.

Тек би онда свет старинске новце радо показивао и научним потребама жртвовао, кад би се, бар по окружним местима, одредило по какво стручно лице, које би откупљивало од света важније старине. За то као да би најподеснији били наставници, који се баве историјом, нарочито с тога, што ученици и сами често имају обичај, да наставницима историје, који им говоре о прошлости, доносе на увиђај старинске паре својих родитеља. То би било у толико корисније, што се на многим местима налазе у већој количини новци, којих по другим крајевима нема у тој мери. Тако се у ваљевском округу понајчешће налазе новци римског

цара Гордијана III, који је у своје време, с војском и благом, прелазео преко наших земаља, а у шабачком округу, опет, највише се налазе новци римског цара Трајана, чију судбину народ доводи у везу с именима неких села и старина по Мачви и Поцерини, и новци нашег краља Драгутина, коме је престоница била на Сави у Дабрацу (или Дебрцу).

Што се нумизматика код нас занемарила, можда је узрок и у томе, што није било zgodних дела, по којима би се старински новци могли одређивати.

Тога ради хоћемо и да прикажемо с две три речи једно ново дело нумизматичко. До душе, то дело није штампано ћирилицом по латиницом, али је опет бар на нашем језику, те може бити приступачно много већем броју читалаца него што су нумизматичка дела на туђим језицима.

То је дело, коме натпис горе исписасмо. — Вредни чувар народног музеја у Загребу, професор *Симе Љубић*, који је поштоваоце нумизматике још 1875. године обрадовао „*Opisom jugoslavenskih novaca*“, издао је прошле године у Загребу и опис старинских новаца, што се налазе у загребачком музеју. Истина, ту нису описани сви новци, но само неки део. Ту су описани новци из најстаријега доба, грчки и келтички, и, од римских, породични из конзулског доба и царски до времена цара Диоклецијана.

Поред тачног описа сваког новца додана је и кратка биографија сваког римског цара и царице, а има и 12 таблица с литографисаним сликама. До душе слике нису онакве, какве се могу видети у страним нумизматичким делима — нису ни из далека онакве, какве су у красним делима *Имхоффа Блумера*: „*Porträtköpfe auf römischen Münzen*“ и „*Porträtköpfe auf antiken Münzen hellenischer und hellenisierter Völker*“ — али, тек, опет су добро дошле. И ако ће сваки, који је имао прилике да разгледа римске новце, познати, да слике појединих царева и царица нису добро погођене, опет ће призвати, да би се без њих, према самом опису, много теже било управљати.

Уз опис новаца означавано је и од каквог су метала, колико су тешки и велики, а понегде је означена и цена, само би се могло напоменути, да се многи новци могу купити јевтиније него што тамо стоји. Треба само загледати у „*Numismatischer Verkehr*“ што излази у Липици, па се уверити.

Мало је незгодно што нису протумачени ни скраћени натписи на новцима ни термини при опису. Да је то учињено, књига би вредела и за ширу публику. Овако вреди само за ужу публику и за оне, који су, колико толико, вични нумизматичким терминима, тим пре, што је и цена повелика, јер у

књизи осим слика има 30 штампаних табака велике осмине.

Пада у очи и то, што уз многе новце стоји забележено да су пађени у Србији и да су из Србије однети и поклоњени загребачком музеју. Штета и грехота, што то бива са нашег немара!

Вл. М. Јов.

Извљачение из **Горски Вѣнецъ** отъ *Петъръ Петровича Нѣвоша*, Владика Чрногорски. На български прѣвелъ *П. Ивановъ*. Видинъ. Скоропечатница Т. Х. Тошевъ. 1891. Цѣна 1 левъ, — 8°, XII, 96.

Тек што је у претпрошлој свесци био наштампан приказ Решетаревог издања *Горског Вијенца* и руског превода, дође нам до руку и овај бугарски, који на жалост није у целини него у изводу. И тако ми сад имамо Горски Вијенац издан до сад десет пута, а преведен у целини на немачки и руски (а скоро ће изићи и на шведском) и у изводу на талијански и бутарски.

Оно истина, има — нарочито данас — доста списа, из којих се може два, три пута краћи извод направити, и да су у таком изводу опет исказане све мисли пишчеве, и ниједна да није окрњена или онакажсана, али ја бих рекао да *Горски Вијенац* није такав. Он се може преводити у целини, и онда ће остати *венац*; или у одломцима и онда ће бити, четвртина, трећина, и т. д. *венца*: — али ако се од њега направи извод, онда то не ће бити ни *венчић*, ни неки део *венца*, него ће бити *венац*, коме су овде онде ишчупани цветови и лишће, па се провиде стабљике или жице које остало цвеће држе. Сваки који га је целог видео, зажалиће на онога, који га је тако онаказио.

Тако сам од прилике осећао, кад сам овај бугарски извод прочитао. У њему је изостављена цела трећина оргинала. Од 2819 стихова изостављено је преко 950.

Осим појединих стихова који су овде онде пропуштени, изостављени су ови делови:

О кукавици и јаребицама на Црквини (стх. 181—197).

Шала с оцом Брунчевићем на састанку Озринића с Никшићима (стх. 391—419). Преводилац је превео оне речи кнеза Јанка да у мало на том састанку није било великог покоља, а ово, што је и било узрок да су се „мало“ свадиле, изоставио је.

Алегорички разговори Црногораца међу собом а пред Турцима (стх. 806—847 и 950—972).

Препирка сердара Вукоте и Вука Мићуновића о младости и старости, наваливање Турака да опет

лепо живе као до сад и Коло о Пивљанину Бају (стх. 973—1073).

Како су се поклада два кокота, Коло о Новоме, „Мора“ сердара Јанка и разговор Црногораца како смрде Потурице (стх. 1198—1252).

Сан сердара Вукоте о старом Озри (стх. 1341—1360).

Драшково причање о млетачким шпијунима и позоришту, и Обрадов говор о „маштанији“ у Котору (стх. 1501—1614).

Гледање у плећке (стх. 1693—1729).

Песме сватовске о Алији па до краја (стх. 1832—1885).

Црногорци хвале погинулог унука Ватрићева и говоре о освети (стх. 1464—2014).

О баби „вештици“ и попу Мићу (стх. 2045 до 2217).

Игуман Стефан кори владика Данила што се о празнику осамио (стх. 2524—2547).

Помен игумана Стефана душама умрлих и погинулих јунака, па све до свршетка (стх. 1648—2819).

Изостављена је и посвета.

Из овога ће читалац моћи видети шта је остало, и какав изгледа *Горски Вијенац* у бугарском преводу.

За оне друге две трећине што су преведене, може се слободно рећи да су преведене врло лепо. Велика сличност у језику помогла је преводиоцу да се држи готово од речи до речи оригинала. Тиме је врло добро очувана лепота и снага дикције Његошеве, а то је оно што у сваком преводу највише страда. С те стране овај је превод много надмашио немачки Кирстеов.

Преводилац се служио Решетаровим издањем, па примио и погрешке његове, као н. пр. код стихова: 9—11, 43, 56, 109, 583—84, 603, 624—25, 772—74, 844, 1105, 1676, 2419. О овоме је било говора у претпрошлој свесци „Просветног Гласника“, те за то не ћу понављати.

Али осим ових писаца је и сам направио неколико погрешака. Тако н. пр. преводилац није разумео ове стихове:

15—18:

Палеологъ покани Мурата,
Гърци, Сърби, въ земя да закопа,
Бранковича и Гърка Гертука;
Но Гертука е това и заслужилъ.

355, 56:

Кучетата во вѣкъ да приказватъ
Кога сме се в Поляне сръщали.

Преводилац је помешао речи п а с (појас=поколење) и п а с.

1114:

Съсь плѣсница не расте надбѣжда.

Овде је опет помешао речи п а д а (челик) и п а да.

1371—72:

За това съсь вѣкога приготовенъ
Злото съсь зло мѣжки да отбивамъ.

1626—28:

Името му само бѣше лично,
Инакъ бѣше човѣкъ срѣдня възрастъ.
Нито красивъ, нито съвѣмъ грозенъ.

1654:

Нити добръ нити съвѣмъ лошо.

Нетачно су још преведени стихови: 19—21, 79—81, 104—106, 138, 139, 161, 294—95, 300, 357, 373, 391, 445—46, 462, 499—508, 527, 531—37, 764—с8, 900—1, 1158, 1626—28, 1654 1679, 2465, и још неколика места.

Ми се надамо да у новом издању не само не ће бити ових погрешака, него да не се преводилац потруди, да га у целини преведе. По овоме што је преведено уверени смо да је он у стању то много боље извршити него остали преводиоци, и тада ће бугарски превод бити најбољи. А кад *Горски Виџенац* није на одмет тако богатим књижевностима као што су немачка, руска и шведска, не ће бити сигурно ни младој бугарској.

Љуб. Стојановић,

Школски списи (два француска педагошка листа; — трећи извештај беогр. учит. школе).

Почевши од 1878. год., *Musée pedagogique* и *Bibliothèque centrale de l'enseignement primaire* издају као свој орган **Revue pédagogique**, који у својој јануарској свесци од ове године дон си ову садржину: *A propos d'un discours de M. Marion, T. Naudy; Les travaux manuels dans les écoles normales d'instituteurs, René Leblanc; Le livre d'or d'un moraliste, F. Buisson; Le choix des auteurs dans le nouveaux programme du brevet supérieur, Felix Hémon; La réforme projetée de l'instruction publique en Prusse; Le sauvetage de l'enfance, Jules Steeg; Causerie littéraire, Ch. Bigot; La presse et*

les livres; Bibliographie de l'enseignement primaire pour l'année 1889., A. W.; Chronique de l'enseignement primaire en France.

Као што се види, садржина је овога броја врло одабрана. Питања, која се у овом листу расправљају, тичу се не само основне него и средњешколске наставе, с тога је овај часопис добро дошао свима, којима је пала у део мучна али и веома захвална дужност, да раде на образовању народнога подмлатка, да васпитавају оне, „на којима свет остаје.“ На овом листу раде најбољи педагози француски, који не пропуштају неопажено ниједно сувремено или спорно питање, које избије у педагошкој литератури светској. Међу прилозима којима је обогачена садржина ове свеске нарочито се истиче, и сувременошћу предмета који се расправља и ваљаношћу погледа који се износе, први чланак, у коме су побележене главне мисли из уводнога предавања познатог франц. педагога, г. Мариона; овим је предавањем г. Марион отпочео предавања педагогије слушаоцима философског факултета. Као и код нас, тако се исто и код Француза живо осећа један недостатак у јавној средњешколској настави. Сви мислени радници школски увиђају, да у раду наставника сред. школа нема довољно заједнице, да се они не руководе једном усвојеном и признатом доктрином, о смеру васпитања, о његову духу и методама. Овај недостатак, који се опажа и код чланова једне исте колегије, потиче отуда, што није било претходне спреме, којој би била последица цотпуна свест о заједничкој одговорности. »Сваки ради, вели г. Марион, свој посао како најбоље зна. Сваки наставник предаје свој предмет и васпитава свој разред, како му се може. Са свим је природно, да се онда предаје, како се учио, и да се ради онако, како се пређе радило. А то се зове, према примерима којима се подражава и према особини посла који се ради, радити по традицији или по навици, рутини. У сваком случају то значи ослањати се на емпиризам, држати се у раду навике а не принципа. Зато и крајни резултат није такав, какав би се могао желети. Није ли дакле настрано остављати посао, за који се тражи највише јединства, на вољу толиким случајностима? Није ли нарочито настрано, да најплеменитији и најтежи од свију послова (јер се њиме израђује душа) буде једини, који се врши, и ако се није претходно изучио, и ако се није никад мислило о његовим правилима.» Истичући на прво место недостатак заједнице у раду наставника средњих школа, г. Марион нам овим речима указује потребу, да они, који свој живот посвећују настави, треба, поред осталих предмета, да проуче још и

педагогију. Међу предметима, који треба да се уче на пашој Вел. Школи функцира и Педагогија, али се за њу не нађе до сада наставника. Ако их није било, требало их је створити, јер и наше средње школе, поред осталог, пате и са овога недостатка, можда и више него француске. Баш због тога се и задржасмо нарочито на предмету овога чланка, јер нам није могуће износити остале погледе г. Мариона о томе: какав треба да је прави наставник, шта је циљ васпитања, чији се интереси слажу с интересима отаџбине, и т. д. Ови су погледи такви, да заиста заслужују сваку пажњу, а сви су задахнути најчистијим осећањима патриотским.

Као и овај, тако исто заслужују пажње и остали прилози овога часописа. У другоме се чланку расправља питање о програму, којег би се ваљало држати предајући ручне радове у учитељским школама. Од општијег је интереса трећи чланак, у коме се износе врлине списа познатог француског психолога и филозофа, Р. Janet-а, „Lectures variées de littérature et de morale“; у овоме су делу прибрани одабрани изводи из многобројних дела овога научара, намењени омладини. Како су нашу дечију књижевност почели у најновије време плавити дела без икакве стварне вредности, вредно је из овога чланка видети, шта се и како се ради у народу, на који се имамо рашта угледати.

Поред других занимљивих прилога, који нас уводе у ток свих дневних и спорних питања која занимају не само Французе него и остали образовани свет, заслужују пажње у овоме часопису рубрике: *Causerie littéraire* и *La presse et les livres*, у којима се бележи свака иоле важнија новина у књижевности и журналистици, само ако је у вези са основном и средњешколском наставом. А није без извесног интереса и потпуна библиографија свих важнијих дела за основну наставу, која су изашла у току 1889. год.

Овај часопис излази у месечним свескама од 6—7 табака, а цена му је 13-50 дин. Претплата се шаље на адресу: Ch. Delagrave, éditeur 15, rue Soufflot Paris.

*

„Société de l'enseignement supérieur“ издаје има већ 11 година свој часопис **Revue internationale de l'enseignement**, који у својој јануарској свесци од ове године доноси ову садржину: *Questions d'histoire à propos de François I.*; *L'institution nationale par Franck d'Arvert*; *Etude comparée sur le développement constitutionnel de la France et l'Allemagne*; *Le Budget de l'Instruction publique devant les Chambres en 1890*; *L'enquête scolaire de Berlin*; *Correspondance internationale*; *Nouvelles et Informations*; *Bibliographie*.

Садржином својом не заостаје овај часопис ни у колико иза *Revue pédagogique*, а да јој се нема шта замерити ни у избору ни у обради, јамче нам имена и писаца и чланова редакционог одбора, међу којима се сретасмо с највиђенијим представницима науке и књижевности у Француској. Ова околност довољно препоручује овај часопис свима, који се интересују средњешколском наставом или савременим питањима из које области научне. Међу чланцима ове свеске највидније место заузима, и савременошћу предмета и интересношћу погледа, чланак Е. Блума „О националној настави“, у којем су сређени погледи и мисли познатог и рано преминулог педагога француског, Франка д'Арвера. Прилике, у којима се ми данас находимо, идеали, које желимо видети остварене у будућности, упућују нас, да овим мислима поклонимо озбиљну пажњу. Ако је код Француза почело хватати корена мишљење о потреби новог правца у настави, која би требала да носи национални тип — онда је та потреба код нас и већа и неопходнија. Одредити односе између школе и нације; пошавши са становишта не личног него социјалног и националног, према двојакој основи, морала и грађанског васпитавања, обновити, проширити, учврстити целокупну наставу и поуку — то је био циљ, којем је, у својим многобројним делима, тежио Франк д'Арвер. „У делима се пак овога педагога, вели Е. Блум, слави религија отаџбине, религија просвећена, јер је она плод студије и размисљања; религија љубави, јер што се више познаје Француска, то се више и воли; религија мира и браћства, јер онај који воли Француску, што је добра и што је увек тежила за правдом, зна да и друге нације за све што су учиниле добро, корисно и лепо, имају права на захвалност не само својих синова него и странаца, који се користе њиховим радом.“ Оваким су истим патриотизмом задахнута дела, из којих су побране мисли о националној настави, који је предмет овога чланка. Полазећи са гледишта, да је човек чедо земљишта, на којем је поникао и одрастао, и традиција, којима је од малена запајан и одушевљаван, да је, једном речју, развијени члан једне нације, која поправља његове слабости и објашњује његову природу, Ф. д'Арвер изводи да је и националној настави поглавити задатак, да га томе научи; на тај ће га начин излечити и од егоизма и дати му свест о себи самом, научивши га раду, по коме сваки човек и добива *raison d'être* и своје достојанство. Ако икада, то је нама у данашњим нашим приликама, потребно да о погледима, изнесеним у овоме чланку, размисљамо; с тога се и задржасмо оволико на њему.

И остали су чланци хвале вредни и ради предмета које расправљају и ради своје вредности и ваљаности. Поред њих има у овом часопису и других рубрика, у којима се прати и бележи сваки покрет школски у свету. У библиографији се редовно критички разматра свако дело, које је у вези с питањима, којима је овај часопис посвећен.

Београдска Учитељска школа издала је свој трећи извештај за ХХ. школ. годину 1889.-90. Овај је извештај спремио управитељ учитељ. школе, г. др. Војислав Бакић. На прво место у овом извештају долази Беседа г. М. Миловановића, коју је говорио о Св. Савској прослави у Учит. Школи. Тема је беседи неколико речи о узрочности, од којега закона, по пишчеву схватању, као да зависи и целокупан људски напредак. Досадањи радови г. Миловановића довољно препоручују овај чланак, коме се, поред ваљаности, не може одрећи ни сувременост, јер се о питањима ове врсте у нашој књижевности мало писало. За овом беседом долази „Школски летопис“, из којег се види шта се све радило у школи у току 1889.-90. школ. године, па онда остале рубрике, које нам дају могућност, да пратимо цео рад и покрет у овом заводу за ту годину. Од нарочитог су интереса марљиво и прегледно израђени статистички прегледи о учитељ. испитима,

о уписаним ученицима, о годинама старости ученика, о занимању родитеља ђачких, о месту рођења и т. д. Тако видимо да је у 1890. год. полагало учитељски испит 135 кандидата из учит. школе и 24 богослова. До сад су свршили ову учит. школу и полагали редов. учит. испит: 58 кандидата у Крагујевцу и 401 у Београду, — свега 459. Кад се овај број подели на 20 година, од кад ова школа постоји, онда долазе на годину 23 кандидата. За 1889.-90. уписано је било свега 288 ученика, међу којима их је било 67 из других крајева српских, а највише из Старе Србије (21) и Македоније (20). Запамљиво је, да у ову школу највише иду деца занатлијска (68) и земљорадничка (151). Највише ученика има из ужичког округа 40, а најмање из топличког и црногорског. — На ову је школу издато од 1. јануара до 31. децембра 1890. године 93.039,80 динара; у ову је суму ушло и благодејање ђачко у 54.075 динара.

Потреба оваких извештаја је очигледна. Код осталих образованих народа издају овакве извештаје све средње школе. И код нас се та потреба поодавно опазила, па је било и покушаја да све наше гимназије издају овакве извештаје. И прошли професорски збор признао је ову потребу, доневши о томе и резолуцију. Да се пак то и у дело приведе, стоји до државе, која треба да притекне новчаном помоћу.

Св. Ст. С.

ПРОСВЕТНИ КОВЧЕЖИЋ

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА.

Иностранство.

Виши женски курсови у Петрограду у години 1889.-90. — После трогодишњег прекида г. 1889. било је обновљено примање ученица у петроградске свеучилишне курсове. 27. септембра те године било је свечано отварање, а 28. септембра била су почета предавања. Свега ученица било је примљено 144, од кога броја долази на филолошко-историјски одсек 107, а на физичко-математички 37. Од њих су били вере: православне 130, римскокатоличке 6, лутеранске 3 и јудејске 5; сталеза: кћери дворјанских и чиновничких 111, свећеничких 7, трговачких 19, грађанских 5, сељачке 2; породичног положаја: девојка 141, удате 2, удовица 1. Више од половине свега броја — 75 — дошло је из средњих школа у Петрограду; остатак из других градова, па чак и из Владикавказа, Тифлиса, Том-

ска и Јенисејска. Све примљене ученице донеле су сведоцбе одличног владања и великом већином одличног напретка у школама које су пре тога училе. Према издатој уредби, ученице су биле настањене: код својих родитеља (72), код блиских сродника (28), у породици тугоровој (1), у породици својих мужева (2) и у заједничком жићу (интернату — 41). Избор стана за интернат и цело уређење и управу њиме врши нарочити одбор друштва за набавку средстава овим женским курсовима.¹ — При курсовима имају два савета: старалачки и педагошки. Први се стара о материјалним и домаћинским потребама, а други о питањима, која се тичу научне стране. Чланове старалачкога савета одређује министар просвете, а у њ улазе и директор и надзорница курсова; педагошки савет састављају про-

¹ За смештај и издржавање у интернату плаћа се 300 рубаља за 10 месеци.

есори и предавачи на курсовима. Овај други савет израђује програме предавања и правила о владању и учењу. Особито су овде значајне *репетиције*, на којима су се наставници изближе могли познати с ученицама, њиховим знањем и постигнутим напретком. Како из резултата ових репетиција, тако и из вршенога надзора добивени су врло повољни одзиви о раду ових ученица: уредно похођење часова, примерна пажљивост на предавањима, љубав и савесност у раду и вредноћа, често врло велика (не само што су многе, без претходне за то спреме, толико савладале језик латински, да су им одговори признати као довољни, — него су још и поједине ученице израђивале самосталне лекције из психологије, руске и старе историје, руског и ст. слов. језика, физике и механике, спремале реферате и т. д.), — таква је општа оцена њихова. Она пак доказује да је ученице на ове курсове довела свесна, чиста и бескорисна љубав према науци и просвети, истинска тежња к вишем умном и моралном развиту на добро породици и друштву рускоме — Резултати државних *испита* били су, може се рећи, сјајни. Прелазне испите из I и II курса положило је врло добро њих 78; передовних слушалица које нису испит полагале било је 7: није полагало испит због болести 12; остале по својој вољи у I курсу и друге године 4; у течају године оставиле учење 43. — За школску годину 1890.-91. поднело је молбу за ступање у I курс 110 ученица, од којих је примљена 101.

Ж. мив. н. пр.

Централна педагошка библиотека под именом Амоса Коменског у Лајпцигу. — Године, 1881, у спомен двестагодишњице од дана смрти знаменитог словенског педагога, која је навршена још 1870. г., основана је у Лајпцигу централна педагошка библиотека под његовим именом (Comenius Stiftung). До тог времена у Германији није било никакве иоле потпуне специјалне педагошке библиотеке, која би била приступна сваком учитељу. Међу тим, силно богатство саме немачке педагошке литературе свима је познато.* Очеvidно, раније или доцније морала се показати потреба за таквом библиотеком. Покретач овога посла било је, по предлогу једнога од својих чланова Ј. Беџера (Beeger), преводиоца «Велике Дидактике», Лајпцишко учитељско друштво (Leipziger Lehrerverein). Та погодба, што је библиотека основана баш у Лајпцигу, мора веома повољно утиснути на њено развиће, једно због згодног средишњег положаја Лајпцига, а друго и због тога, што

је Лајпциг, као што је познато, главни центар немачке књижевне трговине и књижевно-издавачке радње. Лајпцишко учитељско друштво изабрало је из своје средине управу библиотеке, која је разаслала по целој Германији позив на све пријатеље народног образовања, позивајући их да помогну новоме послу. У многим су местима образовани с овом намером нарочити одбори (Pflugschaften). Сада право својине на централну педагошку библиотеку припада свима оним учитељским корпорацијама, које указују овој установи материјалну помоћ, а управа је предата Leipziger Lehrerverein-у. Број свезака централне педагошке библиотеке износи сада преко 30 000; њен годишњи буџет 1889. г. био је 4.048 марака. Лајпцишки општински одбор даје библиотеци годишњу помоћ у 500 марака.

Између осталог, Лајпцишка централна педагошка библиотека располаже најбогатијом збирком у Германији школских програма (Schulprogramme). Једна од задаћа, намењених при оснивању библиотеке, била је створити могућност немачким наставницима да се колико толико упознају и с тим, шта се ради у питању народног образовања у другим земљама. Ну ипак је таквих књига у библиотеци за сада врло мало; тако, у каталогу, у одељку историја васпитања и наставе код појединих народа, нема ни једне књиге о Русији. Каталог централне педагошке библиотеке у првом издању већ је расуспен, и штампано је друго издање, које се продаје по 10 фенига. О библиографској важности оваквог каталога не треба ни говорити.

На завршетку још неколико речи о организацији библиотеке. Библиотека је смештена у властитој кући Leipziger Lehrervereine-a (Kramerstrasse, 4) и отворена је два пут недељно. Књиге се или читају у месту или, што је много чешће, шаљу се вап Лајпцига по целој Германији и Аустрији на захтев меснога одбора централне педагошке библиотеке. Књиге се шаљу из библиотеке на њихов рачун, и могу се задржати осам недеља, а за читање не наплаћује се ништа.

Р. Шк.

О усправном писању. — У лекарским круговима у Минхену били су пре кратког времена, као што јављају »Баварске Учитељске Новине«, показивани фотографски тренутни снимци а) од једног разреда, у коме сви ученици пишу положено (косо на десно), б) од другог разреда, у коме ученици пишу усправно. Фотографски снимци су узети без дечијега знања. Разлика је била неочекивана. У првом случају седе сва деца више или мање косо од својих места, јер се труде да с десним оком буду што ближе перу

* У седамдесетим годинама годишње је излазило у Германији око 1.0 0 списа из педагошке.

135. — Прилог времена прошлог свршава се на **вши**.

Од глагола *трести* гласи : тресавши.

136. — Прошастаи придев свршава се у јед. за м. род на **о**, за жен. на **ла**, за сред. на **ло**; у множ. на **ли**, **ле**, **ла**.

Од глагола *трести* гласи : тресао, тресла, тресло; тресли, тресле, тресла.

137. — Трпни придев се свршава у једнини за м. род на **н** (или **т**), за жен. на **на** (или **та**) за сред. на **но** (или **то**), у множ. **ни** (или **ти**), **не** (или **те**), **на** (или **та**).

Од глагола *трести* гласи : тресен, тресена, тресено; тресени, тресене, тресена.

Од глагола *клет* гласи : клет, кета, кето; клети, клете, кета.

В. Сложени глаголски облици.

138. — Време прошло показује само да је радња недавно прошла, а не гледа се ништа је ли она трајала или не.

139. — Време прошло се прави од скраћеног облика времена садашњег од глагола *јесам*, и прошастог придева онога глагола који се мења.

Скраћени облик времена садашњег од глагола *јесам* гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице сам (пуно: јесам)	смо (пуно: јесмо)
2. » си (пуно: јеси)	сте (пуно: јесте)
3. « је (пуно: јест)	су (пуно: јесу).

Прошло време од глагола *трести* гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице тресао сам	тресли смо
2. « тресао си	тресли сте
3. „ тресао је	тресли су.

140. — Време давно прошло показује радњу која се одавно догодила, а ни ту се не гледа на трајање те радње.

141. — Време давно прошло прави се од пређашњег несвршеног времена глагола *бити* и прошастог придева онога глагола који се мења.

Пређашње несвршено време од глагола *бити* гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице бејах	бејасмо
2. » бејаше	бејасте
3. » бејаше	бејаху.

Од глагола *трести* давно прошло време гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице бејах тресао	бејасмо тресли
2. » бејаше тресао	бејасте тресли
3. « бејаше тресао	бејаху тресли.

142. — Давно прошло време прави се и од прошлог времена глагола *бити* и прошастог придева оног глагола који се мења.

Прошло време од глагола *бити* гласи (139):

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице био сам	били смо
2. « био си	били сте
3. « био је	били су.

Давно прошло време од глагола *трести* може дакле гласити и овако :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице био сам тресао	били смо тресли
2. » био си тресао	били сте тресли
3. « био је тресао	били су тресли.

143. — Време будуће показује радњу која ће се тек догодити.

144. — Време будуће прави се од скраћеног облика времена садашњег од глагола *хтеги* и начина неодређеног онога глагола који се мења.

Скраћени облик времена садашњег од глагола *хтеги* гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице ћу (пуно: хоћу)	ћемо (пуно: хоћемо)
2. » ћеш (пуно: хоћеш)	ћете (пуно: хоћете)
3. « ће (пуно: хоће)	ће (пуно: хоће).

Од глагола *сећи* време будуће гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице сећи ћу	сећи ћемо
2. » сећи ћеш	сећи ћете
3. „ сећи ће	сећи ће.

Код глагола којима се начин неодређени свршава на **ти** може се то *ти* одба-

ПITI и додати се *ју, јет* итд. Онда се то пише заједно.

Од глагола *читати* време будуће гласи: *ја ћу читати* итд, или:

1. лице	читаћу	множина
2. "	читаћете	
3. "	читаће	

145. — **Начин погoдбени** значи да би се рађања глаголска могла извршити под неком погoдбом.

146. — **Начин погoдбени** прави се од преташњег свршеног времена глагола *бити* и прошастог придева оног глагола који се мена.

Преташње свршено време од глагола *бити* за начин погoдбени гласи:

1. лице	бих	множина
2. "	би	
3. "	би	

Погoдбени начин од глагола трести гласи:

1. лице	тресао бих	множина
2. "	тресао би	
3. "	тресао би	

Подева глагола по предмету рађе.

147. — По предмету рађе глаголи се деле на *преазане, непреазане* и *поврпане*.

148. — **Преазани глаголи** су они, који показују таку рађу, за коју треба не само радник који ту рађу врши, него и предмет на коме ће се та рађа вршити.

Пр.: *брати* (прокће), *носити* (халине), *јести* (јабуке), *писати* (писмо), итд.

149. — Преазани глаголи познају се од осталих по томе што се уз њих може метнути 4. падеж личне заменице трешет лица неогврћеног: *неко* или *нешто*: *видети* (некога), *читати* (нешто) итд.

150. — **Непреазани глаголи** су они који показују рађу која се врши у самом раднику.

Пр.: *ући, трчати, расти, снавати*, итд.

151. — **Повратни глаголи** показују рађу коју радник сам на себи врши. Уз њих стоји свакад 4. падеж личне заменице сваког лица се.

152. — Повратни глаголи деле се на *просто повратне* и *узјамично повратне*.

153. — **Просто повратни** глаголи показују рађу која се врши само на једном раднику.

Пр.: *облачити* се, *умивати* се, *мејати* се, итд.

154. — **Узјамично повратни** глаголи показују рађу која се врши између два или више радника.

Пр.: *тући* се, *свађати* се, *убити* се, *испати* се, итд.

Реченица.

155. — Мисао речима исказана зове се **реченица**.

Пр.: *Ученик пише.* — *Дете плаче.* — *Сунце греје.*

156. — *Реченица* не може бити без глагола у личном облику.

Подмет и прирок.

157. — Глагол у личном облику у реченици се зове **прирок**. А она реч, која показује извршиоца те рађе, зове се у реченици **подмет**.

У горњим примерима подмети су *ученик, дете, сунце*, а прироки: *пише, плаче, греје*.

158. — Подмет стоји у 1. падежу (јединине или множине).

159. — Подмет се у некој реченици тражи глаголом те реченице и личном заменицом трешет лица непознатог: **ко, шта**.

Пр.: *Човек говори.* — *Дрво расте.* — *Ко говори?* — *Човек.* — *Шта расте?* — *Дрво.* *Човек и дрво* су подмети, *говори* и *расте* прироки.

160. — Подмет је у реченици најпешће *именница* или *лична заменица*.

Пр.: *Дете се игра.* — *Она плете.*

161. — Ако је подмет лична заменица може се некад и изоставити, јер се по глаголу познаје.

Пр.: *Идемо.* — *Ко иде?* — *Ми.*

162. — У реченици може бити или само један подмет и један прирок, или један подмет а више прирока, или више подмета а један прирок, или више подмета и више прирока.

Пр.: Човек дише. — Човек дише и живи. — Човек и птица дишу. — Човек и птица дишу и живе.

V. ПРИДЕВИ.

163. — Придеви су речи које стоје уз именице, па или их описују, или показују да оне некоме или нечему припадају.

164. — Према овоме придеви се деле на *описне* и *присвојне*.

165. — **Описни придеви** су они који описују ма какву особину неке именице.

Пример: *лепа* (ружа), *мека* (постеља), *велика* (зграда).

166. — **Присвојни придеви** су постали од именица и показују да она именица уз коју они стоје припада именици од које су они постали.

Пр.: *општински* суд (присвојни придев *општински* постао је од именице *општина*, и показује да суд припада општини), *господарев* слуга, *државни* чиновник, итд.

Род у придева.

167. — И придеви као и именице имају три рода: *мушки*, *женски* и *средњи*. Али разлика је између њих у роду та, што именица може имати само један род, а сваки придев може имати облике за сва три рода.

Пр.: *леп* (м. р.), *лепа* (ж.), *лепо* (ср.); *млад*, *млада*, *младо*; *здрав*, *здрава*, *здорово*, итд.

168. — Придев узима сваки пут онај род ког је рода она именица уз коју он стоји.

Одређени и неодређени вид.

169. — *Описни придеви* могу се употребити у два вида, у *одређеном* и у *неодређеном*.

170. — **Неодређени придеви** показују каквоћу сваког лица или ствари у опште, а не зна се, које је то лице или ствар.

Пр.: *висок* момак, *памятно* дете, *хладна* вода.

171. — **Одређени придеви** пак казују каквоћу већ познатог лица или ствари.

Пр.: Онај *високи* момак, што је јуче долазио. — Оно *памятно* дете, које је добило књигу. — Она *хладна* вода, што извире под брегом.

172. — *Одређени придеви* у муш. роду разликују се од неодређених по облику у томе што одређени имају на крају **и**, и то се *и* свакад отегнуто изговара. Женски и средњи род по облику се не разликују него само по изговору: крајње **а** и **о** код одређених придева свакад се изговара отегнуто, а код неодређених брзо.

173. — *Присвојни придеви* немају оба вида као описни, него или одређени или неодређени.

Пр.: Човеков, попов, женин, итд.; — Српски, зимски, људски, итд.

VI. ПРИДЕВНЕ ЗАМЕНИЦЕ.

174. — Као год што личне заменице стоје место именица, исто тако има заменица које стоје место придева или бројева. Н. пр. место што се каже: *Књига је Петрова*, може се рећи: *књига је његова*, ако се зна који је то Петар. Овде заменица *његов* стоји место присвојног придева *Петров*. Оваке заменице зову се *придевне*.

175. — *Придевне заменице* имају као и личне лица: прво, друго и треће, и имају као и придеви облике за сва три рода: мушки, женски и средњи.

176. — Придевне заменице деле се по своме значењу на четири врсте: 1. за *присвајање*, 2. за *показивање*, 3. за *какоћу*, и 4. за *количину*.

1. Придевне заменице за присвајање.

Првога лица (за једину): *мој*, -а, -е.
(за множину): *наш*, -а, -е.

Другога лица (за једину): *твој*, -а, -е.
(за множину): *ваш*, -а, -е.

Трећега лица:

1. Познатог (за једину): *његов,-а,-о, њен (њезинј),-а,-о.*
(за множ.): *њихов,-а,-о, њихан, њихна,-о.*
2. Непознатог (упитна и савезна): *чиј,-а,-е.*
3. Неодређеног: *нечиј,-а,-е.*
4. Одреченог: *ничиј,-а,-е.*
5. Сложене (с још једном замен.): *свачиј,-а,-е, којечиј,-а,-е.*

Сваког лица: свој,-а,-е.

2. Придевне заменице за показивање.

Првога лица: овај,-а,-о.

Другога лица: тај,-а,-о.

Трећега лица:

1. Познатог: *онај,-а,-о.*
2. Непознатог (упитна и савезна): *који,-а,-е.*
3. Неодређеног: *некоји,-а,-е, (неки,-а,-е),*
4. Одреченог: *никоји,-а,-е.*
5. Сложене (са још једном заменицом): *свакоји,-а,-е, (сваки,-а,-о), којекоји,-а,-е.*

Свакога лица: сам,-а,-о.

3. Придевне заменице за каквоћу.

Првога лица: овакав, -ква, -кво, (оваки, -а,-о).

Другога лица: такав,-ква,-о, (таки,-а,-о).

Трећега лица:

1. Познатог: *онакав, -ква, -кво, (онаки, -а,-о).*
2. Непознатог (упитна о савезна): *какав, -ква,-кво, (каки,-а,-о).*
3. Неодређеног: *некакав,-ква,-кво, (некаки,-а,-о).*
4. Одреченог: *никакав,-ква,-кво, (никаки,-а,-о).*
5. Сложене са још једном заменицом: *свакакав,-ква,-кво, (свакаки,-а,-о), свакојак,-а,-о, (свакојаки,-а,-о), којекакав,-ква,-кво, (којекаки,-а,-о).*

Сваког лица: исти,-а,-о.

4. Придевне заменице за меру и количину.

Првога лица: оволики,-а,-о.

Другога лица: голики,-а,-о.

Трећега лица:

1. Познатог: *онолики,-а,-о.*
2. Непознатог (упитна и савезна): *колики,-а,-о.*
3. Неодређеног (без разликовања родова):
а. Кад је мање од пет: *неколика,-е.*
б. Кад пет и више: *неколико.*
4. Одреченог (само у ср. роду): *николико.*
5. Сложене са још једном заменицом: *васколик (савколик), васколика (савколика), васколико (свеколико).*

Свакога лица: сав (вас), сва, све.

V. БРОЈЕВИ.

177. — Бројеви су речи које показују колико има чега има на број, или где је што по броју у реду.

178. — Бројеви се деле на *просте, редне и збирне.*

179. — **Прости** бројеви показују колико има нечега.

Пр.: *пет, осам, тринаест.* итд.

180. — **Редни** бројеви показују у коме је реду оно што се броји.

Пр.: *пети, осми, тринаести,* итд.

181. — **Збирни** бројеви су: *двоје, троје, четворо, осморо,* итд.

Именски прирок.

182. — Има глагола који сами нису довољни да буду прирок, него уз њих мора да дође још каква реч. И онда је прирок састављен од глагола и још једне речи. Такав прирок зове се **именски**, а онај који је од самога глагола зове се **глаголски**.

Пр.: *Бог је милостив.* Подмет Бог, а прирок је *милостив.* — *Он је био војник.* Подм. он, а прирок је *био војник.*

183. — **Спона.** Глагол у именском прироку зове се *сиона*, а она друга реч је прави прирок.

184. — **Спона** бива најчешће глагол *биги* у свима својим личним облицима, а она

друга реч у именском прироку може бити свака реч: именица, придев, заменица, итд.

185. — Глагол *бити* као спона може се некад и изоставити.

VIII. ПРИЛОЗИ.

186. — Прилози су непроменљиве речи које стоје као допуна уз глаголе или уз придеве или уз друге прилоге.

Пр.: Он иде *напред*. — Петар је *врло* добар. — То је било *веома* давно.

187. — Кад прилози стоје уз глагол, они показују или **место**, где се врши радња глаголска (н.пр. *овде, онде, тамо, горе*, итд.), или **време**, кад се врши радња глаголска (н.пр. *данас, јуче, сугра, давно*, итд.), или могу да показују **начин**, како се врши радња глаголска (н.пр. *веома, доста, једва*, итд.).

188. — Уз глаголе могу да стоје и *придеви* да покажу како се врши радња глаголска. Онда они нису више придеви него *прилози*, не мењају се, и стоје обично у неодређеном виду и у средњем роду.

Пр.: Пише *лепо*. — Говори *брзо*. — Иде *момачки*, итд.

189. — Кад прилози стоје уз придеве или уз друге прилоге, они показују у којој је мери оно што се казује тим придевом или прилогом.

Пр.: *Веома* оштар нож. — *Врло* лепо чита, итд.

Разграђивање реченица додацима.

190. — Осим подмета и прирока у реченици може бити и других речи, и оне су додаци подмету или прироку, или су додаци подметским или прировим додацима.

Додаци подмету.

191. — **Прост додатак**. Ако је у реченици подмет именица, и уз њу стоји какав придев, онда се тај придев зове прост додатак.

Пр.: *Узмутен* поток јури. — *Бијела* је кликова вала вила.

192. — Овим простим додацима описује се подмет *какав је*, а то се може чинити не само придевом него и именицом.

Пр.: Полегла је *белица* пшеница. — Ал' *беседи* *лепога* девојка.

Додаци прироку.

193. — **Предмет** се зове онај додатак прировок што стоји уз прелазне глаголе у четвртој или другом падежу, да покаже на шта прелази радња прирочка.

Предмет се тражи питањем *кога* или *шта*

Пр.: Питала га *лијена* девојка. — *Мајке* немам, а *сестрице* немам.

194. — **Простор** или **место** на коме се збива радња глаголска исказана прироком казује се каквим додатком који може бити *прилог за место*.

Пр.: *Напред* јаше добар јунак. — *Туда* иду сватови.

195. — **Време** у које се збива радња исказана прироком казује се каквим додатком који такође може бити *прилог за место*.

Пр.: *Позадуго* бане гостовао. — Рече *тада* четецја Тале.

196. — **Начин** на који се врши радња прирочка казује се каквим додатком који такође може бити *прилог за начин*.

Пр.: *Једва* дођосмо. — *Узалуд* се мучиш.

Додаци додацима,

197. — Не само подмет него и друге именице у реченици (на пр. *предмет*, именица из именског прирока) могу имати своје *просте додатке* као и подмет.

Пр.: Узјахао *дебела* вранчића. — Он је *сеоски* кнез.

IX. ПРЕДЛОЗИ.

198. — **Предлози** су непроменљиве речи које показују узајамну везу између две речи.

Пр.: Црква *на* брду. — Кућа *у* пољу.

199. — Именица (или заменица) уз коју стоји предлог може бити у ма ком падежу,

само не у првом и петом. Предлог дакле никад не стоји уз та два падежа.

Х. СВЕЗЕ.

200. — **Свезе** су оне непроменљиве речи које везују реченице или поједине речи.

Пр.: Отац *и* мати. — Он дође *а* ти оде.

ХІ. УСКЛИЦИ.

201. — **Усклици** су једна врста узвика којима се исказује радост, изненађење, жалост, итд.

Пр.: Ах! јаох! а! итд.

ЗАДАЦИ.

1. Задатак.

21. правило. — Обележи у овим речима дуге самогласнике. *Напиши*: сват, идете, итд.

Сват	брк	облак	прилика
идете	далеко	трговци	мајка
тражите	девојка	везиља	расти
прстен	венџ	млад	слан

2. Задатак.

23—25. правило. — Изнађи у овој причи све именице и одреди какве су. *Напиши*: Јастреб, именица стварна.

Јастреб и кукавица,

Запита јастреб кукавицу, чим се она храни? Ова му каже: «једем мраве и свакојаке црвиће, ну најлепша ми је част, кад ухватим младог пољског миша.» — Насмеја се јастреб, и рече: »баш си права кукавица! Та ето те по величини колико и ја, а ни перје ти није од мог перја горе, па за што не хваташ голубове, кокоши и пилиће?» — То рекавши залети се к једној кући међу кокоши. Селџанин, који га одавно с пушком вребаше, пукне на њега, и пребије му десно крило; веже га јоште жива за ногу и обеси негде у авлији, да се њим и други јастребови плаше. Онда кукавица, видећи га где се обешен јоште копрца, рече му: »сад ми кажи, ко се боље храни, ја или ти?»

3. Задатак.

Напиши сам других десет стварних и десет мислених именица.

4. Задатак.

26—30. правило. — Одреди каква је која од ових именица. *Напиши*: брашно, им. ст. вешт.

брашно	кобац	Маргита	сукно
Петар	стрела	восак	пилад
камен	свила	брег	мач
коза	лишће	Србија	коњаник
трње	нож	дрвље	сир

5. Задатак.

Напиши сам по пет других именица од све четири врсте.

6. Задатак.

31—35. правило. — Одреди какве су ово именице и ког су рода. *Напиши*: књига им. ст. зај. женског рода.

књига	двор	живот	име
перо	збор	срамота	дуг
срећа	око	крв	чаша
љубав	младост	Авала	кост
ерце	раме	дрво	Роксанда
пепео	ропство	Драва	Влатко

7. Задатак.

Напиши сам по пет других именици од сва три рода.

8. Задатак.

36—39. правило. — Одреди која је од ових именица у једнини а која у множини. *Напиши*: виногради, множина.

виногради	суза	мисао	господари
пепео	сердари	земља	ноћ
двор	козе	ливада	дани
душе	поље	јунак	ливада
цар	посао	кумови	син.

9. Задатак.

Именице из 8. задатка које су у множини напиши у једнини, а које су у једнини напиши у множини.

10. Задатак.

39—51. правило. — Изнађи у овим примерима све именице, одреди какве су, ког су рода и у коме падежу и броју стоје. *Напиши*: Кад Лазару ситна

књига дође. *Лазару*, им. ст. особ. м. р. 3. пад. ј. — *Књига*, им. ст. зај. ж. р. 1. п. ј.

Кад Лазару ситна књига дође. — Више злата него љута гвожђа. — Води Марка граду Вучитрну. — Плуг земље. — Удри гују не удри сокола. — Свака птица своје јату иде.

11. Задатак (продужење).

Грнуо би ватру рукама. — Љуби цару руку и колено. — Сломил му ногу у колону. — Све похара и огњем попали. — Што у мраку рекосте чуђе се на виделу. — Краљ га гађа копљем убојнијем. — Дао бих му на Босни везирство.

12. Задатак.

60 правило. — Напиши по пет именица и то 1. без наставка, име лицу (или животињи), основа да се свршава на непчани сугласник; 2. исто, да се основа свршава на ненепчани сугласник; 3. исто, име ствари, основа да се свршава на непчани сугласник; 4. исто, да се основа свршава на ненепчани сугласник; 5. с наставком *о*; 6. с наставком *е*.

13. Задатак.

61—66. — Измењај именице: *завет, певач, Миленко, Бојо*.

14. Задатак.

Измењај именице: *бријач, изрод, Радивоје, Павле*.

15. Задатак.

Изнађи у овим примерима све именице и одреди: какве су, ког су рода, по којој се врсти мењају, и у ком падежу и броју стоје. *Напиши*: Да ви знате наше намастире. *Намастире*, им. ст. зај. муш. рода по I вр. 4. п. мн.

Да ви знате наше намастире. — Додај нама крај гајтана. — У табору честитог кнеза. — Цару плаћају одсеком данак. — Је л' ко данас двору долазио? — Доведох га ученицима твојим. — Отворићу дворе јаворове. — Јесам тежак гријех учинио. — Раде различне занате. — Новце поделе све калпацима. — Робом икад а гробом никад. — Ја те не бих више сином звао.

16. Задатак. (продужење).

Збор зборише божи апостоли. — Па по граду веље јаде граде. — Те сен чини коњу и јунаку. —

Је л' ми побро дора потковао? — Подви скуте и подви рукаве. — Певај, брате, те ме разговарај! — Већ ми кажи арапове дворе. — Да иде његовим трагом. — По длану се дланом ошинуо. — На што мериш цефердаром, Драшко? — Помоз' Боже, и свети Ђорђије! — Не плаши се краља Шишманина!

17. Задатак.

67. правило. — Напиши по десет именица ср. р. с наставком *о* и *е* у 1. пад. јед.

18. Задатак.

68—70 правило. — Измењај именице: *огњиште* и *огледало*.

19. Задатак.

Изнађи у овим примерима све именице и напиши о њима све као у 15. зад.

Да бранимо образ отачаства. — Ја не могах срцу одолети. — У месту његова рођења. — Огњишту га домамила. — И преби му оно десно крило — Пусти копље Милош Војиновић. — Отидоше пољем широкијем. — Јутром рано побеже Лот. — Не можете служити Богу и богаству. — Једно јутро кад огрија сунце.

20. Задатак.

71. правило. — Напиши по десет именица мушкога и женскога рода с наставком *а* у 1. падежу једине.

21. Задатак.

72. правило. — Измењај именице: *кућа* и *војвода*.

22. Задатак.

Као у 15. задатку.

А л' пивница пуна јаничара, папучама пију вино хладно. — Узе главу светог Лазара. — Жепидба Максима Црнојевића. — Мио братац војводе Милоша. — Па он оде својој танкој кули. — Камен дође војводи Кајици. — Цар пашама даде спашилуке. — Па дозивље слугу Голубана. — Куј ми сабљу, Новаче ковачу. — Дође јунак Босни каменитој. — Точи вино, Богосаве слуго! — Лисце имају јаме и птице небеске гнезда, а син човечји нема где главе заклонити.

сокака. — Дочака га девет миле браће. — На њему је рана седамнаест.

29. Задатак. (продајнице).

Поробе ти хилада сватова. — Срете нека двоје Латинчади. — Вас четри душом поднесите. — Нисам, мајко, живота ми мора. — Не, Стојане, трота ти јунаштва. — Ево је под копицом. — Традиши ли ми Раваницу прва? Јеси ли јој темаљ поставио?

30. Задатак. (продајнице).

Када га први сан ухвати. — Да нам служи вино и ракију. — Чим аулуче за овама. — Не бу да се мноме ругају непријатељи. — Не нише је чим се књиге пишу. — Прже собом тамо и овамо. — Сабољ ману, одече му главу. — Сам је собом Виде говорио. — Овога свачим епотопа на-рота. — Неко нева арумом широким.

31. Задатак.

99—102. правило. — Одреди каква су глаголи по трајању. *Нашиш*: босту, трајан, ита.

босту	претакати	запнџати	носити
довести	кати	јахати	ложкити
расти	рџи	нагнути	видџи
трести	обуђи	помођи	бежати
замакати	сажизати	плакати	подиђи

32. Задатак.

Нашиши по пет аругих глагола од све три врсте.

33. Задатак.

113, 116 и 117. правило. — Цанађи у овим примерима све глагоде и одреди у каквом су облику, а нарочито или безличном, и ако су у личном какви у коме су лицу и броју. — *Нашиш*: Не могах се примакнути. Могах аич, гла. об. 1. л. ј.

Не могах се примакнути. — Вас четри и аушом поднесите. — Што доведом кичених сватова. — Оде Марко гором ијевајући. — Охрабривши се његовим речима. — Дао бих му три товара брата. — Пиесу му листак кичите танке.

34. Задатак.

130. правило. — Нашиши време саашине од ових глагола: *расту, прџу, мџу, чеђу.*

23. Задатак.

73. и 74. правило. — Нашиши десет именица женскога рода без настајка у 1. пад. једн. и измџи именицу *рџ*.

24. Задатак.

Као у 15. задатку.

У врло мало рџи. — Смрт Марка Краљевића. — Свака штега учи човека памети. — Патеђи страх, глад и жеђ. — Када је Марко саглушао рџи. — Цвет који се ноћу развија. — Који бејах на-камени богостима. — Радошћу радује се главу же-никову. — Какву би ми помоћ учинили. — Мртво доба ноћи. — Па премисља мисли свакојак. — Лупеж украдене ствари.

25. Задатак.

74—80. правило. — Нашиши десет именица средњег рода које немају настајка у 1. пад. једн. и измџи именицу *кеде*.

26. Задатак.

Као у 15. задатку.

Колико има времена како му се то догодило? — Пошаљу му једну лађу топовских танета. — Бара га као дете шареним јајетом. — Ту се Ком-нен чулау досетно. — Ја сам млеко просио, те сам јагље хранио. — Бор чинаше чуђеца ружама Пав-лови. — Мочету ваља вечеру. — И Бор се име-ном зове. — Она раменима сачи морамо.

27. Задатак.

96. правило. — Измџи именице: *сезта* и *нико*.

28. Задатак.

Цанађи у овим примерима све именице и личне заменице; код именица нашиши као и до сада, а код заменица, кол су лица (ако су трећег — каквог? и ако имају род, који је?) и у ком падежу и броју стоје. Нашиши: *Уједе га оде намастиру. Га, лична зам. III* и пош. м. р. 4. п. јед.

Уједе га оде намастиру. — Па нам иде носи сватбарину. — Ђво додече сиви соко. — Ево теби три кичите стиглоше. — Но му добра сечеа прско-чила. — Ко је жељан, нека волау није. — Он му даје пуну купу вина. — Ђвих је седам а седам

35. Задатак.

131. правило. — Напиши време пређашње свршено од ових глагола :

сећи, узети, чути, шити.

36. Задатак.

132. правило. — Напиши време пређашње не-свршено од ових глагола :

алести, вући, лежати, тонуги.

37. Задатак.

133. правило. — Напиши начин заповедни од ових глагола :

носити, чувати, писати, кциковати.

38. Задатак.

97—133. правило. — Израђи у овим примерима све глаголе, и одреди какви су по трајању радње и у ком облику, лицу и броју стоје. — *Напиши* : Брже иде двору Љубовића. *Иде* глагол ; н. неод. *ићи*, трајан, 3. л. ј. вр. сад.

Брже иде двору Љубовића. — Сину сабља Јакшића Тодора. — Узе главу светога Лазара. — Прође време господскога ручка. — Два славуја сву ноћ препјеваше. — Ал' не видех честитога кнеза. — Ви пачинисте пећину хајдучку. — И градска се отворише врата. — Вас четири душом поднесите, а четири криво сведочите.

39. Задатак. (продужење).

Слави Марко свога светитеља. — И двораху своје господаре. — Сви ми зуби, царе, испадосе. — Ко гледаше, очи обрашаше. — Што доведем кибених сватова. — Коњу дадох снопак детелине. — Па облачи дивно одијело. — Сестрица се брату купијаше. — Он још хоћаше гворити али му умукосе уста. — Донеси ми једну крпу платна.

40. Задатак.

134. правило. — Напиши прилог времена садашњег од ових глагола :

ићи, певати, сведочити, видети.

41. Задатак.

135. правило. Напиши прилог времена прошлог од ових глагола :

синуги, узети, начинити, отворити.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

42. Задатак.

136. правило. — Напиши прошаста придев у сва три рода и оба броја од ових глагола :

сазвати, бежати, ударити, молити.

43. Задатак.

137. правило. — Напиши трини придев у сва три рода и оба броја од ових глагола :

зауздати, писати, учинити, замопати.

44. Задатак.

134—137. правило. — Обради глаголе у овим примерима као у 38. задатку.

Сазвавши чету војника. — Бежећи пољем. — Он удари другим путем, молећи се Богу, да му да бољу срећу. — Па отиде натраг кукајући. — Он се стресе видећи каква се несрећа догодила. — Говорио остареој мајци. — Заузда га уздом позлаћеном. — Моји рани виногради, ни рађени, ни грађени, босноком посађени а ружицом заграђени.

45. Задатак.

138—139. правило. — Напиши прошло време од ових глагола :

заградити, дати, сломити, писати.

46. Задатак.

140—142. правило. — Напиши давнопрошло време од ових глагола :

ухватити, беседити, отерати, говорити.

47. Задатак.

143—144. правило. — Напиши будуће време од ових глагола :

прихватити, мутити, околити, потрошити.

48. Задатак.

145—146. правило. — Напиши погодбени начин од ових глагола :

седети, слушати, скакати, лежати.

49. Задатак.

138—146. правило. — Обради глаголе у овим примерима као у пређашњим задацима.

Па ћу много чуда учинити. — Имао сам нешто мало блага. — Мало квасца укисели све тесто. —

Закопавши мало шанчића. — Ја му дадох киту бо-
снока. — Писаћу му листак књиге танке. — Ти би
души места ухватио. — Мајка Марку стаде беседи-
ти. — Сви се беху Богу обрнули.

50. Задатак. (продужење).

Дао бих му три товара блага. — Оде Марко
гором пјевајући. — Ако бих вам молбу прихватио.
— Рогом воду мућаше, а очима бистраше. — Охра-
бривши се његовим речима. — Опкољен водом. —
Не више је чим се књиге пишу. — Дишући прет-
њом и смрћу. — Није бабо потрошио благо. — Веће
сам се од болести придигао био. — И сам сам тамо
био послао своје синове, на сад су се вратили.

51. Задатак.

147—154, правило. — Одреди какви су ови гла-
голи по трајању и по предмету радње. *Напиши*: спа-
вати, трај. непрел.

спавати	миловати се	седети
играти се	чешљати се	слушати
молити	умивати	гледати
скакати	лежати	разговарати се
миловати	говорити	пећи
чезнути	шкрипати	разумети

52. Задатак.

Напиши сам по пет других глагола прелазних,
непрелазних, просто повратних и узајмично повратних.

53. Задатак.

155—159, правило. — Изнађи у овим примерима
подмет и прирок. — *Напиши*: А кад цару дари до-
пануше. Подмет *дари*, прирок *допануше*.

А кад цару дари допануше. — Брзо Мујо до-
паде Алији. — Где брат сестру деверу предаје. —
Свако Туре себи дере. — Сеја брату зарукавље везе.

54. Задатак.

Допиши у овим примерима подмет и изнађи при-
рок. — *Напиши*: Маги се брине о својој деци.

...се брине о својој деци. — ...протиче кроз
Србију од југа на север. — ...управља општином.
...хвата мишеве. — ...тече поред Смедерева. — ...
прави лонце. — ...је уловио зеца.

55. Задатак.

160—161, правило. — Изнађи у овим примерима
подмет и прирок. — *Напиши*: Птица ће певати. *Птица*
подмет; *ће певати* прирок.

Птица ће певати. — Стани. — Отпасах му
сабљу од појаса. — Вежите ми везану мараму. —
Турци пењу два свилна шатора. — Свеза Вучи руке
наопако.

56. Задатак.

Напиши шест реченица у којима ће бити подмет
именица, и шест у којима ће бити подмет заменица.

57. Задатак.

162, правило. — Напиши по две реченице: са
једним подметом и једним прироком, са једним под-
метом и више прирока; са више подмета и једним
прироком; са више подмета и више прирока.

58. Задатак.

163—165, правило. — Додај по један описан
придев уз ове именице. — *Напиши*: Добар отац.

...отац	... зима	...коњ
...дете	...перо	...шума
...војник	...слуга	...брег
...дрво	...кћи	...ученик
...дап	...књига	...кућа
...радник	...башта	...слика

59. Задатак.

166, правило. — Направи присвојне придеве од
ових именица. — *Напиши*: Соколове очи.

(Соко) очи. — (Јела) грана. — (Бог) воља. —
(Лабуд) крило. — (Мајка) благослов. — (Миш) рупа.
(Трговац) кућа. — (Гора) вук. — (Кукуруз) паша. —
(Јунак) рука. — (Село) кућа. — (Каца) обруч. —
(Свиња) глава. — (Вино) буре. — (Воденица) камен.

60. Задатак.

168, правило. — Јесу ли правилно казани ови
примери, и ако нису кажи због чега, и како их ваља
поправити.

Висока јунак, танка у појасу. — Јарка сунце
седа. — Милан као богато господар и меке нарави
човек. — Добар овца много не блеји. — Цар че-
стита диван учинио. — Срезаћу ти жуто кавад. —
Те развила оно чедо луд. — И преби му оно десна
крило.

61. Задатак.

174—176, правило. — Изнађи у овим примерима
све придевне заменице, и кажи какве су. — *Напиши*:
Те зиме оде некуда. — *Те* придевна замен. за показ.
2. лица.

Те зиме оде некуда. — Оне године удари град, те побије оно село. — Да Арапи таки зулум чине. — Да завијем моје грдне ране. — Какву то војску цар мисли? — Шта је овога времена радила нахија пожешка. — Слави Марко свога светитеља. — Сви сватови коње разиграше. — Сама сам га успавала. Поравните стазе његове. — Такога кнеза избира највише кнежина. — Коју муку најволиш мучити. — Толики људи а он сам.

62. Задатак.

182—185. правило. — Изнађи подмет и прирок у овим реченицама и кажи какви су прироци.

Како љуто кнеже кунијаше. — Црква му је дивно поднебесје. — Летошња ће година бити родна — А Турчину очи испадеше. — Вода је најздравије пиће. — Добар је Бог.

63. Задатак.

Наоколо морске пене. — У свакоме Обилића плам. — Велике господе молба по готову заповест.

64. Задатак.

190—198. правило. — Изнађи у овим примерима подмет, прирок и додатке.

Господарева очи коња гоје. — Лице грди, а лице израста. — Ту су Срби изгубили царство. — Онда ћемо коње огледати. — Овако ми поздрави Комнена. — Јесам тежак гријех учинио. — Најгоре прасе најбољу крушку добије. — И умеси пребеле колаче. — Али их је љуто салетио. — Свилу преде, гајтан плете. — Тамо кажу гору јаворову. — Су-тра тебе хоће погубити.

65. Задатак. (продужење).

И готови господску вечеру. — Сви сватови коње разиграше. — Несрегни слуга тако и учини. — Ту нађоше студену водицу. — Тад би Лаза над-владао Турке. — Убио га нехотице. — Жали неву старац бабо. — Да жањемо белицу пшеницу.

66. Задатак. (продужење).

Био један сиромах човек. — Манастир Љубо-стињу основала је царица Милица. — Свети Јован море заледио. — Свукуд се скита. — Да свете вб-лицу. — Онда иште суху дреновину. — Млади момци камен мећу. — Јуначки ће њега дочекати. — Марка жали и отац и мајка. — Онудије сада проходисмо. — Леже потрбушке. — Она виче танану робињу. — Пао је навалице.

У државној штампарији, у књижарници Велимира Валочића у Београду и у свима добро уређеним књижарницама у Србији могу се добити, као државна издања, ове новије

ШКОЛСКЕ КЊИГЕ

а.) За Велику Школу :

Теорија грађанског судског поступка с погледом на законик о поступку судском у грађанским парницама за Краљевину Србију. За потребу својих слушаца написао *Андра Борђесвић*, професор права у Великој Школи. Прва половина. Београд, 1891. — 8°, стр. VIII. и 230. — Цена 2,50 дин.

б.) За средње школе :

Немачка граматика за школску и приватну употребу. I. део. Наука о гласовима. II. део. Наука о речима. Израдио *Стеван Предић*, професор. Београд, 1890. — 8°, стр. XIII. и 182. — Цена 1 динар.

Немачка читанка. Први део. Буквар и најважнија правила о простој реченици са примерима. За II. разред средњих школа; удесио *Владимир Малина*, проф. клас. филологије, учитељ језика у I. беогр. гимн. Београд, 1890. — 8°, стр. VIII. и 80. — Цена 0,50 дин.

Немачка читанка. Други и трећи део. I. Примери за науку о облицима. II. Примери за науку о постајању речи и вежбања у правопису. За III., IV. и V. разред средњих школа; удесио *Владимир Малина*, проф. кл. фил., уч. јез. у I. б. г., Београд, 1891. — 8°, стр. XIV. и 326. — Цена 2 динара.

Руска читанка. За I. и II. разред Више Женске Школе, саставила *Н. Глушесвићка*. (Книга для первоначальныхъ занятій для I. и II. клас. Высш. Женской Школы въ королевствѣ Сербіи). Београд, 1891. — 8°, стр. 70. — Цена 0,80 дин

в.) За основне школе :

Српска читанка за IV. разред основних школа Краљевине Србије. Написали *П. П. Ђ.* и *Ур. Ђ.* Београд, 1890. — 12°, стр. VIII. и 239. — Цена 0,80 дин.